

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ

ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ

Мр Смиљана Балшић

**СТРУКТУРНЕ ПРОМЕНЕ У СПОЉНОЈ ТРГОВИНИ
РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ У ФУНКЦИЈИ ПОБОЉШАЊА НЕТО
ДЕВИЗНОГ ЕФЕКТА**

-Докторска дисертација-

Текст ове докторске дисертације

ставља се на увид јавности,

у складу са чланом 30, ставом 8. Закона о високом образовању („Сл. гласник РС“, број 76/2005, 100/2007 – аутентично тумачење, 97/2008, 44/2010, 93/2012, 89/2013, 99/2014).

НАПОМЕНА О АУТОРСКИМ ПРАВИМА

Овај текст се сматра рукописом и само се саопштава јавности (члан 7 Закона о ауторским и сродним правима, „Сл. гласник РС“, број 104/2009, 99/2011 и 119/2012).

Ниједан део ове докторске дисертације не сме се користити ни у какве сврхе, осим за упознавање са садржајем пре одбране.

Ниш, 2016.године

UNIVERSITY OF NIŠ
FACULTY OF ECONOMICS

Мр Смиљана Балшић

**THE STRUCTURAL CHANGES IN FOREIGN TRADE OF
THE REPUBLIC OF SERBIA IN ORDER TO IMPROVE THE
NET FINANCIAL EFFECT**

- Doctoral Dissertation -

Niš, 2016.

Комисија за оцену и одбрану докторске дисертације

Ментор:

Проф. др Иван Марковић

Универзитет у Нишу, Економски факултет, ванредни професор

Чланови комисије:

Проф. др Милош Тодоровић

Универзитет у Нишу, Економски факултет, редовни професор

Проф. др Ненад Станишић,

Универзитет у Крагујевцу, Економски факултет, ванредни професор

Датум одбране: _____

**ИЗЈАВА МЕНТОРА О САГЛАСНОСТИ ЗА ПРЕДАЈУ УРАЂЕНЕ ДОКТОРСКЕ
ДИСЕРТАЦИЈЕ**

Овим изјављујем да сам сагласан да кандидат **Смиљана С. Балшић** може да преда Реферату за последипломско образовање Факултета урађену докторску дисертацију под називом **СТРУКТУРНЕ ПРОМЕНЕ У СПОЉНОЈ ТРГОВИНИ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ У ФУНКЦИЈИ ПОБОЉШАЊА НЕТО ДЕВИЗНОГ ЕФЕКТА**, ради организације њене оцене и одбране.

Ниш, 24/05/2016. године

(Потпис ментора)

**THE STATEMENT OF THE MENTOR'S CONSENT FOR THE SUBMISSION OF THE
COMPLETED DOCTORAL DISSERTATION**

Hereby, I declare that I agree that the candidate **Smiljana S. Balšić**, can submit the completed doctoral dissertation entitled **THE STRUCTURAL CHANGES IN FOREIGN TRADE OF THE REPUBLIC OF SERBIA IN ORDER TO IMPROVE THE NET FINANCIAL EFFECT** to the officer for doctoral studies at the Faculty, for the purpose of its evaluation and defense.

Niš, 24/05/2016.

(Mentor's signature)

Подаци о докторској дисертацији

Ментор:	Проф. др Иван Марковић, ванредни професор, Универзитет у Нишу, Економски факултет
Наслов:	СТРУКТУРНЕ ПРОМЕНЕ У СПОЉНОЈ ТРГОВИНИ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ У ФУНКЦИЈИ ПОБОЉШАЊА НЕТО ДЕВИЗНОГ ЕФЕКТА
Резиме:	<p>Предмет истраживања у предложеној докторској дисертацији ће бити стицање научно-стручног сазнања о утицајима спољне трговине на нето девизни ефекат Републике Србије, конкретно утврђивање промена у спољној трговини, њихових манифестација и модела за побољшање нето девизног ефекта. У склопу значаја истраживања структурних промена у спољној трговини уопште, утицај на остварени нето девизни приход представља недовољно, или неадекватно истражен феномен. Овом докторском дисертацијом би се учинио корак даље у објашњењу корисности и каузалности у сврху њихове практичне примене. Идентификација структуре директне увозне зависности је веома важан инструмент јер без тога није могуће извршити анализу могућности супституције утршка увозних интермедијарних производа домаћим. Поред тога, могуће је израчунати осетљивост промене трошкова и цена, односно релативног економског положаја одређеног сектора привреде на промене увозних цена појединих интермедијарних производа пореклом из увоза, које он у свом процесу производње троши. Зато је потребно врло пажљиво и прецизно дефинисати секторе привреде у спољнотрговинској матрици земље, који би са правом носили епитет развојних извозних приоритета. У случају „мале“ и економски недовољно развијене земље каква је Република Србија, напред наведене чињенице добијају још више на својој тежини.</p>

--

Научна област:	Економија
Научна дисциплина:	Мађународна економија

Кључне речи:	Нето девизни ефекат, структурне промене, економски раст, увозна зависност, спољнотрговинска сарадња
--------------	---

УДК:	339.5.057.7(72)(043.3)
------	------------------------

CERIF класификација:	S 180
----------------------	-------

Тип лиценце Креативне заједнице:	CC BY-NC-ND
--	--------------------

Data on Doctoral Dissertation

Doctoral
Supervisor:

Prof. Ivan Marković, Ph.D., University of Niš, Faculty of Economics

Title:

**THE STRUCTURAL CHANGES IN FOREIGN TRADE OF
THE REPUBLIC OF SERBIA IN ORDER TO IMPROVE THE
NET FINANCIAL EFFECT**

Abstract:

The subject of the proposed doctoral dissertation will be the acquisition of scientific and expert knowledge on the impact of foreign trade on the net financial effect of the Republic of Serbia, in particular the determination of changes in foreign trade, their events and models for the improvement of the net financial effect. Within character studies of structural changes in foreign trade in general, the impact of realized net foreign exchange income represents insufficient or inadequately researched phenomenon. This doctoral thesis could be done step further in explaining the benefits and causation for the purposes of their practical application. Identification of the structure of direct import dependence is a very important instrument because without it is not possible to perform an analysis of the possibilities of substitution of consumption of imported intermediate goods home. In addition, it is possible to calculate the sensitivity of changes in costs and prices, and the relative economic position of certain sectors of the economy to changes in import prices of certain intermediate products originating from imports, which it in its production process consumes. Therefore, it is necessary to carefully and precisely define the sectors of the economy in foreign soil matrix, that carries the title of export development priorities. In the case of "small" and economically under-developed countries such as the Republic of Serbia, the above-mentioned facts get even more on its weight.

--

Scientific Field: Economy

Scientific Discipline: International Economy

Key Words: Net financial effect, structural changes, economic growth, import dependence, foreign trade cooperation

UDC: 339.5.057.7(72)(043.3)

CERIF Classification: S 180

Creative Commons License Type: **CC BY-NC-ND**

САДРЖАЈ

Увод.....	2
-----------	---

I АНАЛИТИЧКО – ТЕОРИЈСКИ ПРИСТУП ОБЈАШЊЕЊУ НЕТО ДЕВИЗНОГ ЕФЕКТА

1.1 Анализа увозне зависности	
1.2 Структурна анализа цена у спољној трговини.....	
1.3 Формирање инпут-оутпут модела за анализу извозних и увозних цена....	
1.4 Нето девизни приход од извоза.....	
1.5 Анализа ефеката супституције увоза.....	
1.6 Спољно-трговинска размена и салдо платног биланса.....	

II УТИЦАЈ СТРУКТУРНИХ ПРОМЕНА У СПОЉНОЈ ТРГОВИНИ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ НА НЕТО ДЕВИЗНИ ЕФЕКАТ

2.1 Спољнотрговинска либерализација и извозна промоција.....	
2.2 Институционални <i>versus</i> функционални концепт спољнотрговинске политике.....	
2.3 Инструменти спољнотрговинске политике Републике Србије.....	
2.3.1 Основни елементи конкурентности српског извоза	
2.4 Ефекти промена у спољној трговини на макроекономске перформансе Републике Србије.....	
2.4.1 Ефекти промена у спољној трговини на обим и структуру бруто домаћег производа.....	
2.4.2 Ефекти промена у спољној трговини Републике Србије на запосленост.....	
2.4.3 Стране директне инвестиције и њихов утицај на нето девизни ефекат	
2.4.4 Ефекти промена у спољној трговини на платни биланс Републике Србије.....	
2.4.5 Промене у спољној трговини Републике Србије и монетарна стабилност	

III АНАЛИЗА СТРУКТУРЕ СПОЉНЕ ТРГОВИНЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

- 3.1 Стратешки аспект економског развоја Србије у условима глобализације
  - 3.1.1 Извозно оријентисана стратегија економског развоја Србије.....
  - 3.1.2 Интеграциони процеси и економски развој Србије.....
- 3.2 Фактори конкурентности извоза Републике Србије .....
- 3.3 Промене у робној структури спољне трговине Републике Србије .....
- 3.4 Географска структура спољне трговине Републике Србије .....
- 3.5 Стране директне инвестиције у функцији трансформације структуре извоза Републике Србије .....
- 3.6 Међународна инвестициона позиција Републике Србије .....
- 3.7 Кретање односа размене (Tm) Републике Србије.....
- 3.8 Регионална спољнотрговинска сарадња Републике Србије .....
- 3.9 Промена улоге спољне трговине у привредном развоју Републике Србије .....
- 3.10 Поступак емпиријског истраживања ефеката инструмената спољнотрговинске политике
  - 3.10.1 Дефинисање предмета и циља истраживања .....
  - 3.10.2 Избор метода истраживања .....

ЗАКЉУЧАК .....

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ

УВОД

1. Општи осврт

Једна од значајних карактеристика светске привреде у последњој деценији је динамични развој спољне трговине. Истраживања која су спроведена у оквиру међународне економије потврдила су да је потребно да јој се данас са разлогом посвети велики значај. Сам почетак овог века карактерише још веће повезивање народа кроз трговину робом и услугама, токовима новца и улагања у економијама. И глобална економија је стварана путем ових веза, те је тиме стварала све динамичније и турбулентније пословно окружење, које захтева веома брзо прилагођавање и одговоре на све захтевнију тражњу на међународним тржиштима.

С тим у вези, циљ спољнотрговинске политике је умерен ка остварењу оптималног обима и најповољније структуре, и робне и географске, увоза и извоза са становишта националне економије. Учешће националног извоза у укупном светском извозу јесте управо један од најважнијих показатеља привредне експанзије једне економије. Значај спољне трговине за националну економију одређен је сплетом интерних и екстерних фактора, економског и некономског карактера. У савременим условима пословања, подељени су ставови аутора о важности истих. Утицај интерних економским фактора, чини се да све више добија на значају у условима глобализације и либерализације међународне трговине.

Мерама националне економске политике уопште, и мерама спољнотрговинске политике посебно, може се утицати на обим и структуру спољнотрговинске размене па, према томе, и на значај спољне трговине на националну привреду. Најчешће употребљавани показатељ значаја спољне трговине јесте коефицијент извоза, односно коефицијент увоза. Да би се стекла потпунија и прецизнија слика о значају извоза и увоза за конкретну националну економију неопходно је истражити који су сектори привреде укључени у спољнотрговинску размену, каква је робна и географска структура извоза и увоза и сл. Могуће је да један сектор привреде даје претежан део увоза и/или извоза, те ће стога коефицијенти извоза и увоза бити велики, иако је значај спољне трговине за остали

део привреде мали. Међутим, значај спољне трговине може бити мањи него што би се могло закључити на основу коефицијената увоза и извоза онда када је у робној структури велико учешће поједних група примарних производа, попут сировина, нафте, природног гаса и сл. Нето девизни ефекат, као разлика између оствареног извоза и увозног репроматеријала, који је директно или индиректно уграђен у остварени извоз, биће, из тих разлога, врло скроман.

Утврђивање структуре директне увозне зависности је од изузетног значаја, јер без тога није могуће извршити анализу могућности супституције утрошка увозних интермедијарних производа домаћим. Поред тога, могуће је израчунати осетљивост промене трошкова и цена, односно релативног економског положаја одређеног сектора привреде на промене увозних цена појединих интермедијарних производа пореклом из увоза, које он у свом процесу производње троши. Зато је потребно врло пажљиво и прецизно дефинисати секторе привреде у спољнотрговинској матрици земље, који би са правом носили епитет развојних извозних приоритета. У случају „мале“ и економски недовољно развијене земље каква је Република Србија, напред наведене чињенице добијају још више на својој тежини.

Основу за успех спољнотрговинске политике представља добар избор праваца привредног развоја и добра производна оријентација националне економије. Пошто је за Републику Србију као земљу у развоју, посебно значајна веза са другим националним економијама, то се у њеном привредном развоју спољна трговина јавља као основни приоритет. Врло је важно исправно сагледати утицај промене спољнотрговинске структуре на раст бруто домаћег производа, запосленост, прилив страних директних инвестиција и буџет. Остваривање традиционалних циљева макроекономске политике, попут пуне запослености, стабилности цена, равнотеже у платном билансу и брзог економског раста, посебно су важни за Републику Србију. Као и све земље у развоју, па и Србија, да би што више убрзале темпо развоја, прибегавају великом увозу опреме, што у комбинацији са високом увозном зависношћу од енергената, води хроничном дефициту платног биланса. Због тога је анализа увозне зависности производне структуре Републике Србије посебно значајна код прављења будућих планова развоја. Основни циљ економске

политике требало би да буде стварање услова за макроекономску стабилност и економски опоравак и раст привреде на бази повећања инвестиција и извоза који обезбеђује побољшање стања на тржишту рада и раст животног стандарда.

Од кључне важности за успостављање макроекономске стабилности и одрживог привредног раста јесте вођење рационалних економских политика, а посебно спољнотрговинске. Структурне промене у спољној трговини Републике Србије се намећу као потребан, али не и довољан услов бржег привредног раста преко повећања капацитета привреде за производњу, штедњу и извоз. При разматрању варијанти привредног развоја посебна пажња се мора поклонити утврђивању њихових ефеката на извоз и увоз земље у склопу анализе увозне зависности. Тиме се добија реална вредност извоза оличена у нето девизном ефекту.

Ради испуњења дефинисане сврхе и реализације постављеног циља, предмет докторске тезе је садржајно структуриран у четири логички компатибилна дела. Овим деловима претходи Уводни део рада у којем ће бити изложени предмет и циљ истраживања, као и сажети приказ структуре рада по поглављима. Прва три поглавља рада су теоријско-концептуалне природе и садржајно су дефинисани тако да представљају водич за реализацију емпиријског истраживања. Оквир емпиријског истраживања, приказ и анализа резултата представљају садржај четврте целине рада. У раду ће бити систематизована и класификована теоријска грађа која појмовно и суштински објашњава област спољнотрговинске политике, односно извршен детаљан опис, класификација и типологизација утицаја промена у спољној трговини на нето девизни ефекат Републике Србије.

2. Значај и циљ истраживања

У условима глобализације светске привреде, токови међународне трговине између земаља постају све интензивнији. У XX веку долази до значајних промена у структури међународне трговине. До шездесетих година XX века доминантни производи у

међународној размени били су примарни производи (сировине), док од тог периода у међународној трговини доминирају индустријски производи. Али оно што карактерише међународну трговину на крају XX и у првој декади XXI века је све већа размена фактора производње, капитала и рада између земаља, која до тада није била забележена у пракси, али и у теорији међународне трговине. Као последица кретања приватног капитала између земаља, у облику страних директних инвестиција, што има за последицу отварање филијала мултинационалних компанија, дошло се у ситуацију да продаје тих филијала на тржиштима трећих земаља буду (неоправдано) значајно веће у статистикама земље домаћина. Разлог оваквој нетачној статистици лежи у чињеници да је занемарено учешће инпута земље домаћина у укупном извозном приходу, које је, код велике већине земаља у развоју врло ниско.

Уз теоријски допринос приступу структурним променама у спољној трговини Републике Србије, централни моменат доприноса докторске дисертације препознаће се у резултатима емпиријског истраживања, пре свега анализе извоза и увоза. На овај начин ће један од доприноса бити мапирање спољне трговине у Републици Србији у контексту глобализације светске трговине.

Резултати истраживања би требало да усмере дефинисање мера подршке сагласно потребама и кључним проблемима привредне структуре у Србији, а све у циљу повећања производње робе и пружања услуга за извоз.

3. Основне хипотезе у истраживању

У складу са дефинисаним предметом, сврхом и циљем истраживања, основни истраживачки проблем докторске дисертације се односи на утврђивање стања у спољној трговини и утврђивање фактора који доприносе побољшању нето девизног ефекта Републике Србије. Полазећи од основних истраживачких питања биће утврђене једна општа (генерална) хипотеза и пет посебних хипотеза.

Генерална хипотеза истраживања: *Корените структурне промене у спољној трговини су неопходан услов за пораст нето девизног прихода од извоза, смањење спољнотрговинског дефицита и обезбеђење макроекономске стабилности у Републици Србији.*

Прва посебна хипотеза истраживања: *Подржавањем развојних пројеката у области индустрије ангажовањем високе технологије и обучене радне снаге доприноси се уравнотежењу платног биланса Републике Србије.*

Друга посебна хипотеза истраживања: *Подстицањем и субвенцијом делатности са компаративним предностима, као што су пољопривреда, аутомобилска, металска, као и прехранбена и наменска индустрија, биће повећан извоз у тим гранама привреде, што ће имати позитиван утицај на нето девизни ефекат.*

Трећа посебна хипотеза истраживања: *Раст конкурентности извозно оријентисаних предузећа позитивно ће утицати на одлуку мултинационалних компанија о куповини инпута пореклом из Републике Србије.*

Четврта посебна хипотеза истраживања: *У условима глобализације селективна и привремена заштита домаће производње је од посебног значаја како за развијене, тако и за земље у развоју.*

Пета посебна хипотеза истраживања: *Усвајањем европског правног и институционалног оквира, либерализацијом токова међународне трговине и капитала и стварањем стабилног економског окружења побољшаће се конкурентска позиција домаће привреде у међународним оквирима што ће позитивно утицати на превазилажење вишегодишње економске кризе и оживљавање и подизање привредне активности Републике Србије.*

4. Образложење структуре докторске дисертације

У првом делу рада биће представљен теоријски приступ елементима увозне зависности привреде једне економије, затим положај Србије у светској трговини, анализа цена у спољној трговини и спољнотрговинско пословање предузећа у Србији. Економски ресурси имају, по правилу, алтернативне могућности употребе. Различите комбинације употребе ограничених ресурса доводе до различитог нивоа задовољавања друштвених и појединачних потреба. Задатак је економије да изнађе такву комбинацију коришћења расположивих извора која ће осигурати максимално задовољавање потреба. Због тога је један од најважнијих проблема квантитативне економске анализе проблем избора такве комбинације која ће одређену функцију економског циља максимирати, односно минимизирати уз поштовање ограничених расположивих ресурса. Формирањем инпут-оутпут модела извршиће се анализа извозних и увозних цена.

Обзиром да је анализа увозне зависности производне структуре земље у развоју посебно значајна код прављења њихових планова развоја, свака планирана варијанта финалне потрошње захтева одговарајућу производњу сваког сектора, а она увоз одговарајућих производа, који ће ту производњу омогућити. Зато ће се посебно приказати директна увозна зависност, укупна увозна зависност и увозна зависност појединих компоненти финалне потрошње, односно увозна зависност извоза. Затим ће бити објашњен платни биланс и указаће се на значај његовог уравнотежења и утицај на нето девизни ефекат.

У другом делу биће истражени конкретни утицаји промена у спољној трговини Републике Србије у функцији побољшања нето девизног ефекта као стратегије у међународним економским односима са остатком света, као њен историјски развој. Тако да ће се најпре истражити привредни амбијент у Републици Србији на почетку XX века када се приступило либерализацији, односно испитаће се тадашњи услови за либерализацију спољне трговине и спремност за трендове на светском тржишту. Затим ће бити анализиран начин спровођења спољнотрговинске либерализације, као и то колико је таква опција била повољна и прихватљива за српску привреду. Посматрано кроз

историјску призму анализираће се и систем који је Република Србија формулисала за либерализацију увоза реструктурирањем свог царинског система, као и извозна промоција и повећање девизних резерви који су подстакнути убрзаним извозом и изградњом институционалног система неопходног за регулисање међународних спољнотрговинских токова. Приказаће се разлике између институционалног и функционалног концепта спољнотрговинске политике Републике Србије и могуће консеквенце по нето девизни ефекат. Основни мотив нових интеграционих трендова који се јављају почетком декаде деведесетих година XX века био је остварење пословне кооперације или тзв. функционалне интеграције, за разлику од институционализоване интеграције која је одговарала претходно примењиваном моделу развоја.

Биће представљена и анализа компатибилности спољнотрговинске политике Републике Србије са принципима Светске трговинске организације, као најзначајније међународне економске организације у области међународне трговине. Посебно ће бити посматран утицај СТО на пословање спољнотрговинских субјеката, јер привредни субјекти чије се пословање одвија у међународним оквирима морају бити упознати са њеним правилима, односно споразумима који регулишу трговину робом, услугама, капиталом и правима интелектуалне својине. Сагледаће се ефекти приступања Србије Светској трговинској организацији, која отвара простор за снажну конкуренцију стране робе и услуга на српско тржиште, али и могућност за приступ држава чланица јефтинијим изворима репроматеријала (инпута). Биће идентификоване традиционалне и техничке баријере које би наша земља требало да усклади са правилима СТО, као и административне баријере које настоји да елиминише у међусобној трговини са осталим државама и са регионалним економским интеграцијама.

Анализа кретања макроекономских показатеља и перформанси, ће показати који су покретачи привредног раста у различитим периодима, када је то била домаћа тражња, а када извоз. Међутим, улога спољног фактора у српској привреди би била веома сужена, ако би се међународна размена свела само на неопходни увоз и извоз. Укупни економски односи са иностранством деловаће на распрострањавање нове технике, нових идеја и производних знања, као и нових метода организације и управљања. Такође, значајан облик

деловања спољног фактора је и међународно кретање капитала без кога се не би могао замислити развој српске индустрије. Поред тога, захваљујући спољном фактору, могуће је доћи до специјализације у појединим врстама производње у којима наша земља има компаративне предности, а да на основу тога финансира увоз добара у чијој производњи тих предности нема. Након анализе ефеката промена у спољној трговини на обим и структуру друштвеног производа, размотриће се и ефекти спољне трговине на запосленост, платни биланс и монетарну стабилност Републике Србије.

У наставку овог поглавља проучаваће се како промене у спољној трговини, а пре свега, појачана конкуренција и прилив капитала утичу на продуктивност индустрије, инвестиције и запосленост, што ће бити настављено у трећем делу овог рада. Затим, биће издвојени фактори који су утицали на промене у агрегатној тражњи и како су те промене утицале на запосленост и инфлацију, као и на кретање платног биланса. Посебно ће бити интересантно какав је био одговор фискалне, а какав монетарне политике у вези са тим променама.

У трећем делу биће анализиран потпунији теоријски оквир истраживања спољне трговине. Такође, биће истражен спољнотрговински систем и установиће се утицај који има глобализација на спољну трговину, као и анализа структуре спољне трговине Републике Србије. Сагледаће се могуће опције унапређења конкурентности извоза Србије, као и неопходност промене стратегије Републике Србије за привлачење страних директних инвестиција, као и значај чланства у међународним интеграцијама. С обзиром да је наша земља веома активан учесник у свим видовима економске сарадње, у овом поглављу се истражује и ангажовање Републике Србије у билатералним, регионалним и мултилатералним облицима сарадње, на основу чега се закључује каква је улога међународних економских односа у њеном привредном развоју. Република Србија је потписница бројних споразума о слободној трговини, а свакако најзначајнији међу њима је ЦЕФТА, чије ће се предности и недостаци посебно истраживати. Истраживање се наставља анализом односа размене (енгл. *Terms of Trade*) Републике Србије, на основу које ће се закључити када су се односи размене погоршавали и били неповољни за српску привреду, али и када је Република Србија имала користи од промена у односима размене.

Ово поглавље се завршава синтетизовањем промена спољне трговине, као и улоге и значаја експанзије спољне трговине у стабилизацији српске привреде.

У четвртом делу биће, поред методолошких оквира истраживања, презентовани и резултати истраживања, као и смернице за даља истраживања, јер у економским односима Србије са иностранством присутне су негативне тенденције у различитим областима. Уз дескрипцију наведених питања, у овом делу рада биће аргументован избор конкретних решења за практичну реализацију истраживања, након чега ће резултати бити разматрани у контексту изложених теоријских разматрања и постављања нових оквира уз предлоге за даља истраживања, у оквиру процеса кластеризације са великим извозним потенцијалима, са посебним фокусом на аутомобилску индустрију. Посебан допринос знања у области анализе нето девизног ефекта биће пружен кроз емпиријску проверу дефинисаних хипотеза. Уз закључна разматрања, изграђена на бази добијених резултата, посебно са освртом на једну од индустријски најнапреднијих грана, аутомобилској индустрији, у овом делу рада ће бити изложене и одређене импликације и препоруке за унапређење нето девизног ефекта у Републици Србији. Као и већина научних студија, и ова није без одређених ограничења која ће бити презентована у завршном делу рада. Коначно, рад ће бити заокружен сумирањем закључака теоријског и емпиријског сагледавања дефинисаног предмета докторске дисертације.

5. Научни циљеви истраживања

Научни циљеви који се намеравају достићи у истраживању јесу: научна дескрипција (опис) појмова спољне трговине и нето девизног ефекта, као и утицаја које промене у спољној трговини могу имати на нето девизни ефекат, што ће омогућити виши степен научног сазнања о овим појмовима, те класификација и типологизација постојећих сазнања у овој области, којом ће свестрано бити сагледана проблематика утицаја спољне трговине на нето девизни ефекат. Тиме ће се дати допринос бољем разумевању овог економског појма, што ће олакшати његову даљу научну обраду.

6. Друштвени циљеви истраживања

Имајући у виду садржај докторске дисертације, може се истаћи њен потенцијал да допринесе структурним променама у спољној трговини Републике Србије, које могу допринети побољшању нето девизног ефекта. Такође, избором предмета анализе очекује се да ће докторска дисертација допринети академској актуелизацији теме структурних промена у спољној трговини Републике Србије.

7. Очекивани резултати и допринос докторске дисертације

Научна оправданост истраживања повезана је и условљена претпостављеним доприносом истраживања у науци, док је друштвена оправданост истраживања условљена доприносом истраживања решавања друштвених проблема.

Научна оправданост истраживања произилази из његовог научно-стручног значаја и потребе за утврђењем адекватних мера побољшања нето девизног ефекта, конкретно утврђењем утицаја промена у спољној трговини на нето девизни ефекат. Мере за унапређење нето девизног ефекта се продуктивно мењају, поспешују под утицајем научног сазнања и под утицајем промена које се одигравају у друштву. То захтева систематска теоријска и емпиријска истраживања верификаторског типа.

Ово истраживање о могућим утицајима промена у спољној трговини на нето девизни ефекат омогућава научну и стручну критику и подстиче усавршавање научно-стручних сазнања у области економске мисли. Посебна димензија оправданости овог истраживања свој основ налази и у провери и усавршавању метода истраживања, у утврђењу утицаја промена и мерама за побољшање нето девизног ефекта, као и методолошко-теоријских поставки, избора метода и процедура рада и примене инструмената истраживања.

Друштвена оправданост истраживања произилази из самих резултата научног сазнања о предмету истраживања и непосредне примене научних сазнања у домену

утврђивања утицаја промена у спољној трговини на побољшање нето девизног ефекта. Битне одредбе елемената деловања у побољшању нето девизног ефекта Републике Србије, наглашавају потребу за систематичним научно-стручним истраживањима ове врсте, чиме се доказује потпуна друштвена оправданост ове докторске дисертације.

I Аналитичко – теоријски приступ објашњењу нето девизног ефекта

1.1 Анализа увозне зависности

Посматрајући економска кретања током протекле деценије, глобалну економију карактерише појава нових изазова, динамичних промена и веома турбулентно пословно окружење. У том контексту могу се поменути реакције неких од аналитичара који су против процеса глобализације, па до низа финансијских криза, што још више указује да је неопходно посветити велики значај међународној економији и њеним савременим обележјима. Економисти примењују постојеће анализе на неке од ових изазова, да би преиспитали важне концепте којој ће се посветити пажња у овом раду. Као резултат тога, покушавају да се објасне обрасце међународне трговине, пре свега, основни постулати – ко продаје? шта? коме? – што су једне од главних преокупација економиста. У оквиру тог концепта интегрисане светске економије, економска политика једне државе обично утиче на друге.

Три су традиционална циља макроекономске политике: пуна запосленост, брзи раст и стабилност цена. У новије време додат је и четврти- равнотежа у билансу плаћања. То је циљ посебно битан за земље које су на путу привредног развоја.

Да би се што више убрзао темпо развоја углавном земље прибегавају великом увозу опреме у циљу модернизације своје привреде. То и неповољна структура извоза условљена ниском продуктивношћу за резултат има тешкоће у билансима плаћања. То су основни проблеми заједнички за већину земаља у развоју.

Због тога је анализа увозне зависности производне структуре земаља у развоју посебно значајна од прављења планова развоја. „Наиме, свака планирана варијанта финалне потрошње условљава одговарајућу производњу сваког сектора, а она опет увоз одговарајућих интермедијарних производа који ће ту производњу омогућити. Тај се увоз мора планирати, дакле избалансирати с могућим извозом, барем у дугом року.”¹

---

¹ Бабић, Мате, Основе input-output анализе, Загреб, 1990, стр.84

Аналитички приступ сагледавања значаја ефикасног коришћења економских ресурса и проналажења алтернативних могућности њихове употребе су од кључног значаја за смањење увозне зависности. Познато је да је то изузетно комплексна област и да различите комбинације у оквиру коришћења ограничених расположивих ресурса у националној економији доводе до различитог нивоа задовољавања појединачних и друштвених потреба на нивоу националне економије. С обзиром да је циљ изналажење оптималне комбинације коришћења расположивих ресурса да би се максимизирало задовољење потреба, адекватан избор такве комбинације представља један од највећих изазова, као и смањење увозне зависности, која је основ израде планова развоја и планирања финалне потрошње. Потребно је формулисати стратегију која би омогућила најадекватнију оптимизацију расположивих ресурса и, с тим у вези, је потребно истаћи реално сагледавање свих околности. Наиме, да би што више убрзали темпо развоја, земље се стратешки опредељују ка великом увозу опреме, што у комбинацији са високом увозном зависношћу, на пример, од једног од најзначајнијег ресурса – енергената, ствара економски амбијент да може водити ка хроничном дефициту платног биланса. Због тога је анализа увозне зависности производне структуре Републике Србије посебно значајна при изради стратегије и будућих планова развоја. У том контексту је потребно сагледати и анализирати увозну зависност и све њене сегменте проучити веома детаљно и адекватно у циљу проналажења оптималне комбинације. Исто тако је важно увидети да производне могућности одређују ресурсе и технологије, јер на бази производње једне робе одређене су релативне цене репроматеријала и свакако да те промене утичу на кретање релативних цена финалног производа, који затим утиче на реалне приходе различитих фактора производње, чиме се померају релативне цене робе којима се тргује. Потребно је израчунати добит од трговања и тиме проценити ефикасност и бенефит.

Структура спољне трговинске размене се делимично може објаснити, односно сагледати кроз призму разлика у ресурсима којима земље располажу. Овим се пружа релативна предност, односно потенцијалне развојне могућности за повећање извоза у тој области/грани, сходно расположивим ресурсима. Ово се може посматрати као предност која зависи и од узајамног утицаја и дејства постојећих ресурса као и нивоа развијености одговарајућих технологија које се користе у производњи различитих производа. Уколико

је технологија савременија и при томе се ефикасније користе расположиви ресурси, степен могућности је још већи.

Зато се користи метод утврђивања коефицијента зависности земље од увоза (склоност увозу – КМ) где је потребно израчунати однос вредности увоза и националног дохотка:

$$KM=M/Y$$

Тиме се показује који део националног дохотка се троши на увоз и на недовољну домаћу понуду и велику зависност од увоза. Поред тога, у циљу прецизнијег утврђивања положаја земље по основу увоза, овај параметар се комбинује са коефицијентом покривености увоза извозом ($K_{X/M}$):

$$K_{X/M}=X/M$$

Добијени резултати указују следеће: уколико је овај коефицијент већи од 1 (односно 100), без обзира на вредност коефицијента зависности земље од увоза, ситуација ће за земљу бити веома прихватљива.

С обзиром да је анализа увозне зависности производне структуре земаља у развоју посебно значајна код израде стратегија и њихових планова развоја, сваки планирани сегмент финалне потрошње захтева одговарајућу производњу сваког сектора, а она увоз одговарајућих производа, који ће ту производњу омогућити. Свакако да без тих ресурса то не би било могуће. Значај директној увозној зависности, укупној увозној зависности, као и увозној зависности појединих компоненти финалне потрошње, односно увозној зависности извоза се посебно придаје у овом раду. Поред тога постоје и производи који се не производе и у складу са потребама неопходан је њихов увоз, при чему би требало тежити ка значајном смањењу увозне зависности за њима, и у степену колико је то могуће остварити према расположивим супституцијама. Постоји низ примера који се разликују по структури и обиму у зависности о којим ресурсима се ради. Рецимо када су у питању енергенти, препорука би могла да буде улагање у инфраструктуру, у електричну енергију и природни гас, сагледавајући потенцијале на регионалном нивоу, јер би се тиме повећала њихова енергетска стабилност.

Неки од аналитичара сматрају да поуздано, ценовно ефикасно и еколошки одрживо снабдевање енергијом од великог је значаја за економски и друштвени развој Југоисточне Европе (Словенија, Хрватска, Србија, Босна и Херцеговина, Македонија и Црна Гора). Међутим, владе и енергетске компаније у региону суочавају се с низом изазова, од зависности од увоза, застарелих производних погона и губитка енергије при преносу и дистрибуцији, до неефикасне инфраструктуре, па је имајући то у виду, питање хоће ли наставити да доприносе негативном енергетском билансу Европе, или ће постати важни фактори у повећавању опште енергетске стабилности континента упозоравају аналитичари консултантске куће А. Т. Карни. То је само један од примера, али постоји и низ других примера који указују на увозну зависност за одређеним производима, тако да је сваки сегмент битно анализирати у свакој од области при изради стратегије извозне оријентације.

Ако од девизног прихода оствареног извозом одбијемо девизне расходе за увоз интермедијарних производа које тај извоз условљава добије се нето девизни приход од тог извоза, који се може израчунати на следећи начин:

$$\begin{aligned} & [1]E - tE \\ & [1]E - [1]GE \\ & [1]E - tX^E \\ & [1]E - [1]A - X^E \end{aligned}$$

Илустроваћемо израчунавање нето девизног прихода на примеру извоза 100 мил. дин. производа

$$E_z - t_z E_z = 100 - 15,50 = 84,50.$$

Дакле, нето девизни приход од извоза 100 јединица производа трећег сектора износи 84,50 јединица.

1.2. Структурна анализа цена у спољној трговини

Саставни део интегрисаног система националних рачуна, уз рачун домаћег производа, рачун финансијских трансакција и рачун националног богатства јесу и инпут-оутпут табеле. У њима је производни састав привреде рашчлањен на одређени број сектора. Због тога инпут-оутпут табеле представљају подробно рашчлањен рачун

производње на поједине производне секторе. У њима је приказана међусобна зависност тих сектора. Због тога се те табеле често називају и међусекторским табелама, а анализа заснована на њима назива се и међусекторском анализом. Први корак код конструисања инпут-оутпут табела јесте рашчлањивање производног састава целе привреде на одређени број производних сектора. Конструкција инпут-оутпут табела заснива се на три битне претпоставке: 1) сваки сектор производи само један производ, 2) сваки се производ класификује у само један производни сектор и 3) све производне јединице у једном сектору користе се истом технологијом. Прва и трећа претпоставка имплицирају потпуну хомогеност производних сектора, а друга потпуну једнозначност класификације производа које они производе. Будући да је практично немогуће рашчланити привреду на толики број сектора колико постоји произвођача, а поготово производа, сваки се сектор добија агрегирањем више или мање сродних мањих производних јединица. Код тога се настоји да они буду што хомогенији, тј. да сличност производа и технологија којима се поједине јединице сектора користе буде што је могуће већа. О броју сектора и о степену њихове хомогености зависи и квалитет инпут-оутпут табеле и инпут-оутпут анализе. Предност је великог броја сектора већа хомогеност сектора, али прикупљање потребних података за велики број сектора изазива знатне статистичке тешкоће. Осим тога, превелики број сектора смањује прегледност међусекторске таблице. У пракси се увек тражи компромис између броја сектора (односно трошкова изградње инпут-оутпут табела) и њихове прецизности. У решавању те дилеме одлучујућу улогу има циљ за који се табела израђује. У већини земаља број сектора не прелази 60. У САД су рађене међусекторске табеле са 450 сектора, а у Енглеској са 400 сектора. Опште је прихваћено да се оптималан број сектора креће од 50 до 100, зависно од намене табеле.

Приказивањем токова роба и услуга (трансакција) између појединих сектора у вредносним показатељима у облику шаховске табле (матрице) добија се слика међусобних односа између сектора. Међусобна повезаност сектора изражава се у томе што један сектор (сектор испоручилац) испоручује другим секторима (сектори примаоци) одређену количину, односно одређену вредност својих производа преко потребних за производњу тих сектора. Сви су производни сектори уједно и даваоци и примаоци, а сектори финалне потрошње само су примаоци. Сваки производни сектор има у табели међусекторских односа свој ред и своју колону. У реду који припада одређеном сектору приказане су

испоруке (продаје, оутпути) производа тог сектора свим производним и потрошним секторима. У колони тог сектора приказане су набавке (куповине, улази, инпути) од других сектора, и амортизација и додата вредност (домаћи производ) остварена у томе сектору. Из конструкције инпут-оутпут табела произлази да њени редови показују расподелу вредности производње, односно структуру тржишта продаје тога сектора, а колоне вредносну структуру производње, односно структуру тржишта набавке и структуру пренесене и додате вредности појединог сектора.

Инпут-оутпут табеле имају двоструку намену: статистичку и аналитичку. Оне дају оквир за проверу конзистентности података о токовима добара и услуга добијених из различитих статистичких извора: статистика појединих делатности, анкета о издацима домаћинства, статистике инвестиција, спољнотрговинске статистике итд. Инпут-оутпут табеле дају оквир за усклађивање економске статистике, како концепцијски, на начин да осигуравају конзистентност коришћених дефиниција и класификација, тако и осигуравањем рачуноводственог оквира за постизање подударности бројчаних података прикупљених из различитих извора. Инпут-оутпут оквир погодан је, такође и за израчунавање бројних економских показатеља које садрже национални рачуни. Као аналитичко оруђе, подаци из инпут-оутпут табела погодно се интегришу у макроекономске моделе за анализирање везе између финалне потражње и нивоа производње по секторима, као и анализа међузависности између макроекономских агрегата. У протеклом периоду развиле су се три основне верзије инпут-оутпут модела: отворени статички модел, затворени статички модел и динамички модел. Најширу примену у анализи различитих проблема привредне структуре и привредних кретања нашао је статички отворени модел. Затворени је модел заправо напуштен. Развој динамичког модела ишао је у два смера: у теоријском, који се бави изучавањем динамичких својстава економских система и у практичном, који се бави анализом привредног развитка, и сл.

Инпут-оутпут анализа примењује се у бројним подручјима економске активности. Овде можемо навести нека од њих:

Мултипликаторска анализа. Промене у финалној потрошњи преко матрице мултипликатора (матричног мултипликатора) преносе се на производњу појединих сектора. Уз помоћ овог мултипликатора може се анализирати утицај укупне финалне

потрошње или поједине њене компоненте на: (1) вредност производње појединих сектора, (2) на потражњу за инпутима појединих сектора, (3) на амортизацију, (4) на додатну вредност (плате, порезе, профит), (5) на инвестиције, итд. појединих сектора.

Анализа запослености. Све се чешће инпут-оутпут модели користе за анализу (не) запослености. Мултипликативни ефекти на производњу, преносе се и на потражњу за производним факторима, односно на потражњу за радом и капиталом. На тај се начин инпут-оутпут моделом могу анализирати утицаји промена различитих економских варијабли на промене запослености. У анализи тих ефеката укључују се и очекивани пораст продуктивности рада, промене привредне структуре и структуре спољне трговине, утицај декомпозиције раста у процесу економског развитка, итд.

Анализа спољне трговине. Инпут-оутпут модели веома су погодни за анализу важности различитих утицаја спољне трговине на структуру домаће привреде. Мултипликативни ефекти извоза и утицај увоза, једнако као и промена курса националне валуте на привредну структуру, најчешће су анализе из подручја спољне трговине. У подручју спољнотрговинске политике инпут-оутпут модел готово је незамењив у процени ефективне царинске заштите и у процени промена у спољнотрговинској политици на релативан економски положај појединих сектора.

Декомпозиција фактора економског раста. Будући да се економски раст огледа у повећању укупне производње и у њеној промени по секторима, међусекторски оквир у кому се могу непосредно показати структурне промене и њихова повезаност с укупним растом, основа је за његову анализу. Структура производних система. Општа технолошка матрица показује укупне производне међузависности међу секторима. Због тога је она полазна основица за анализу структурних карактеристика различитих производних система и за њихову међусобну компаративну анализу. Уз помоћ вредности техничких коефицијената те матрице може се направити анализа расподеле интензитета производних веза међу секторима у производном систему и може се обавити мерење сигнификантности И-О коефицијената у формирању структурних пропорција у економским кретањима.

Анализа екстерних ефеката. Развој информационе технологије омогућава израду инпут-оутпут табела са све више података о појединим секторима. Подаци о позитивним или негативним додатним производима који су резултат планиране производње појединих

сектора омогућују процену њиховог утицаја на остале секторе, на привреду у целини и на суседне привреде.

Инпут-оутпут анализа се практично може позиционирати између микро и макроанализе. Она обухвата целину (макроаспект) уз сачуване и јасно изражене појединости (микро аспект). Вассилу W. Леонтиев то је описао на сликовит начин: један од великих проблема у економији јесте како описати целу шуму, уз истовремен опис појединачног дрвећа и међусобних односа тога дрвећа, тј. како обухватити целину, али да се притом сачувају јасно изражене све појединости

Поред утврђивања директне увозне зависности, која је од изузетног значаја, могуће је израчунати и осетљивост промене трошкова и цена, односно релативног економског положаја одређеног сектора привреде на промене увозних цена појединих интермедијарних производа које су пореклом из увоза, а која се троше у процесу производње. То захтева врло пажљиво и прецизно дефинисање сектора привреде у спољнотрговинској матрици земље, које би с правом носили епитет развојних извозних приоритета. У случају „мале“ и економски релативно недовољно развијене земље, каква је Република Србија, ове претходно наведене чињенице добијају још више на значају.

Скуп цена представља сложен израз међузависности у свакој тржишној привреди путем којег се одражавају промене степена и структуре директних и индиректних међузависности свих осталих варијабила. Зато је квантитативна, структурна анализа и планирање цена, односно директних директних и индиректних међузависности посебно значајно, нарочито у процесу привредног развоја у коме се структура скупа међузависности економских варијабила брзо и често мења.

Квантитавно праћење свих директних и индиректних производних међузависности преко којих се у процесу привредног развоја преносе ефекти аутономних промена варијабила, којима се утиче на његово усмеравање, могуће је само аналитичком техником инпут-оутпут модела.

1.3 Формирање инпут-оутпут модела за анализу извозних и увозних цена

Економски ресурси имају по правилу алтернативне могућности употребе. Различите комбинације употребе ограничених ресурса доводе до различитог ступња задовољавања друштвених и појединачних потреба. Тако да је између осталог задатак економије да се пронађе таква комбинација коришћења расположивих извора која ће осигурати максимално задовољавање потреба. Због тога је један од најважнијих изазова квантитавне економске анализе проблем избора такве комбинације која ће одређену функцију економског циља максимизирати, односно минимизирати уз поштовање ограничених расположивих ресурса. У том контексту је потребно истаћи да ће се формирањем инпут-оутпут модела извршити анализа извозних и увозних цена.

Инпут оутпут модели се формирају ради израде анализа у спољној трговини, али имају и много ширу примену. Изузетно је комплексан приступ и обухвата прикупљање података што је веома захтевно па је тиме и временски дефинисано у одређеним размацима. Због тога су развијени различити нумерички методи да би подржали ове моделе. Развој међусекторских модела је развијен у више праваца и од стране више економиста. Један од њих је Леонтијев који је поставио теоријску основу инпут-оутпут² анализе. Заснива се на претпоставци да се привредне активности могу груписати у међусобно повезане секторе.

Разлике између вредности макроекономских агрегата у текућем и базном периоду потичу од промене цена, односно вредности текућег периода у ствари су вредности из базног периода, помножене одговарајућим променама цена. Ако се промене цена у текућем периоду, у односу на базно период мере индексом цена тада ћемо индекс промене цена добити ако вредност производње у новим ценама у текућем периоду поделимо са вредношћу производње у базном периоду.

$$P_j = \frac{X_j}{X_j}$$

---

² Input-output models

Претпоставка је да су ове промене настале променом цена сектора „j”. Пораст цена је условљен апсолутним или релативним вишком потражње за производима „j” тог сектора.

Повећање цена производа сектора j условљава директно повећање трошкова производње у свим секторима који троше интермедијарне производе који потичу из сектора „j”. У сектору „i” то ће повећање износити:

$$P_j * X_{ji}$$

У производњи одређеног сектора користе се производи других сектора, а производи одређеног сектора испоручују се другим секторима укључујући и финалну тражњу (текућа потрошња, инвестиције, извоз и промена залиха). Наравно, постоји могућност да се производи одређеног сектора троше у оквиру тог истог сектора.³

У зависности од тога како се одређује финална тражња, разликује се отворени и затворени инпут-оутпут модел. Основна, и најчешће коришћена форма, јесте отворени модел у коме су компоненте финалне тражње по секторима егзогено дате. У затвореном моделу, чија је примена ограничена, компоненте агрегатне тражње се третирају на исти начин као и производни сектори, што значи да се ендогено одређују у оквиру модела.⁴

Из рада преузетог од аутора Василија Леонтијева, творца инпут-оутпут анализе, у формулисања међусекторских модела Леонтијев полази од претпоставке да је потрошња производа сектора I у сектору J директно пропорционална обиму производње у сектору j:

$$X_{Ij} = a_{Ij}X_j, (1)^5$$

где је a_{Ij} коефицијент пропорционалности који има константну вредност која је одређена

---

³ Милојко Арсић, Василиј Леонтијев (2008), творац инпут-оутпут анализе, Економисти Нобеловци/, Nobel Prize Winners in Economics, стр.117

⁴ Исто, стр.117

⁵ Милојко Арсић, Василиј Леонтијев (2008), творац инпут-оутпут анализе, Економисти Нобеловци/, Nobel Prize Winners in Economics, стр.118

технолошким факторима па се стога назива техничким коефицијентом. У отвореном међусекторском моделу производња X_i у сектору и једнака је збиру испорука осталим секторима

X_j ($j=1, \dots, n$) и егзогено

датих испорука за финалну тражњу (Y_i):

$$X_i = a_{i1}X_1 + a_{i2}X_2 + \dots + a_{iN}X_N + Y_i, \quad (i=1, \dots, n) \quad (2)$$

Претходни структурни модел може се погодно исказати у матричном облику:

$$X = AX + Y, \quad (3)^6$$

где је X вектор колоне производње димензија n , Y вектор колоне финалне тражње такође димензије n , док је A квадратна матрица техничких коефицијаната димензија $(n \times n)$. Производ матрице A и вектора X је вектор колоне димензије n која показује апсолутни обим испорука сектора и сектору j који одговара датој технологији и датом обиму производње у сектору

j ($j=1, \dots, n$).

Решавањем претходне матричне једначине по X добија се производња у сваком сектору која је потребна да би се подмирила егзогено одређена тражња:

$$X = (I - A)^{-1}Y, \quad (4)^7$$

Где је $(I - A)^{-1}$ матрица секторских мултипликатора димензија $(n \times n)$.

Секторски мултипликатори показују колико је, директно и индиректно, потребно производа сектора и по јединици производње у сектору j да би се обезбедио дати вектор финалне потрошње. Матрица мултипликатора може се исказати у следећем облику:

$$(I - A)^{-1} = (I + A + A^2 + A^3 + \dots), \quad (5)^8$$

⁶ Исто, стр.118

⁷ Милојко Арсић, Василиј Леонтијев (2008), творац инпут-аутпут анализе, Економисти Нобеловци/, Nobel Prize Winners in Economics, стр.118

где елементи матрице A показују директну зависност између сектора, док елементи матрица A_2, A_3 , показују индиректне везе између сектора.

Врло је карактеристичан динамички инпут- оутпут модел којим се доказује процес мењања структуре производних међузависности неког система у времену.

У динамичким моделима варијабиле имају временску димензију. Динамичким се моделом економски процес стварније се приказује не статичким.

Инпут-оутпут модел постаје динамички модел чим његове производне релације се прошире са релацијама индукованих инвестиција, у којима се инвестиције у проширење капацитета појединих сектора третирају као функције пораста производње тих сектора.

Релација индукованих инвестиција у капацитете неког сектора „ j ” формира се на следећи начин:

-да би се остварило повећање производње сектора „ j ” ΔX_j потребно је, у условима пуне запослености, проширити његове капацитете за ΔK_j . Да би се то остварило потребно је у том сектору инвестирати:

$$J_j = b_j \Delta K_j = b_j \Delta X_j \quad (j=1,2,\dots,n)$$

b_j је гранични капитални коефицијент сектора j који показује повећање инвестиција у сектору j потребно за повећање производње сектора j за једну јединицу.

Да би се повећање производње остварило у времену „ t ”, потребно је запоичети инвестиције у неком претходном периоду које периоду „ t ” претходи за „ m ” периода.

„ m ” периоди, који представљају период активирања инвестиција, односно активизациони период представља временски размак од почетка инвестирања до почетка производње која се том инвестицијом остварује. Наглашавамо да унутар активизационог периода може временски распоред инвестиција да буде неједнак.

Функција инвестиција у сектору „ j ” у години „ t ” може се написати на следећи начин:

$$J_j^t = \frac{b_j}{m_j} (K_j^t - K_j^{t-m}) \quad (j=1,2,\dots, n)$$

---

⁸ Исто, стр.118

1.4 Нето девизни приход од извоза

Светска економска криза оставила је негативне последице по привреду Србије и даље се рефлектује на њен привредни раст. У Србији читав низ фактора прети да угрози стање у економској сфери, али и у друштву у целини. Присутни су страх од инфлације, дефицит платног биланса, велики спољни и унутрашњи дугови, изузетно низак ниво инвестиционих улагања, раст буџетског дефицита, немогућност раста извоза и сервисирања дуга, раст незапослености, раст сиромаштва и пад животног стандарда становништва, пораст социјалног раслојавања односно неједнакости, итд. У таквим околностима светска економска криза је погодила Србију и јаче него што је то морало да се догоди. При томе, треба имати у виду сва битна обележја светске економске кризе: 1. смањење стопе привредног раста и пад производње и инвестиција, понекад и хиперпродукција и отежан пласман и пад потрошње и животног стандарда становништва; 2. повећање незапослености и пад реалних прихода становништва и повећање трошкова живота; 3. пад профитне стопе, хиперпродукција и централизација и концентрација капитала и стварање олигопола; 4. монетарно-кредитна криза, слом кредитног система и превелика задуженост становништва и привреде; 5. смањење обима међународне трговине, заштравање конкурентске борбе, јачање протекционизма и појава економског и трговинског ратовања; 6. многобројни берзански сломови и финансијски скандали и шпекулације; 7. банкротство бројних индустријских и других предузећа и банака; 8. фузија транснационалних корпорација у гигантске мегакорпорације и стварање олигопола; 9. повећање инфлације, снажни монетарно-финансијски поремећаји и дефицити платних биланса и слично.⁹ У овим околностима повећање извоза и индустријског раста представља још већи изазов.

Као што је већ поменуто, девизни курсеви играју најзначајнију улогу у спољнотрговинској размени, јер омогућавају да се цене роба и услуга које су произведене у различитим земљама могу упоредити. Овим, девизни курс између валута двеју земаља

---

⁹ Добрица Весић, Перо Петровић (2015), Утицај Светске Економске Кризе на Привредни Развој Србије, МП 1, 2015 (стр. 106-127), стр.107,108

омогућава израчунавање вредности извоза једне земље у новцу друге земље. Пример курсне лист дат је у табели бр. 2, као променљивој категорији, када су у питању извозни потенцијали и остварење нето девизног прихода од извоза. Свакако да је у међувремену дошло до промена курса, тако да је увек потребно обрачунавање вредности на дан реализације – базирано на дневном кретању односа између валута.

До равномернијег поскупљења увозних производа истовремено у свим секторима може доћи из неколико разлога, односно равномерно увођење нових царинских или других увозних оптерећења на увоз свих врста робе, равномерно повећање цена свих увозних производа на свим тржиштима набавке и девалвација домаће валуте.

„Од свих је разлога најважнији, а у пракси заправо једини применљиван, девалвација.

Девалвација је акт државне власти којим се садржај неког објективног стандарда, злата или светске резервне валуте, US долара, у њезиној новчаној јединици дефинира на новој, нижој разини.

То значи да се након девалвације не може више добити иста количина резервне светске валуте, или злата, као прије. Колико ће се мање добити одређује се актом државне власти. Према томе, за постотак девалвације националне валуте истодобно поскупљују сви увозни производи, без обзира у коју категорију потрошње били распоређени.

повећање трошкова интермедијарних производа увозног порекла, уз остале непромијењене компоненте, вриједносне структуре, довед ће до поскупљења производа сектора који у својој производњи директно или индиректно троше увозни репродукциони материјал.”ⁱ

Ако је потражња свих сектора еластична, ако је присутна контрола домаћих цена, повећање цена увозног репродукционог материјала иде на терет друштвеног производа код оних сектора који у процесу производње директно троше увозне производе.

Када је нееластична тражња у свим секторима и не постоји административна контрола цена, када сваки сектор може поскупљење својих материјалних инпута превалити на потрошаче, тада долази до општег повећања цена.

У случају девалвације домаће валуте, сви увозни производи равномерно поскупљују за тај износ девалвације.

Нето девизни ефекат се израчунава као разлика између оствареног извоза и увозног репроматеријала који је директно или индиректно уграђен у остварени извоз. Уколико у робној структури постоји веће учешће појединих група примарних производа попут сировина, нафте, природног гаса онда је значај спољне трговине мањи него што би се могло закључити путем коефицијента увоза и извоза.

Табела 2: Народна Банка Србије - курсна листа на дан 28.12.2014¹⁰

Валута	ИСО	Озн	Пар	Куповни	Средњи	Продајни
Амерички долар	USD	\$	1	98.5159	98.8123	99.1087
Аустралијски долар	AUD	\$	1	80.0048	80.2455	80.4862
БиХ конв.марка	BAM	Км	1	---	61.7075	---
Британска фунта	GBP	£	1	153.2245	153.6856	154.1467
Данска круна	DKK	Кр	1	16.1708	16.2195	16.2682
Евро	EUR	€	1	120.3272	120.6893	121.0514
Хрватска круна	HRK	Кн	1	---	15.7418	---
Јапански јен	JPY	¥	100	81.9333	82.1798	82.4263
Канадски долар	CAD	\$	1	84.7913	85.0464	85.3015
Кувајтски дин.	KWD	د.ن.ك	1	---	337.4037	---
Мађарска фор.	HUF	Фт	100	---	38.0531	---
Норвешка круна	NOK	Кр	1	13.2289	13.2687	13.3085
Пољски злот	PLN	Зл	1	---	27.7383	---
Рубља	RUB	руб.	1	1.8518	1.8574	1.8630
Чешка круна	CZK	Кч	1	---	4.3485	---
Швајцар.франак	CHF	Фр	1	100.0892	100.3904	100.6916
Шведска круна	SEK	Кр	1	12.6206	12.6586	12.6966

Извор: НБС

У току 2013. године забележено је пре свега обуздавање инфлације и њен пад. Тако посматрајући кретање курса динара према еврџу током 2013.године је било у основи под утицајем повољнијих спољнотрговинских кретања, што се види у другој половини те године (графички приказ кретања дат је у графикону 1 – средњи курс кретања РСД у току 2013.године). Нажалост, ефекти глобалне финансијске кризе и даље се осећају у свим регионима, тако да је то случај и у Србији, али и поред бројних изазова којима је банкарски сектор био изложен, ипак је остао стабилан.

¹⁰ Извор: <http://www.kursna-lista.com/kursna-lista-nbs>, посећен сајт 28.12.2014 године

Графикон бр. 1 - Средњи курс РСД током 2013. године

izvor:NBS

Директни ефекти светске финансијске и опште економске кризе остављају дубоке последице на земље које највише учествују у међународним токовима капитала и међународној трговини. С друге стране, земље у развоју и земље које су још у транзицији, у које спада и Србија, осећају индиректне последице кризе по финансијски сектор, које се манифестују кроз пад ликвидности, отежану изградњу и реформу финансијских институција, као и по реалан сектор кроз успоравање привредне активности, што опет, повратно, делује и на ефикасност финансијског сектора. С обзиром на недовољну развијеност капитала односно његову недовољност у Србији, а посебно дужничких хартија од вредности, привредна друштва су своје изворе финансирања заснивала на кредитима пословних банака, на шта указује чињеница да у структури укупних банкарских кредита доминирају кредити правним лицима. У периоду заостравања финансијске кризе банкама је отежано задуживање у иностранству, па кредити постају све неприступачнији због повећаног систематског ризика и повећаних трошкова.¹¹

¹¹ Добрица Весић, Перо Петровић (2015), Утицај Светске Економске Кризе на Привредни Развој Србије, МП 1, 2015 (стр. 106-127), стр.109,110

Дакле, током 2013. године узимајући у обзир основне економске показатеље, у Србији почињу да се јављају позитивне тенденције које се односе на веома благи привредни опоравак који подразумева раст извоза, а смањење увоза, као и успоравање инфлације. На другој страни јављају се и раст незапослености, пад кредитне активности банака, раст фискалног дефицита и јавног дуга, опадање реалне вредности кредита привреди, раст ненаплативих кредита, неповољна кретања у капиталном билансу и нижи прилив страних директних инвестиција.

Привреда Србије, која претежно извози полупроизоде и сировине, обојене метале, гвожђе, челик и аграрна добра, трпи последице смањене тражње, које су, барем почетком кризе, биле ублажене извозом пољопривредних добара. Последице преливања кризе са финансијског на реални сектор Србије, огледају се у недоступности финансијских средстава повећањем одлива капитала из привреде и изостанак преко потребних страних инвестиција. Услед мањка капитала, финансирање из кредита се ограничава те услови за добијање кредита постају ригорознији. Недостатак капитала знатно отежава производњу и успорава економски раст привреде. Глобална криза повећава трошкове задуживања Србије у иностранству, односно чини кредите скупљим и поред чињенице да је референтна каматна стопа Европске централне банке, у неколико наврата, снижавана, у циљу повећања ликвидности привреде. Вид задуживања по основу кредита, иако је скуп, у наредном периоду биће, вероватно, једини сигурни извор финансирања за Србију. Међутим, треба имати у виду да је криза допринела измени структуре и обима увезених добара у Србију. Услед смањења домаће производње само у периоду 2006-2013 година Србија је за увоз потрошне робе издвојила 19,8 милијарди евра.¹²

У циљу поређења, према подацима НБС, у фебруару 2015. године курс динара је номинално апресирао према најзначајнијим светским валутама, упркос чињеници да је НБС интервенисала на међубанкарском девизном тржишту куповином 140 милиона евра ради ублажавања претеране дневне осцилације курса. Тако је динар у посматраном месецу

---

¹² Добрица Весић, Перо Петровић (2015), Утицај Светске Економске Кризе на Привредни Развој Србије, МП 1, 2015 (стр. 106-127), стр.117

ојачао за 2,7% у односу на евро, за 4,8% у односу на швајцарски франак и за 1,5% у односу на САД долар, што је резултирало ап्रेसијацијом номиналног ефективног курса динара од 0,4% у односу на јануар (ПКС, Месечни макроекономски преглед бр. 4, април 2015). Постојеће осцилације девизног курса су свакако утицале на остварење нето девизног прихода на почетку 2015. године и конкурентност наших производа на иностраном тржишту. Редовно праћење ових кретања су од кључног значаја, где се појављује и потенцијални ризик уколико дође до великих осцилаторних кретања. Ове тенденције се редовно прате и сагледавају и као потенцијални ризик.

У табели бр. 3 представљени су основни макроекономски индикатори где се у појединим категоријама бележи благи пораст у 2014. години у односу на 2013. годину.

Табела 3: Основни макроекономски индикатори¹³

	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	II 2014.	III 2014.	IV 2014.
Реални раст БДП-а (у %) ¹⁾	5.5	4.9	5.9	5.4	-3.1	0.6	1.4	-1.0	2.6	-0.2	-1.3	-3.6	-2.6
Потрошачке цене (у % у односу на исти месец претходне године) ²⁾	17.7	6.6	11.0	8.6	6.6	10.3	7.0	12.2	2.2	2.3	1.3	2.1	1.7
Девизне резерве НБС (у млн евра)	4,922	9,020	9,634	8,162	10,602	10,002	12,058	10,915	11,189	10,428	10,125	10,878	9,907
Извоз робе и услуга (у млн евра) ³⁾	5,329	6,948	8,114	9,577	8,041	9,521	11,147	11,498	13,963	3,304	3,657	3,703	
- стопа раста у % у односу на претходну годину	19.1	30.4	-	18.0	-16.0	18.4	17.1	3.2	21.4	16.0	7.4	-5.7	
Увоз робе и услуга (у млн евра) ³⁾	9,612	11,970	15,503	18,267	13,098	14,243	16,497	16,993	17,796	4,109	4,577	4,640	
- стопа раста у % у односу на претходну годину	0.7	24.5	-	17.8	-28.3	8.7	15.8	3.0	4.7	2.5	4.6	1.5	
Текући рачун платног биланса ³⁾													
(у млн евра)	-1,778	-2,356	-5,320	-7,135	-1,770	-2,082	-3,305	-3,640	-2,092	-503	-497	-509	
у % БДП-а	-8.4	-9.6	-18.1	-21.2	-5.8	-7.0	-9.9	-11.5	-6.1	-6.6	-6.0	-6.1	
Незапосленост по Анкети (у %)	20.8	20.9	18.1	13.6	16.1	19.2	23.0	23.9	22.1	20.8	20.3	17.6	
Зараде (просечне за период, у еврима)	209.7	260.0	347.1	400.5	337.4	330.1	372.5	364.5	388.6	361.4	388.7	381.4	
Републички буџетски дефицит/суфицит (у % БДП-а)	0.5	-1.7	-1.6	-1.9	-3.1	-3.3	-3.9	-5.4	-4.5	-8.1	-4.7	-2.4	
Консолидовани фискални резултат (у % БДП-а)	1.1	-1.4	-1.9	-2.6	-4.2	-4.5	-4.7	-6.1	-4.7	-7.3	-4.1	-3.2	
Јавни дуг Републике Србије (спољни + унутрашњи, у % БДП-а)	50.2	35.9	29.9	28.3	32.8	41.8	45.4	56.2	59.6	60.8	61.6	67.9	

¹³ НБС, датум ажурирања 13. јануар 2015 године

Курс динара према долару (просек у периоду)	66.87	67.03	58.39	55.76	67.47	77.91	73.34	88.12	85.17	84.47	84.30	88.53	96.29
Курс динара према долару (крај периода)	72.22	59.98	53.73	62.90	66.73	79.28	80.87	86.18	83.13	83.89	84.85	93.62	99.46
Курс динара према евра (просек у периоду)	82.99	84.11	79.96	81.44	93.95	103.04	101.95	113.13	113.14	115.75	115.58	117.37	120.31
Курс динара према евра (крај периода)	85.50	79.00	79.24	88.60	95.89	105.50	104.64	113.72	114.64	115.38	115.79	118.85	120.96
МЕМОРАНДУМ:													
БДП (у млн евра) ⁴⁾	21,103	24,435	29,452	33,705	30,655	29,766	33,424	31,683	34,263	7,644	8,317	8,401	8.746 ⁵⁾

¹⁾ У сталним ценама претходне године.

²⁾ Цене на мало до 2006. године.

³⁾ Од 2007. подаци о извозу и увозу робе и услуга су усклађени са смерницама садржаним у Приручнику за израду платног биланса и међународне инвестиционе позиције бр. 6 ММФ-а (*ВРМБ*). Подаци за 2005. и 2006. приказани су према претходној методологији. Због прекида серије за 2007. стопе раста извоза и увоза робе и услуга нису приказане. Од 1. јануара 2010. РЗС региструје извоз и увоз према општем систему трговине, који представља шири концепт и обухвата сву робу која улази на економску територију земље или је напушта, са изузетком робе која је у транзиту. Упоредиве податке РЗС је објавио за 2007, 2008. и 2009. годину. Претходне године су дате према специјалном систему трговине. Размена с Црном Гором регистрована је према припадајућим трансакцијама од 2003. године.

⁴⁾ Према методологији *ESA* 2010.

⁵⁾ Процена НБС.

Напомене:

1. Подаци су подложни кориговању према званичним изворима.
2. Извор за податак о стопи незапослености је Анкета о радној снази РЗС-а.
3. Извор за податак о јавном дугу је Министарство финансија и НБС за процењени БДП.

Дозвољено је преузимање и коришћење база података, али НБС из техничких разлога не гарантује за њихову веродостојност и потпуност.

Извор: НБС, Статистика (<http://www.nbs.rs/internet/cirilica/80/index.html#i3>) сајт посећен 28.12.2014 године

Према подацима из табеле 3, где су приказани основни макроекономски индикатори, реални БДП раст је забележио пад у односу на претходне године, поредећи са 2005. годином где је био 5,5%, затим у 2013. години 2,6%, у 2014. години је негативан 0,2%. Извоз и увоз роба је такође забележио пад у односу на 2013. годину и јавни дуг је у благом порасту у односу на претходну 2013. годину. Детаљније податке о структури и обиму увоза и извоза биће презентирати у даљем тексту.

Када се упоређују детаљно подаци о спољнотрговинској размени, остварени су бољи резултати у периоду јануар - октобар 2014. год у односу на исти период у 2013. години, као што је приказано у даљем тексту, према расположивим подацима Републичког Завода за Статистику у новембру 2014.године. У структури и извоза и увоза у 2014. години по намени производа највише су заступљени производи за репродукцију.

Према званичним подацима укупна спољнотрговинска робна размена Републике Србије за јануар – новембар 2014. године износи:

- 32535,3 милиона долара – пораст од 1,7% у односу на исти период претходне године;
- 24293,3 милиона евра – пораст од 0,6% у односу на исти период претходне године.

Извезено је робе у вредности од 13650,3 мил. долара, што чини пораст од 2,0% у односу на исти период претходне године, а увезено је робе у вредности од 18885,0 мил. долара, што је за 1,5% више него у истом периоду претходне године. Извоз робе, изражен у еврима, имао је вредност од 10.193,0 милиона, и то је повећање од 0,9% у поређењу са истим периодом претходне године. Увоз робе имао је вредност од 14.100,3 милиона, што представља повећање од 0,4% у односу на исти период прошле године. Дефицит износи 5.234,7 мил. долара, што чини повећање од 0,4% у односу на исти период претходне године. Изражен у еврима, дефицит износи 3.907,3 милиона, што је смањење од 0,9% у

поређењу са истим периодом претходне године. Покривеност увоза извозом је 72,3% и већа је од покривености у истом периоду претходне године, када је износила 72,0%.¹⁴

Поредећи са подацима расположивим почетком 2015. године Републичког Завода за статистику, индустријска производња у Републици Србији у јануару 2015. године мања је за 2,4% у односу на јануар 2014. године и мања је за 8,6% у односу на просек 2014. године. Посматрано по секторима, у јануару 2015. године, у односу на јануар 2014. године, у сектору Рударство забележен је пад од 18,0%, у сектору прерађивачка индустрија остварен је раст а у сектору снабдевање електричном енергијом, гасом, паром и климатизација забележен је пад од 13,6%.¹⁵

Ови подаци указују на неопходност преузимања одређених мера у циљу повећања индустријске производње и побољшања свих индикатора. Неопходно је стимулисати индустријски раст и максимизирати активности у области привлачења страних директних инвестиција које ће повећати извозни потенцијал кључних индустријских грана. Формулисање стратегије ка повећању извозних сектора које имају највеће извозне потенцијале утицаће на раст конкурентности извозно оријентисаних предузећа, повећање укупног обима извоза и повећање нето девизног прихода од извоза, као и смањења спољнотрговинског дефицита. Поред тога, подаци из извештаја Привредне Коморе Србије (месечног макроекономског прегледа) из априла 2015. године, указују да је пад производње у фебруару 2015. године, у односу на исти месец претходне године, забележен у секторима снабдевања електричном енергијом, гасом, паром и климатизација и рударство, док је сектор прерађивачке индустрије остварио раст од 2,6%. Обим индустријске производње у фебруару 2015. године, у односу на фебруар 2014. године, бележи пад код 17 области са учешћем у структури индустријске производње од 52% и раст код 12 области које учествују у структури индустријске производње са 48%. Највећи утицај на пад индустријске производње у фебруару 2015. године, у односу на исти месец 2014. године, имале су: производња електричне енергије, експлоатација угља, производња

¹⁴ Република Србија Републички Завод за Статистику (РЗС) 2014.год, Спољнотрговинска робна размена Републике Србије, новембар 2014.

¹⁵ РЗС, Електронски месечни преглед (2015), фебруар 2015.године,стр.2

деривата нафте, прерада дрвета и производи од дрвета, осим намештаја и производња електричне опреме. Ниво залиха индустријских производа у фебруару 2015. године већи је за 1,5% у односу на одговарајући месец претходне године. Раст залиха руда износио је 5,6%, чему је највише допринело повећање залиха руда метала и угља. Залихе прерађених индустријских производа порасле су у истом месецу за 1,4%, а највећи раст забележен је код: осталих саобраћајних средстава; рачунара, електронске и оптичке опреме; моторних возила и приколица и одеће са учешћем у структури индустријске производње од 52% и раст код 12 области које учествују у структури индустријске производње са 48%.¹⁶

У областима где је забележен пад индустријске производње и њене структуре, неопходно у наредном периоду предузимати адекватне мере које ће утицати да се значајније повећа раст производње и извоза.

1.5 Анализа ефеката супституције увоза

Значај спољне трговине у националној привреди је већ истакнут више пута, и један од најчешће употребљаваних показатеља јесте коефицијент извоза, односно коефицијент увоза. Да би се стекла прецизнија слика о значају извоза и увоза за конкретну националну економију неопходно је истражити који су привредни сектори укључени у спољнотрговинску размену и каква је њихова структура, робна и географска.¹⁷

---

¹⁶ ПКС, Месечни Макроекономски Преглед (2015), бр. 4, април 2015 год., стр.1,2

¹⁷ Укљученост земаља у светске трговинске токове се може оцењивати и на основу спољнотрговинског коефицијента, тј. коефицијента отворености привреде. Већ је речено да се стратегија „раста путем извоза“ показала супериорном у односу на стратегију увозно-супститутивног раста. Коефицијент географске структуре извоза и увоза (коефицијент важности међусобне размене) показује важност одређеног тржишта за националну економију, као и важност националне економије за тог спољнотрговинског партнера. Утврђује се упоређивањем процентуалног учешћа извоза земље А у земљу Б у укупном извозу земље А са процентуалним учешћем увоза земље Б из земље А у укупном увозу земље Б (коефицијент географске структуре извоза). Овај коефицијент се допуњује коефицијентом географске структуре увоза који се добија упоређивањем процентуалног учешћа увоза земље А из земље Б у укупном увозу земље А са процентуалним учешћем извоза земље Б у земљу А у укупном извозу земље Б. Извор: <http://www.google.rs/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CB4QFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.ekfak.kg.ac.rs%2Fsites%2Fdefault%2Ffiles%2Fnastava%2FNovi%2520Studijski%2520Programi%2FII%2520godina%2FMedjunarodni%2520Ekonomski%2520Odnosi%2FVezbe%2FU>

Утврђивање структуре директне увозне зависности је веома значајна, јер без тога није могуће извести анализу могућности супституције утрошка увозних интермедијарних производа домаћим. У структури увоза по намени производа највише су заступљени производи за репродукцију. При томе је потребно нагласити да, у циљу заштите националне производње од конкуренције, уколико постоје одређени потенцијали и ресурси, мере ефективне царинске заштите или увозне квоте - расподела квота, су средство којим се стимулише њен даљи развој, а тиме у мањем или већем степену, у зависности од обима, и смањује увозна зависност за тим производима и услугама. То би требало да буде стратешка оријентација која би смањивала увоз и подстицала домаћу производњу у свим областима где постоје могућности и потенцијали. Постоје и мере за заштиту од прекомерног увоза са циљем заштите домаће производње, путем увођења квота и слично.

„Претпоставимо да се увоз производа j -тог сектора намењених финалној потрошњи супституира домаћим производима те врсте. Та би супституција условљавала повећање финалних испорука сектора j за ΔY_j^d .

То би повећање финалних испорука сектора j утицало на повећање производње свих сектора домаће привреде у пропорцијама одређеним j -тим ступцем матричног мултипликатора:

$$\Delta X = \begin{bmatrix} r_{1j} \\ r_{2j} \\ \vdots \\ * \Delta Y_j^d \\ \vdots \\ \vdots \end{bmatrix} \quad (j=1,2,\dots,n)$$

---

vodna%2520razmatranja.doc&ei=Rw29VLutB8P3UvLlgMgJ&usg=AFQjCNHWmLGCItPvqHaidcjFGDdOQZbGpA&bvm=bv.83829542,d.bGQ

Коефицијент робне структуре извоза и увоза утврђује важност извоза (увоза) неке робе за национални и укупан светски извоз (увоз). Добија се упоређивањем процентуалног учешћа извоза (увоза) робе у укупном националном извозу (увозу) са процентуалним учешћем извоза робе у укупном светском извозу (<http://www.google.rs/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CB4QFjAA&url=http%3A%2F%2FИзвор:www.ekfak.kg.ac.rs%2Fsites%2Fdefault%2Ffiles%2Fnastava%2FNovi%2520Studijski%2520Programi%2FII%2520godina%2FMedjunarodni%2520Ekonomski%2520Odnosi%2FVezbe%2FUvodna%2520razmatranja.doc&ei=Rw29VLutB8P3UvLlgMgJ&usg=AFQjCNHWmLGCItPvqHaidcjFGDdOQZbGpA&bvm=bv.83829542,d.bGQ>)

m_j

Саберемо ли ова повећања производње свих сектора, која је условила повећање финалних испорука сектора j , ради супституције увоза тих производа намењених финалним испорукама, добићемо повећање друштвеног бруто производа изазвано том супституцијом увоза производа j -тог сектора.

$$\Delta X = \sum_{j=1}^n r_{ij} Y_j^d \quad (j=1,2,\dots,n)."$$
¹⁸

1.6 Спољно-трговинска размена и салдо платног биланса

Значај спољне трговине у оквиру националне економије одређен је низом интерних и екстерних фактора, економског и неекономског карактера. Стандардни модел трговине се може разматрати кроз четири кључна односа: (а) однос између производње и могућности граница и релативне криве понуде; (б) однос између релативних цена и релативне потражње; (в) одређивање светске равнотеже од стране светске релативне понуде и светске релативне потражње, и (г) ефекат услова трговања по цени од извоза једне земље подељене по увозној цени.

Земље учествују у међународној трговини јер им то омогућује и доприноси остварењу прихода од те трговине. Управо због различитости о којима је већ било речи, земље се ангажују у трговини и на бази тога остварују добит. С тим у вези, потребно је нагласити да се расположивост ресурса и ниво развијености индустрије као фактора производње може сагледати међу најзначајнијим за остваривање добити али исто тако и утиче на смањење тражње за неким фактором производње, док подиже потражњу за

---

¹⁸ Бабић, *idem*, стр.98-99

другима. Тако да утврђивање могућности за производњу на бази расположивости датих ресурса и нивоа развијености технологије имају значајан утицај на токове међународне трговине, уз напомену да је потребно узети у обзир ефекат промене у релативним ценама на саму расподелу дохотка. У том контексту је потребно истаћи и значај формулисања адекватне стратегије ка селективној и привременој заштити домаће производње.

Са тим у вези, у оквиру области кретања девизног курса и утицаја на стање платног биланса, потребно је тежити да се успостави равнотежа платног биланса деловањем понуде и тражње на девизном тржишту. Наиме, њихово слободно флукутирање угрожавало би укупну привредну стабилност, кретање цена и сигурност у укупном пословању што би имало ефекте и на спољно трговинска кретања. У случају озбиљније неравнотеже у платном билансу и фиксног курса долази до ситуације да се спроводи девалвација националне валуте, као непожељни ефекат .

У другом случају када се курс формира под дејством понуде и тражње на девизном тржишту, само померање курса на ниже, представља депресијацију националне валуте.

У том контексту девалвација (и депресијација) смањују вредност националне валуте и тиме резултира да домаћу робу чини јефтинијом за стране и страну робу скупљом за домаће купце.

То би имало за последицу повећање извоза када је домаћа понуда еластична (иако се губи део националне вредносне робне супстанце) као и до смањења увоза, када је инострана тражња еластична, а тиме и до смањења дефицита у платном билансу.

У савременим условима пословања, подељени су ставови аутора о важности истих. Стиче се утисак да утицај интерних економских фактора, добија на значају у условима глобализације и либерализације међународне трговине. Генерално, мерама националне економске политике уопште, као и мерама спољнотрговинске политике посебно, може се утицати на обим и структуру спољнотрговинске размене, а тиме и на значај спољне трговине за националну привреду. У том смислу, спољнотрговински коефицијент (коефицијент отворености економије) мери укупну зависност земље од спољне трговине. Добија се као однос спољне трговине (извоз и увоз) и националног дохотка

$$K_{it} = (X+M)/Y$$

По правилу мале земље су отвореније од великих, а развијеније земље од неразвијених. Веома значајно је да би свака земља требало да подржава и подстиче даљи развој индустријских грана које имају највеће развојне потенцијале и тиме усмеравају напоре ка повећању извозних могућности. Овим одређене индустријске гране могу се сматрати развојним извозним приоритетима. Поред тога, може се посматрати и као омогућавање услова и подстицаја одређеним произвођачима за остварење конкурентских предности њихових производа и услуга на страном тржишту. Подршка и стимулација овим произвођачима у одређеним индустријским гранама је од кључног значаја које се могу подстицати и реализовати путем адекватне спољнотрговинске политике која би требало да представља добар избор праваца привредног развоја, путем развојних програма и подстицајних механизма.

Учешће националног извоза у укупном светском извозу представља један од најзначајнијих показатеља привредне експанзије једне економије.

Степен укупне покривености увоза извозом (Сп) израчунава се на следећи начин ¹⁹:

$$Сп = \frac{\text{вредност укупног извоза}}{\text{вредност укупног увоза}}$$

Степен укупне покривености увоза извозом већи од 1 (100%), указује на чињеницу да земља у размени са иностранством остварује суфицит, односно позитиван салдо трговинског биланса, и обрнуто, степен укупне покривености увоза извозом мањи од један (100%), указује на чињеницу да земља у размени са иностранством остварује дефицит, тј. негативан салдо трговинског биланса.

Фактори који детерминишу стање платног биланса било које земље имају своју домаћу и инострану компоненту, где се убрајају реални фактори, који потичу из стопе привредног раста, која је основ зараде дохотка (плате, инвестиције, буџетска потрошња), односно, од односа понуде и тражње у националној привреди. Затим, овде се убрајају монетарни, који имају примат у време деловања закона либералне привреде (стопа раста цена/инфлација/уземљи и иностранству, камате и девизни курс). Тако да се може говорити о статусу суфицита, дефицита и равнотеже платног биланса. У случају

---

¹⁹ Републички завод за развој (2009), Конкурентност привреде 2008, Београд, стр.23

дефицита платног биланса, могуће успостављање равнотеже уколико се отклоне главни узроци који су довели то тог стања, међу којима би могли бити већа укупна потрошња од домаће производње, затим стратегија усмеравања која не поспешује привредне субјекте да отклањају дебаланс у свом развоју, затим недовољни ниво стимулације и већој продуктивности и много других.

Што се тиче статистичких података којима се располаже, у периоду јануар – август 2014. године забележен је дефицит текућег рачуна платног биланса који је износио 1.079 милиона ЕУР, што је за 12,6% мање него у истом периоду претходне године. Највећи допринос сужавању дефицита имало је смањење нето одлива девиза по основу робног промета за 6% и раст нето прилива девиза по основу промета услуга од 40,4.

Висок нето одлив девиза у периоду јануар-август 2014. године евидентиран је по основу примарног дохотка (744 милиона ЕУР), мада је у поређењу са одговарајућим периодом претходне године овај одлив смањен за 5%. Иако је у нето износу исказао пад у односу на претходну годину од 5,4%, секундарни доходак остаје и даље најзначајнија суфицитна ставка у текућем рачуну, са 1.992 милиона ЕУР нето девизног прилива. Најзначајнија ставка секундарног дохотка су дознаке радника које су у посматраном периоду оствариле нето позитиван салдо од 1.248 милиона ЕУР.²⁰

У табели бр. 4 дат је, према подацима Народне Банке Србије, упоредни приказ платног биланса Републике Србије за период јануар-мај 2014. и исти подаци за период 2015. Године. Као што се види, у јануару је забележено смањење дефицита текућег рачуна (-85 на -35 млн еура), док је мају 2015. године у односу на исти период 2014. године забележено изузетно значајно смањење (са -174 на 7). Забележен је веома благи раст расхода и прихода, као и увоза и извоза роба у посматраном периоду у 2015. години у односу на исти посматрани период у 2014. години. Што се тиче услуга, извоз је забележио пораст у првих пар месеци 2015. године и благи пад увоза са 1,247 у мају 2014. године на 1,222 млн еура у мају 2015. године. Посебно је забележен развој директних инвестиција и пад кредита и депозита у прва два месеца 2015. у односу на исти период у 2014. години (са

---

²⁰ ПКС, Месечни Макроекономски Преглед, бр. 11, Припрема Центар за економске анализе – редакција часописа Коњунктурни трендови Србије, Новембар 2014 год., стр.6,7.

140 на 53 млн еура), док се бележи раст трговинских кредита и аванса (са 109 на 147 млн еура).

Табела 4²¹

Платни биланс Републике Србије, јануар-мај 2014-2015, у млн ЕУР

-
прелим
инарни
подаци
-

СТАВКА		I 2014.	I 2015.	индекс	II 2014.	II 2015.	индекс	III 2014.	III 2015.	индекс	IV 2014.	IV 2015.	индекс	V 2014.	V 2015.
1	Текући рачун	-85	-35	41.7	-167	-152	90.6	-244	-263	107.8	-170	-12	7.1	-164	7
1.1	Приходи	1,238	1,292	104.4	1,366	1,425	104.3	1,532	1,702	111.1	1,652	1,727	104.5	1,539	1,677
1.2	Расходи	1,323	1,327	100.4	1,533	1,576	102.8	1,776	1,966	110.7	1,822	1,739	95.5	1,703	1,669
1.A	Роба и услуге	-264	-228	86.3	-294	-290	98.7	-278	-388	139.6	-306	-271	88.5	-327	-172
1.A.1	Извоз	952	1,017	106.8	1,082	1,158	107.0	1,270	1,353	106.6	1,249	1,284	102.8	1,190	1,304
1.A.2	Увоз	1,216	1,245	102.4	1,376	1,448	105.2	1,547	1,741	112.5	1,555	1,555	100.0	1,517	1,476
1.A.a	Роба	-272	-263	96.7	-331	-344	103.9	-300	-434	144.8	-336	-316	93.9	-344	-232
1.A.a.1	Извоз	686	727	105.9	833	859	103.1	992	1,015	102.3	957	961	100.4	903	990
1.A.a.2	Увоз	958	990	103.3	1,165	1,204	103.3	1,292	1,449	112.2	1,293	1,277	98.8	1,247	1,222
1.A.b	Услуге	9	36	410.6	38	54	144.6	22	46	209.2	30	45	149.4	16	60
1.A.b.1	Извоз	266	290	109.1	249	299	120.0	278	338	121.7	292	323	110.5	286	313
1.A.b.2	Увоз	258	255	98.9	211	245	115.6	255	291	114.1	262	278	106.0	270	254
1.B	Примарни доходак	-28	-18	64.3	-94	-68	72.0	-160	-150	93.9	-165	-92	55.7	-120	-129
1.B.a	Приходи	50	34	69.4	38	33	86.8	37	38	103.6	69	47	68.9	38	33
1.B.b	Расходи	78	53	67.5	132	101	76.3	197	189	95.8	234	139	59.5	158	162
1.C	Секундарни доходак	207	211	101.5	221	206	93.4	194	275	142.0	301	351	116.4	283	309
1.C.a	Приходи	236	240	101.9	245	233	95.1	225	311	138.0	334	396	118.4	312	340
1.C.b	Расходи	29	30	104.3	24	27	111.0	32	36	113.7	33	45	136.7	29	31
2	Капитални рачун	0	0	81.2	1	4	385.5	0	0	-66.4	0	0	18.1	0	0
2.A	Приходи	1	0	28.9	1	4	302.9	1	0	50.4	1	0	3.6	0	0
2.B	Расходи	1	0	12.2	0	0	38.0	1	0	77.5	2	0	8.0	0	0

²¹ Платни биланс се израђује у складу с методологијом Међународног монетарног фонда BPM5 (Balance of Payments Manual, Fifth edition, IMF, 1993). Подаци се објављују на месечном и годишњем нивоу, у милионима евра. Трансакције се из оригиналних валута прерачунавају у извештајну валуту применом званичних средњих курсева Народне банке Србије (НБС) на дан трансакције. Основни извори података за израду платног биланса су: Републички завод за статистику и извештаји који се достављају НБС.

	Нето позајмљивање(+)/нето задуживање (-) (Салдо текућег рачуна и рачуна капитала)	-84	-35	41.5	-166	-147	88.7	-244	-264	107.9	-170	-12	7.1	-164	7
3	Финансијски рачун, нето (=актива - пасива)	-34	-8	24.3	-198	-31	15.6	-246	-273	111.1	-144	56	-39.0	-87	76
3.A	Нето повећање финансијске активе	-188	-142	75.3	-244	425	-174.1	-126	214	-169.5	119	206	173.8	141	282
3.B	Нето повећање финансијске пасиве	-155	-134	86.4	-46	455	-999.9	120	487	406.0	263	150	57.3	228	206
	Нето позајмљивање(+)/нето задуживање (-) (Салдо финансијског рачуна)	-34	-8	24.3	-198	-31	15.6	-246	-273	111.1	-144	56	-39.0	-87	76
3.1	Директне инвестиције, нето (=актива - обавезе)	-89	-129	144.8	-84	-53	63.4	-99	-79	79.9	-155	-66	42.8	-198	-126
3.1.A	Нето повећање финансијске активе	17	8	46.2	15	13	89.8	22	5	25.3	20	24	120.7	27	5
3.1.B	Нето повећање финансијских обавеза	106	137	128.9	99	66	67.4	120	84	70.1	176	91	51.8	225	131
3.2	Портфолио инвестиције, нето (=актива - обавезе)	-89	66	-74.3	48	-264	-545.9	48	-276	-577.3	43	152	356.7	-105	91
3.2.A	Нето повећање финансијске активе	4	17	463.9	-15	-14	90.5	9	-9	106.6	7	37	505.5	3	49
3.2.B	Нето повећање финансијских обавеза	93	-49	-52.5	-64	250	-393.3	-39	267	-682.4	-35	-115	325.9	109	-42
3.3	Финансијски деривати	0	0		0	0		0	2	489.3	0	3		-2	0

	(осим дев. резерви) и опције на акције за запослене, нето (=актива - обавезе)														
3.3. А	Нето повећање финансијске активе	0	0		0	0		0	2		0	3		-2	0
3.3. В	Нето повећање финансијских обавеза	0	0		0	0		0	0	0.0	0	0		0	0
3.4	Остале инвестиције, нето (=актива - обавезе)	293	233	79.5	119	43	36.5	174	33	19.1	-69	-189	27 2.7	354	160
3.4. А	Нето повећање финансијске активе	-60	12	-19.2	38	183	477. 1	213	169	79.4	53	-14	- 26. 7	248	277
3.4. В	Нето повећање финансијских обавеза	-353	-222	62.7	-81	139	- 172. 8	39	136	346. 4	122	174	14 2.8	-105	117
3.4.1	Остали власнички капитал, нето (=актива - обавезе)	0	0		0	0		0	0		0	0		0	0
3.4.1 .А	Нето повећање финансијске активе	0	0		0	0		0	0		0	0		0	0
3.4.1 .В	Нето повећање финансијских обавеза	0	0		0	0		0	0		0	0		0	0
3.4.2	Готов новац и депозити, нето (=актива - обавезе)	44	27	61.5	-39	60	- 156. 0	115	-19	- 16.3	-71	-30	42. 2	205	231
3.4.2 .А	Нето повећање финансијске активе	8	-8	-107.5	-44	62	- 141. 2	71	-2	-3.4	-13	-25	18 4.7	190	225
3.4.2 .В	Нето повећање финансијских обавеза	-37	-36	96.8	-5	2	- 30.5	-45	16	- 36.6	58	5	9.2	-15	-6
3.4.3	Кредити, нето	140	59	42.2	184	45	24.7	49	128	260. 3	60	-68	- 11	162	-48

	(=актива - обавезе)												3.4		
3.4.3 .А	Нето повећање финансијске активе	1	-3	-268.7	0	0	-210.1	-36	4	-9.8	0	6	*1)	5	-2
3.4.3 .В	Нето повећање финансијских обавеза	-139	-63	45.1	-184	-45	24.5	-85	-124	145.4	-60	74	-123.7	-158	46
3.4.4	Програми осигурања и пензија и стандарди зовани гаранцијски програми, нето (=актива - обавезе)	0	0		0	0		0	0		0	0		0	0
3.4.4 .А	Нето повећање финансијске активе	0	0		0	0		0	0		0	0		0	0
3.4.4 .В	Нето повећање финансијских обавеза	0	0		0	0		0	0		0	0		0	0
3.4.5	Трговински кредити и аванси, нето (=актива - обавезе)	109	147	134.9	-26	-62	240.1	10	-76	-788.9	-58	-91	157.8	-14	-23
3.4.5 .А	Нето повећање финансијске активе	-69	23	-33.5	82	120	146.1	179	168	94.0	67	4	6.4	53	54
3.4.5 .В	Нето повећање финансијских обавеза	-178	-123	69.4	108	183	168.7	169	244	144.1	124	95	76.6	67	77
3.4.6	Остала потраживања/договарања	0	0		0	0		0	0		0	0		0	0
3.4.7	Алокација СПВ	0	0		0	0		0	0		0	0		0	0
3.5	Девизне резерве	-149	-179		-282	-242		-369	47		38	157		-136	-50
4	Нето грешке и пропусти	50	27		-32	117		-2	-10		26	68		77	68

Извор:
НБС

*1) Индекс већи од 1000.

Може се приметити да је текући рачун платног биланса у 2014. години био у дефициту 1.985 милиона евра, што бележи пад, јер је за 5,4% мањи него у претходној години. Највећи утицај на снижавање дефицита, у односу на 2013. годину, имало је повећање позитивног салда биланса услуга од 48,4%. Салдо примарног дохотка у протеклој години био је негативан за 1.343 милиона евра, уз пад дефицита у односу на 2013. годину за 5,4%, док је салдо секундарног дохотка, по традицији, био у суфициту од 3.003 милиона евра, али је овај суфицит смањен у односу на претходну годину за 5,1%. На смањење суфицита салда секундарног дохотка највише је утицао пад прилива радничких дознака за 12,9%. Нето прилив страних директних инвестиција је у 2014. години износио 1.236 милиона евра, што је за 4,8% мање у односу на 2013. Процене указују да би нето прилив страних директних инвестиција у 2015. могао износити 1,4 млрд. евра, што представља 4,3% од процењене вредности БДП за ову годину. Истовремено, нето прилив портфолио инвестиција у 2014. години био је 369 милиона евра, што представља 19,6% износа оствареног у претходној години.²² Подржавањем развојних пројеката у области индустрије ангажовањем високе технологије и обучене радне снаге, доприноси уравнотежењу платног биланса Републике Србије.

---

²² ПКС (2015), Месечни макроекономски преглед бр.4, април 2015., стр.5

II УТИЦАЈ СТРУКТУРНИХ ПРОМЕНА У СПОЉНОЈ ТРГОВИНИ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ НА НЕТО ДЕВИЗНИ ЕФЕКАТ

2.1. Спољнотрговинска либерализација и извозна промоција

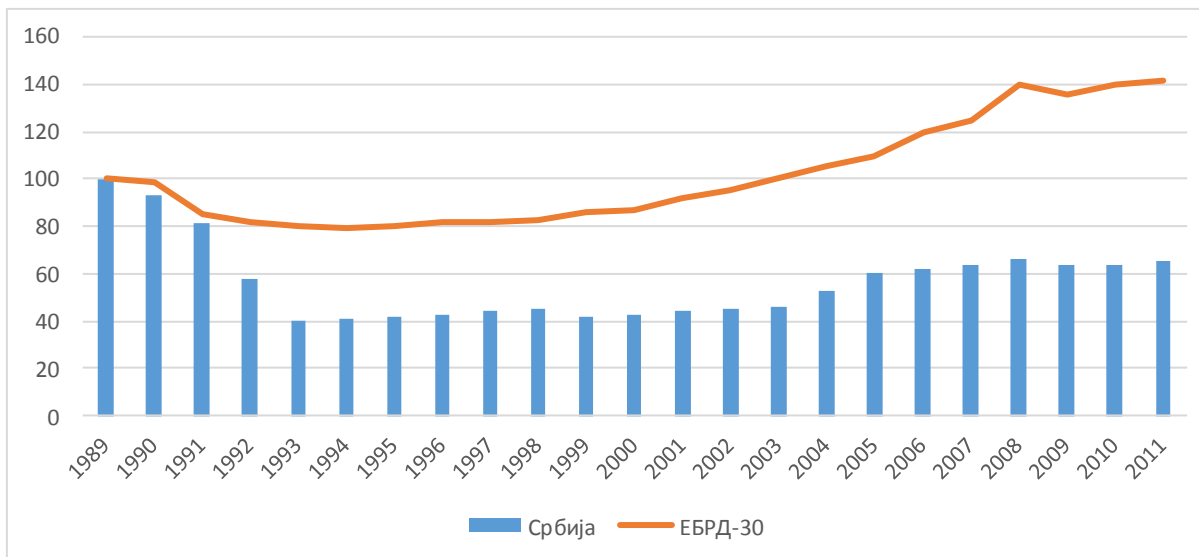
У овом поглављу ће бити историјски приказано кретање спољнотрговинске размене као и учешће у међународним споразумима, ради поређења, као и бољег разумевања тенденција. Иако је Србија постала самостална држава 2006. године, као резултат референдума о осамостаљењу Црне Горе маја 2006. године, као субјекта међународне трговине, Србију посматрамо још од 2000. године. Наиме, Влада у Београду још од 1999. године води самосталну спољнотрговинску политику на подручју Србије јер је одлуком Владе Црне Горе о преузимању надлежности у области спољнотрговинске политике те године дошло до дефинисања Црне Горе као засебног царинског подручја. Ова одлука Владе Црне Горе је прихваћена потписивањем Београдског споразума којим се установљава Државна заједница Србија и Црна Гора, и којим је надлежност у вршењу спољнотрговинске политике поверена државама чланицама те државне заједнице. Подаци о спољнотрговинској размени Србије од 2000. године не укључују спољну трговину са подручја АП Косово и Метохија. Наиме, након успостављања међународне администрације над Косовом и Метохијом (Мисија УН на Косову- УНМИК) 2000. године ова покрајина је издвојена у засебно царинско подручје. Србија је признала ову реалност у међународној трговини потписивањем ревидираног Централноевропског споразума о слободној трговини из 2006. године (ЦЕФТА 2006), јер је потписник овог споразума у име царинске територије Косова и Метохије био УНМИК.

Србија је мала и недовољно развијена привреда Југоистока Европе, која још увек није изашла из процеса економске транзиције, са социјалистичког система привређивања на потпуни тржишни систем. Подаци Европске банке за обнову и развој (EBRD), приказани на слици 1. показују да Србија још увек није достигла ниво реалног друштвеног производа који је имала 1989. године, што ова институција сматра успешним изласком из

процеса транзиције. Већина земаља у транзицији (ЕБРД) је још 2003. године изашла из процеса транзиције.

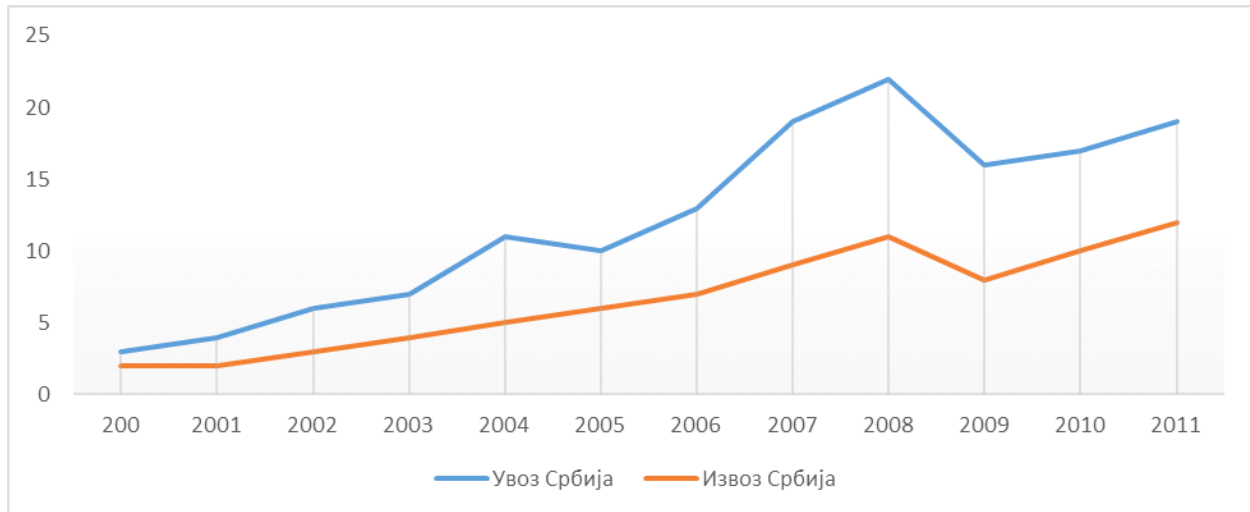
Слика 1. Реални друштвени производ Србије (1989=100)

Извор: EBRD, Transition Report 2011, London, p.153.

Србија у спољнотрговинској размени робе са светом остварује стални дефицит. Тај дефицит је у већини година посматраног периода од 2000. до 2011. године већи него што је вредност извоза робе у посматраној години. Дефицит у спољној трговини робом се посебно повећава у периоду од 2007. до 2009. године. Оно што посебно забрињава је чињеница да је од 2005. до 2008. године Србија бележила и дефицит у трговини услугама, где је традиционално увек бележила суфицит, којим је бар делимично кориговала дефицит у трговини робом. У последње три године поново се бележи суфицит у размени услуга Србије са светом.

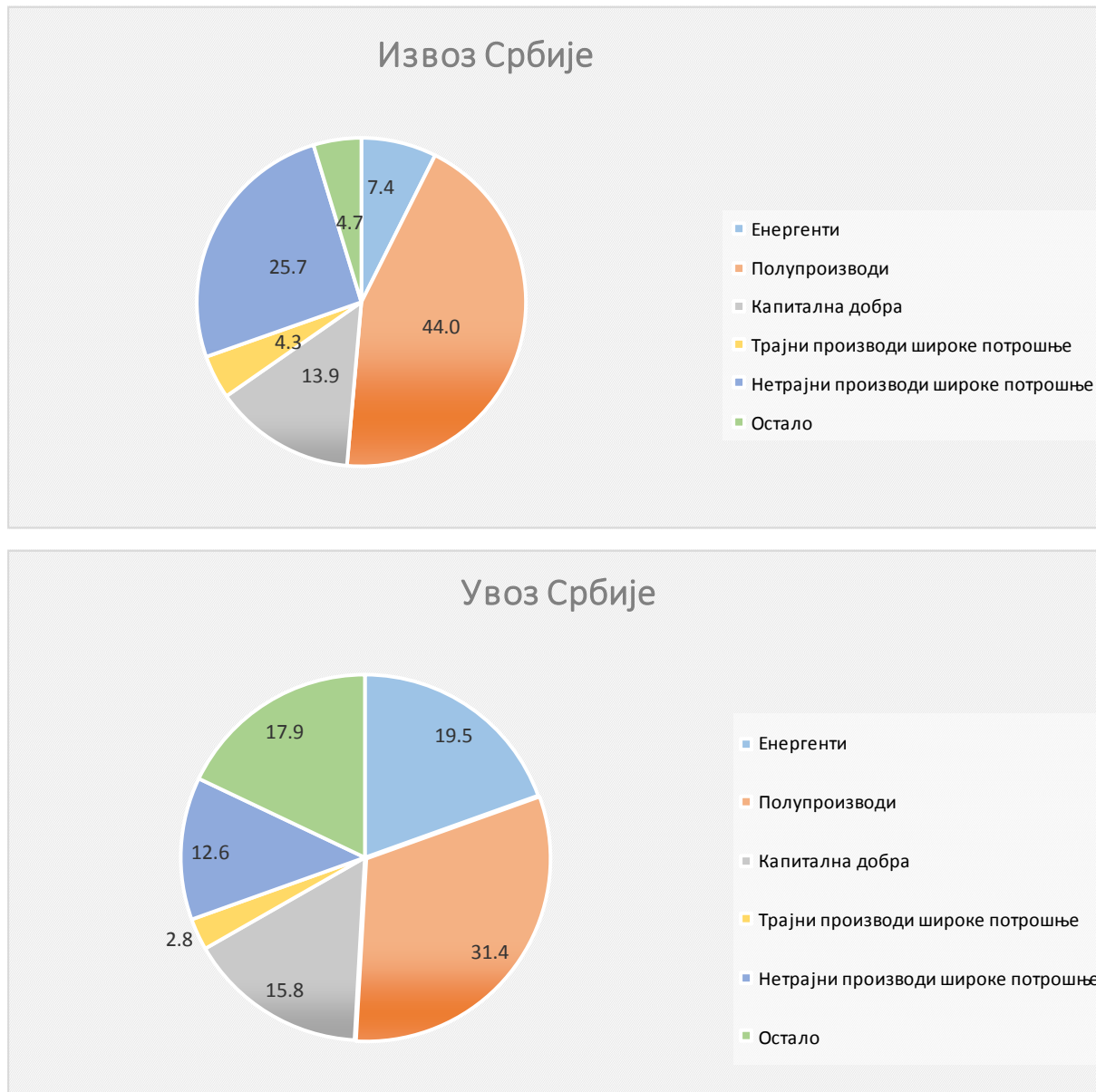
Слика 2. Спољна трговина Србије робом у периоду 2000-2011.године

Извор: Урађено према подацима Народне Банке Србије

Ако анализирамо производну структуру спољне трговине Србије, према подацима Републичког завода за статистику Србије за 2010. годину, Србија је највише извозила полупроизоде, што је и до данас карактеристика, (извоз полупроизода 44% укупног извоза Србије у 2010. год.), чија се структура ни до сада није значајно променила, нетрајне производе широке потрошње (25,6%) и капитална добра (13,9%). Од свих извозних производа већина њих је настала као резултат рада прерађивачке индустрије (89,5%) и од тог броја највише су чинили основни метали, како гвожђе и челик (17,5%) тако и храна (15%), хемијски производи (8,9%), производи од гуме и пластике (6%), што нас наводи на закључак да у структури извоза Србије значајно учешће још увек имају примарни производи, а од индустријских производа то су углавном производи ниске фазе прераде.

Слика 3. Производна структура спољне трговине Србије 2010. године, проценти (историјски приказ)

Извор: Урађено према подацима РЗСС, Саопштење бр.23, год.LXI, Статистика спољне трговине (СТ12), Београд, 31.01.2011.

Што се тиче увоза, према подацима РЗСС за 2010. годину, највеће учешће остварују полупроизводи (31,4%), капитална добра (15,8%), енергенти (17,9%) и нетрајна потрошна добра (12,6%). Ови производи су већином резултат рада прерађивачке

индустрије (око 65,1%), рударства (14,1%) и пољопривреде (2,4%). Појединачно најзначајнији производи у увозу Србије су нафта и гас (12,2%) и хемијски производи (12,1%). На први поглед можда делује као позитивна тенденција релативно значајног учешћа машина у увозу Србије, али морамо имати у виду да индустријске машине у увозу Србије учествују само са 6,4% док су остале машине које се углавном не користе у производњи, као што су моторна возила (3,5%).

Основни проблем који уочавамо када посматрамо податке о производној структури извоза Србије у дужем временском периоду је то што значајно доминира учешће примарних производа, и то што се све време тенденција наставља, као производа са најнижом новододатом вредношћу, њихово учешће се чак временом повећава. Један од разлога је светска економска криза чији ефекти се очитавају у 2009. години. Учешће високо технолошких интензивних производа у извозу Србије је тек око 10%, и настављена је тенденција и у наредном периоду.

Табела 5. Извоз производа по НС групама са нето извозом преко 100 милиона USD, 2010. године

Производ	Учешће у извозу Србије	Учешће Србије у светском извозу посматраног производа
Гвожђе и челик (HS 72)	10.6	0.28
Жигарице (HS 10)	4.1	0.52
Јестиво воће (HS 8)	3.5	0.48
Бакар (HS 74)	5.0	0.32
Шећер (HS 17)	2.0	0.48
Алуминијум (HS 76)	4.7	0.34
Одећа (HS 61)	2.6	0.15

Извор података: International Trade Center (ITC)

У погледу географске структуре спољне трговине Србије подаци за 2010. годину нам говоре да Србија највише тргује са развијеним земљама, (преко 50% је учешће ових земаља у спољној трговини), значајно тргује са земљама у транзицији, а веома мало тргује

са земљама у развоју. Европска унија је најзначајнији и доминантни спољнотрговински партнер Србије, а трговина са овим трговинским блоком учествује преко 50% у укупној спољној трговини Србије. Учешће ЕУ у извозу Србије је 2010. године било 57,3%, док је учешће ЕУ у увозу Србије исте године било 55,9% од укупног увоза Србије. ЕУ је јединствен субјект међународне трговине па зато и пратимо укупну сарадњу са том интеграцијом, али напоменимо да од земаља чланица најзначајнију размену бележимо са Немачком, са којом имамо највећу размену и она нам је најзначајнији партнер у увозу из ЕУ, и Италијом, која је наш најзначајнији партнер из ЕУ у извозу наше земље. До сада је Европска унија практично укинула царине за српске производе, задржавајући само квоте за вино, шећер, говеђе месо и поједине врсте рибе. Али највећи проблем за српске извознике нису царине, већ бројне нацаринске мере, најчешће у виду ригорозних стандарда које налаже ЕУ. На тај начин је извоз у ЕУ спољнотрговинским предузећима из остата света, па и Србије практично онемогућен бројим техничким мерама, којима ЕУ штити своје произвођаче и излази у сусрет захтевима потрошача. Најбољи пример јесу претерани захтеви за означавање генетски модификоване хране и организама, пилетине третиране хемикалијама и еколошке ознаке везане за папир. Бројне мере техничке регулативе огледају се и у захтевима за модернизацијом производног процеса, стандардима квалитета производа, инсистирањем на географским ознакама порекла вина, претераним захтевима за означавање лекова, као и добијањем неопходних образаца попут ЕУР 1, санитарних и фитосанитарних документа, као и разних сертификата. Поред овога, ЕУ је у оквирима СТО позната као једна од чланица која најчешће примењује традиционалне одбрамбене трговинске мере попут антидампинских мера, компензаторних дажбина (којима се оптерећује субвенционисана роба), као и мере заштите од прекомерног увоза. Уласком Србије у ЕУ, српски извозници били би заштићени од оваквих мера на главном извозном тржишту, а њихова роба не би могла бити дискриминисана бројним нецаринским баријерама.

После ЕУ наши најзначајнији партнери су земље Југоисточне Европе са којима учествујемо у регионалном трговинском споразуму ЦЕФТА 2006, и у првом реду то су државе настале распадом СФР Југославије- Босна и Херцеговина, Црна Гора, Македонија

и Хрватска. Морамо напоменути да се значајна размена обавља и са Косовом, као посебном царинском територијом, и да ова територија учествује и до 4% у извозу Србије. Значај ЦЕФТА споразума за Србију огледа се у чињеници да је то једини регион где Србија има позитиван салдо трговинског биланса. Босна И Херцеговина, Црна Гора и Македонија су после ЕУ, најзначајнија извозна тржишта за српске производе. Србија је 2010. године, извезла пољопривредних производа за ЕУ у вредности од 894 милиона долара, док је вредност пољопривредних производа извезених у Босну и Херцеговину, исте године износила је чак 408 милиона долара. На трећем месту најзначајнијих извозних тржишта пољопривредних производа налази се Црна Гора, чија је вредност увоза 2010. године, износила 275 милиона долара.³⁵ Нису само пољопривредни производи значајан извозни сегмент Србије у оквиру држава чланица ЦЕФТА. Босна и Херцеговина, после ЕУ налази се на другом месту најзначајнијих извозних тржишта индустријских производа Србије, а следе је Русија, Црна Гора и Македонија. Само на Босну и Херцеговину, Црну Гору и Македонију отпада око четвртине укупног робног извоза из Србије. Чињеницу да Србија доминира у оквиру споразума ЦЕФТА, треба уважити И искористити на прави начин, нарочито због иступања Хрватске из овог споразума, која је од средине 2013. године, постала део Европске уније. Ово је изменило трговинске односе у региону, које Србија може да искористи, преваходно због чињенице да је Босна и Херцеговина друго најзначајније извозно тржиште за Хрватску након Италије. Иступањем Хрватске из ЦЕФТА споразума отвара се простор за освајање овог тржишта од стране српских предузећа. Извоз из Хрватске у Босну и Херцеговину за групу значајних производа, а који је био слободан у оквирима ЦЕФТА споразума, биће оптерећен царинама, због чега ће производи као што су пиће, брашно, млеко и други прехранбени производи поскупети. Са друге стране, извоз ових производа у Хрватску из Босне и Херцеговине биће готово онемогућен због бројних стандарда и техничких препрека које намеће ЕУ.

Млеко и млечни производи из Босне и Херцеговине неће више моћи бити пласирани на тржиште Хрватске. Ово ће представљати значајно умањење извоза Босне и Херцеговине, која је у 2010. години, извезла у Хрватску ових производа у вредности око €20 милиона. Ово ће проузроковати појаву вишка домаћих прехранбених производа на тржишту Босне и Херцеговине, те ће извозници који су до тада користили погодности ЦЕФТА споразума, покушати да исту робу пласирају на тржиште Србије и других

чланица овог споразума. Спољнотрговинска комора Босне и Херцеговине упозорила је да је неопходно да произвођачи ових производа пронађу алтернативна тржишта за свој извоз, међу којима се истиче Србија као најзначајније преостало тржиште у оквиру ЦЕФТА. Стога можемо очекивати продор ових компанија и њихових производа у Србији, односно стварање конкурентског притиска српским произвођачима млечних производа.

Осим босанскохерцеговачког тржишта, на коме ће хрватски прехранбени производи наићи на проблем ценовне конкурентности, исто ће се десити и у осталим чланицама ЦЕФТА, а нарочито на Косову и Метохији, где ће сва роба из Хрватске бити оптерећена јединственом царином од 10%. Што се тиче саме Србије, овај пораст царина на увоз из Хрватске биће кратког даха, јер се Србија потписивањем Споразум о стабилизацији и придруживању обавезала да укине царине на увоз из Европске уније до 1. јануара 2014. године. Ипак, остаће неке царине које ће оптеретити увоз одређених производа из ЕУ, које спадају у тзв. осетљиве, што је и предвиђено Споразумом о стабилизацији и придруживању. Уласком Хрватске у ЕУ, извоз млека и млечних производа, као и још неких осетљивих роба из Хрватске на територије земаља ЦЕФТА, односно Србије, биће оптерећен царинама које нису постојале у оквиру споразума ЦЕФТА. На увоз воћа, поврћа, житарица, меса, млека и млечних производа из Европске уније, Србија је успела да задржи царине и након 1. јануара 2014. године. Царина на увоз из Европске уније за ове производе након 2014. године, износиће од 20% до 80% од вредности царине за исте производе из земаља са којима Србија нема потписане уговоре о слободној трговини. Питање је колико ће ово позитивно утицати на српске пољопривредне произвођаче и сам увоз ових производа из Хрватске, имајући у виду значајан ниво субвенција Уније у овом сектору и чињеницу да ће Хрватска добити приступ европским фондовима, подразумевајући и средства за развој пољопривреде.

Највидљивији трговински учинци уласка Хрватске у ЕУ и последице по хрватски извоз у Србију биће у дуванском сектору. Док је била чланица ЦЕФТА, Хрватска је могла да извози цигарете у Србију по царини од 15%, а постојала је и квота од 25 тона у оквиру које је царина износила 10%. Након ступања у јединствен трговински режим ЕУ, цигарете из Хрватске приликом увоза у Србију биће оптерећене царином од 57,6%, што ће се значајно прелити на ценовну конкурентност ових производа у Србији. С тим у вези, можемо очекивати количинско смањење увоза цигарета из Хрватске, које ће настати услед

пада тражње. Ово можемо сматрати значајном променом у трговинским односима Србије и Хрватске, јер је управо из Хрватске Србија увозила највећу количину цигарета, која се на годишњем нивоу кретала око 1,9 милиона килограма.

Што се тиче српског извоза у Хрватску, најзначајнија препрека након приступања Хрватске Унији биће у извозу шећера на ово јединствено тржиште. Наиме, Србија има одређену извозну квоту од 180.000 тона, те је готово извесно да Србија неће моћи одржати досадашњи ниво извоза у Хрватску без прекорачења квоте. Другим речима, српски произвођачи шећера ће бити приморани да пронађу нова тржишта ван ЕУ, уколико се квота не повиси. Иако је мало извесно да ће се ово десити, Србија је по овом питању затражила ревизију Споразума о стабилизацији и придруживању.

Трећи по реду, али не И по значају важан спољнотрговински партнер Републике Србије свакако је Русија која се целој Европи наметнула као најзначајнији трговински партнер у енергетском сектору. Русија се налази на другом месту на ранг листи земаља из којих Србија увози робу, а удео Русије у укупном српском увозу износио је 2009. године, 15,3%, док је удео Русије у укупном српском извозу исте године био свега 5%. Овај значајан удео Русије у укупном српском увозу условљен је енергетском зависношћу Србије у односу на руски гас и нафту. Србија је 2008. године, увезла минералних горива и мазива у вредности од скоро 4.7 милијарди долара, док је укупан извоз ових енергената за исти период износио 373 милиона долара. Енергетски спољнотрговински биланс Републике Србије негативан је и 2008. године, износио је 4,3 милијарде долара. Иако је овај спољнотрговински биланс смањен 2009. године, на приближно 2 милијарде долара, на основу увида у укупан спољнотрговински биланс робне размене Србије од 2008. и 2009. године, можемо закључити да у посматраном периоду апроксимативно 1/3 дефицита укупног спољнотрговинског биланса потиче од увоза енергената из Русије. Иако је Русија 2012. године, постала чланица СТО, на њене трговинске односе са Србијом као нечланицом то неће значајно утицати. Не треба изгубити из вида чињеницу да Србија има са Руском Федерацијом закључен споразум о слободној трговини према коме је већи део роба ослобођен царине. Србија и Црна Гора су једине државе у Европи, поред неких чланица Заједнице Независних Држава, које имају потписан Споразум о слободној трговини са Русијом. Ступањем Србије у СТО овај споразум би остао на снази одржавајући специјалне економске везе са Русијом. Са друге стране, чланством Србије у

Европској унији, споразум о слободној трговини са Русијом би свакако престао да постоји. Србија у Русију извози преваходно пољопривредне производе, нарочито воће, лекове, производе од пластике, хартију и картон, опрему за загревање и хлађење, а највећи извозници на руско тржиште из Србије су Таркет, Хемофарм и Тетрапак. Јасно је да Србија није ни приближно искористила сав потенцијал трговинског аранжмана са Русијом, баш као ни потенцијал Опште шеме преференцијала са САД. Ово нас наводи на закључак да географска раздаљина и висина логистичких трошкова играју значајну улогу у спољној трговини Србије, односно српском извозу. Другим речима, када је Србија у питању, ниво либерализације трговине не може надоместити предности географски блиских тржишта попут земаља у окружењу чланица ЦЕФТА споразума и ЕУ.

Ефекти светске економске кризе одразили су се и на Србију, иако са малим временским закашњењем. Већ у првом кварталу 2009. године забележене су негативне стопе раста бруто домаћег производа и спољне трговине Србије које су иницијално биле ниже од пада БДП и трговине у свету. Опоравак привреде, коју карактерише нејак реални сектор економије уследио је почетком 2010. године.

Што се тиче имплементираних кризних мера од стране српских власти, чланство Србије у ЦЕФТА 2006 зони слободне трговине, као и процес приступања WTO²³, не остављају простора за отворени протекционизам, док за софистицирани протекционизам који је обележио кризу, мале и недовољно развијене земље обично немају капацитета, како стручног у смислу техничких могућности имплементације одређених мера, тако и политичког у смислу бојазни од реакције других земаља.

У том контексту, Србија, као мала отворена економија, чији је спољнотрговински режим дефинисан међународним уговорима на регионалном (ЦЕФТА) и мултилатералном нивоу (процес приступања ЕУ и СТО), није имала много простора за отворену заштиту домаће привреде, док се за примену софистициранијих мера изгледа још увек нису створили стручни и материјални капацитети. Такође, с обзиром да са својим најзначајнијим трговинским партнерима Србија има потписане уговоре о слободној трговини, осим постојећих и легитимних „баријера“ у трговини са ЕУ, а тичу се њихове помоћи пољопривреди и стандарда о квалитету и здравственој исправности производа,

---

²³ Светска Трговинска организација

најзначајнији спољнотрговински партнери Србије у кризним условима нису примењивали отворене видове заштите усмерене на привреднике из Србије.

2.2. Институционални versus функционални концепт спољнотрговинске политике

Свет се креће путем непрекидне диференцијације, елаборације диференцираних састојака, усложњавања узајамних односа, продубљивања специјализацијом сваког појединачног сегмента. Привредна активност је у непрекидном грчевитом тражењу и усавршавању форми којима се може постићи више на тржишту, које омогућавају вишу интерну економију, кроз које се може бити ефикаснији, које ће задобити адекватно поверење.

Формирани су органи за постављање стандарда, подразумевајући њихово непрекидно преиспитивање, усавршавање и адаптирање стално мењајућим околностима.

Све се ово чини да би се олакшала комуникација свих делова света, јер је читав свет у глобализацији која тражи споразумевање којег у привреди нема ако нема једног јединственог језика финансијског разумевања. Ово је свет убрзане циркулације људи, ресурса, капитала, информација. Економска супстанца света постаје све више једна, јединствена - што значи да сви на сваком меридијану постају зависни од свега другог. А то значи да свако појединачно постаје део глобалног. То утиче на кретања и код нас, јер је неопходно брзо прилагођавање променама, новим захтевима на тржишту, стандардима и тенденцијама.

У условима глобализације светске привреде, токови међународне трговине између земаља постају све интензивнији.

Међународна трговина је најзначајнија активност савремене светске привреде. Како интезитет сарадње између националних привреда јача, тако и међународни трговински токови добијају на интезитету. Осим раста обима међународне трговине појављује се тенденција појаве нових видова привредне размене између земаља. Нови видови сарадње су резултат либерализације међународне трговине и пораста пословања великих предузећа условљеног либерализацијом инвестиционих режима националних привреда. Све више се, осим роба и услуга размењују и други фактори производње (рад и капитал).

Међународна трговина је дуго времена посматрана као размена роба између различитих националних привреда. Некада је размена била спорадична и малог обима (све до периода великих географских открића) када међународна трговина постаје глобална активност. То је био велики стимуланс развоју и усложњавању међународних трговинских токова. Са већом либерализацијом режима међународне трговине индустријским производима која је последица усвајањима општег споразума о царинама и трговини (ГАТТ) 1948. године долази до све значајнијих токова трговине индустријским производима.

У новије време, у размени између земаља се појављују и услуге, као и производи који садрже интелектуалну својину у значајном обиму. Данас је реалност да се фактори производње размењују између различитих националних привреда.

Данашња статистика међународне трговине показује да су токови приватног капитала између различитих националних привреда доста високи. У светског извоза од око 20000 милијарди долара, 1/3 представља извоз транснационалних компанија.

Осим значајне активности транснационалних компанија, у свету је порасла и мобилност радне снаге, као другог значајног фактора производње. Уједињене нације процењују да се данас у свету налази негде око 200 милиона страних радника.

Најзначајнији носиоци међународног кретања приватног капитала су данас транснационалне компаније. Ова велика предузећа која глобално послују, пласирањем страних директних инвестиција отварају филијале у великом броју националних привреда у свету.

Обзиром да се фрагментација производње остварује не само у производњи, него и у области услуга, аутори ову појаву означавају као глобалне ланце вредности (енгл. GLOBAL VALUE CHAINS-GVC).

Значајна мултилатерална либерализација је омогућила да се успостави глобална подела рада и тиме оствари повећање друштвеног производа у свету.

Свевећа размена фактора производње посебно капитала, узроковала је све значајнији међународну трговину полупроизводима. У том циљу се и појавила ново теоријско објашњење оваквих токова у међународној трговини. Нова теорија се појавила 1982 године и названа је теорија међународне трговине полупроизводима. У радовима који су објављени објашњено је да је најзначајнији део међународне трговине, трговина

полупроизводима којима је потребна додатна прерада пре финалне потрошње. Међутим ти производи нису ни сировине јер је нањима већ извршен процес одређене обраде, и додата локална новододата вредност, па их они називају „средњим" производима.

Теорија међународне трговине полупроизводима развија се у разним правцима и покушава да објасни однос интеграције у међународној трговини и дезинтеграције у производном процесу.

Спољнотрговинско пословање предузећа у Србији детерминише организација, обим и структура спољнотрговинске мреже. Теоретски спољнотрговинску мрежу земље, у најширем смислу, чине непосредни и посредни учесници у спољнотрговинским пословима и то, како резиденти Србије, тако и фирме, које су наши резиденти регистровани у иностранству, као и мрежа заступника у иностранству. Са приливом страног капитала, филијале иностраних транснационалних компанија постају интегрални део спољнотрговинске мреже земље.

Анализом одлика и карактеристика спољнотрговинске мреже може се сагледати улога и место спољнотрговинских предузећа у свакој привреди па и привреди Србије. У најважније карактеристике спољнотрговинске мреже спадају:

- број спољнотрговинских фирми, који може да варира од неколико фирми (пример СФРЈ, педесетих година двадесетог века) до неколико милиона фирми, које су овлашћене да обављају спољнотрговинске послове (пример Италије);

- степен администрирања и контроле спољнотрговинских трансакција који може да буде врло висок и под контролом државе, док са друге стране административна процедура може бити поједностављена уз незнатну контролу од стране државе;

- величина спољнотрговинских фирми, које преовлађују у спољнотрговинској мрежи, може бити различита, од малих једноперсоналних фирми, до великих транснационалних компанија;

- преовлађујућа структура спољнотрговинских послова, може варирати, од мреже у којој доминира редован увоз и извоз, до мреже са доминантном структуром одвијања сложених спољнотрговинских послова, и

- преовлађујући метод одвијања спољнотрговинских послова, који може бити директан, када произвођачи и трговци сами обављају спољнотрговинске трансакције и индиректан, када се спољнотрговински послови обављају преко посредничких фирми.

Са друге стране, карактеристике спољнотрговинске мреже обликоване су захваљујући бројним факторима од којих треба истаћи:

- спољнотрговинску политику земље;
- улогу државе и степен њеног утицаја на спољнотрговинске фирме;
- преовлађујући облик својине у оквиру спољнотрговинске мреже, и
- правну регулативу.

Током последње декаде двадесетог века, у спољнотрговинској мрежи Србије, доминирају приватне фирме. То су углавном мале и средње фирме оријентисане у већој мери на увоз. Услед поједностављених услова регистрације, број приватних спољнотрговинских фирми је, половином деведесетих година, достигао цифру од око 100.000. Већина ових фирми није никада обавила ни један спољнотрговински посао, осим што је за њега регистрована. У циљу рационализације спољнотрговинске мреже, у истом периоду, је дошло до поштравања услова за регистрацију предузећа, што је имало за последицу смањење броја извозника.

По укидању економских санкција Србији, после 2000.године, стекли су се услови за развој спољнотрговинске мреже, која оптимално покрива потребе српске привреде. Спољнотрговинска размена Србије је од 2000. године максимално либерализована, готово 98% позиција се нашло на слободном режиму. Слободан режим, као инструмент, значи елиминисање администрације и разних одобрења за извоз или увоз робе. Режим континентата и квота је укинут, док је задржан режим аутоматских дозвола (оних чију примену одобрава и Светска трговинска организација). У спољнотрговинској политици задржане су царине и неки нецарински инструменти спољнотрговинске политике, као што су извозне стимулације.

Поступак регистрације спољнотрговинских предузећа максимално је поједностављен и по испуњењу услова предвиђаних Законом о спољнотрговинском пословању и Закона о предузећима, спољнотрговинска предузећа се могу регистровати. Чак и предузећа са страним улогом се региструју уз поједностављену процедуру. Одобрења надлежних министарстава задржана су само код неких сложених спољнотрговинских послова, као што је нпр. компензација итд.

Поред спољнотрговинске мреже у земљи, спољнотрговинску мрежу Србије у другој декади двадесетпрвог века сачињава и спољнотрговинска мрежа у иностранству. Ову мрежу у иностранству сачињавају филијале и представништва матичних компанија подигнута у иностранству. У ову мрежу спадају и представништва разних привредних и трговачких удружења која имају за циљ промоцију нашег извоза у поједине земље. Такође, обављање разних услуга, пре свега оних које се односе на послепродајне активности на извозним тржиштима представљају део спољнотрговинске мреже Србије у иностранству. Сви облици обављања привредне делатности у иностранству, чија је сврха повећање нашег извоза на одређена тржишта, чине део спољнотрговинске мреже наше земље, у иностранству.

У привреди Србије већ приликом регистрације, фирме се региструју и за обављање спољнотрговинских послова, тако да можемо рећи да теоретски у Србији има сигурно стотинак хиљада спољнотрговинских фирми, при чему неке од њих никада не обаве ни један спољнотрговински посао. И поред овако великог броја фирми које су регистроване за спољнотрговинске послове, у спољној трговини Србије учествовало је у 2010. години, у извозу 13.587 фирми. Може се приметити да 50% од овог броја фирми отпада на мале фирме које броје до 10 запослених. Са друге стране, велике фирме са више од 250 запослених учествују са свега 2,6% у укупном броју извозних фирми. Такође се уочава да вредност извоза, који су у 2010. години, оствариле велике фирме, представља чак 50% вредности укупног српског извоза. На мале и средње фирме отпада по десетак процената учешћа у вредности српског извоза у истој години.

У спољној трговини Србије у 2010. години, у увозу се појављује готово двоструко више фирми, њих 21.904. И код увоза је слична тенденција као код извоза. Најмање фирме, са најмањим бројем запослених, чине 53% од укупног броја српских увозних фирми. Велике фирме са преко 250 запослених учествују са свега 2% у броју фирми које се појављују као увозници у 2010. години. И овде је, када је реч о учешћу у вредности оствареног увоза, ситуација иста као и код извоза. Велике фирме носе највеће учешће у вредности увоза у 2010. години, чак 42,6%, док најмање фирме учествују са 14%, мале и средње са по 20%.

У структури увозних фирми највише су заступљене трговина на велико – готово 70% у укупном броју увозника који носе 54% укупне вредности увоза у 2010. години. У вредности српског извоза највеће учешће имају фирме из области индустрије. Ово наводи на чињеницу да се спољнотрговинска размена одвија у највећој мери директно без посредника.

И даље је заступљена уситњеност вредности спољнотрговинских послова, па је тако у посматраној 2010. години, 76% извозних фирми остваривало појединачну вредност извоза до 100.000 евра. Велика вредност извоза концентрисана је на малом броју фирми. Њих осам остварило је појединачну вредност извоза већи од 100 милиона евра. Дакле, структура увоза показује исту тенденцију и велику концентрацију вредности увоза на девет фирми које остварују појединачне увозе од преко 100 милиона евра.

Треба имати у виду да ће будући развој спољнотрговинске мреже Србије бити под утицајем спољнотрговинске политике, која мора бити усклађена са захтевима Светске трговинске организације. Можемо закључити да највећи број фирми које делују, у спољнотрговинској мрежи Србије, су приватне, мале и средње фирме. Ово су, углавном, новоосноване фирме. Најстарије међу њима настале су почетком деведесетих година прошлога века.

Ефикасност спољнотрговинске мреже, између осталог, се манифестује кроз уравнотежен спољнотрговински биланс земље. Подаци о оствареној спољнотрговинској размени Србије, у периоду после 2000. године указују на драматично повећање дефицита спољнотрговинског биланса са истоветном тенденцијом у 2012. години. Пад вредности српског извоза, уз драматично повећање дефицита робне размене са иностранством, делимично је резултат и неадекватне спољнотрговинске мреже, која је, у великој мери самоникла, без одговарајућег концепта развоја, који би допринео измени овако неповољних трендова у нашој спољној трговини. Треба истаћи да развој спољнотрговинског сектора зависи од развијености банкарског сектора Србије, као и свих осталих сектора који представљају логистичку подршку спољнотрговинског сектора.

Светска трговинска организације врши утицај на пословање спољнотрговинских предузећа. Предузећа чије пословање се одвија у међународним оквирима, морају бити упозната са правилима Светске трговинске организације (СТО), односно њеним споразумима који регулишу трговину робом, трговину услугама, трговинске аспекте права

интелектуалне својине, затим регулишу правила и процедуре за решавање спорова и успостављају механизам испитивања спољнотрговинских политика земаља чланица. Имајући у виду да 2012. године, СТО броји 157 чланица и 27 држава у процесу приступања, односно да се доминантан део светске трговине одвија између држава чланица, познавање регулативе СТО неопходно је свим предузећима у спољној трговини, како оним која су регистрована у земљама чланицама тако и онима чије државе још нису постале чланице ове међународне организације.

Светска трговинска организација је јединственим пакетом споразума дефинисала своју област деловања и институционализовала међународне трговинске односе на глобалном нивоу. Овим је створен систем који прописује, уређује, спроводи и регулише глобална правила међународне трговине, путем којих се остварује либерализација, односно смањење царина и укидање нецаринских баријера, а све са циљем повећања благостања у државама чланицама и спречавања могућих међународних сукоба.

У слици 4. дат је приказ овог јединственог пакета споразума и других докумената из којих произилазе и основне функције СТО.

Слика/ преглед 4.

Споразум о оснивању СТО
Анекс 1А: Мултилатерални споразум о трговини робом
Општи споразум о царинама и трговини (GATT 1994)
Споразум о пољопривреди
Споразум о примени санитарних и фитосанитарних мера
Споразум о текстилу и одећи
Споразум о техничким препрекама трговини
Споразум о условима за страна улагања која утичу на трговину
Споразум о примени члана VI GATT-а из 1994. године
Споразум о примени члана VII GATT-а из 1994.године
Споразум о контроли робе пре испоруке

Споразум о правилима о пореклу робе
Споразум о процедурама издавања увозних дозвола
Споразум о субвенцијама и компензаторним мерама
Споразум о заштитном систему
Анекс 1Б: Општи споразум о трговини услугама GATS
Анекс 1Ц: Споразум о трговинским аспектима права интелектуалне својине
Анекс 2: Договор о правилима и процедурама за решавање спорова
Анекс 3: Механизам испитивања трговинских политика
Анекс 4: Плулатерарни трговински споразуми
Споразум о трговини цивилним ваздухопловима
Споразум о јавним набавкама

Извор : Предраг Бјелић, Светска трговинска организација, Прометеј, Београд, 2002, стр.32.

Чланством у овој организацији остварују се бројне предности за државу и њене привредне субјекте. Основна предност произилази из чињенице да домаћа роба на иностраном тржишту, односно на тржишту других чланица, ужива недискриминаторан третман. Чланице СТО имају право да према земљи која није чланица примењују неоправдане забране, разне антидампиншке и компензаторне дажбине, уводе дозволе и забране увоза робе, као и многе друге препреке. Свака нечланица овим бива ограничена у својим извозним могућностима, што ће се негативно одразити на прилив страних директних инвестиција, а са њима и нових технологија.

Србија већ дужи низ година истрајава у преговорима са заинтересованим чланицама Светске трговинске организације, како би и сама постала део савременог мултилатералног трговинског система у коме владају њени споразуми. Отварање српског тржишта за инострану робу и услуге по знатно нижим царинским стопама, може представљати ограничавајући фактор за српска производна и спољнотрговинска предузећа. Са друге стране, српски извозници ће по први пут стећи право да извозе робу и услуге на територије чланица, а да притом њихова трговинска права и привилегије буду

загарантована, те да им на располагању стоје бројне институције мултилатералног трговинског режима, које имају за циљ недискриминаторан третман иностране робе.

Наиме, што се тиче ситуације са Светском трговинском организацијом, Србији предстоји период решавања неколико системских питања, која се тичу права на обављање трговине, увозних дозвола, државних трговинских предузећа, трговине производима који су генетски модификовани, као и заштите интелектуалне својине. Како би обезбедила даљу либерализацију сектора спољне трговине у складу са споразумима СТО, Србија је у 2009. години донела либералан закон о спољнотрговинском пословању, снизила царине и елиминисала највећи број нецаринских баријера које су коришћене у претходном периоду.

Без обзира на сазнање да се приступањем Србије Светској трговинској организацији, отвара простор за снажну конкуренцију стране робе и услуга у односу на српска предузећа и да постоји опасност од великог прилива стране робе на српско тржиште, Србија ће, гледано на дуги рок, остварити користи чланством у овој глобалној институцији. Дугорочно посматрано, либерализација спољне трговине земље, омогућава повезивање српских фирми са светом, ефикаснију размену знања, раст извоза, пораст квалитета домаћих производа, прилив савремене технологије уз елиминисање монопола и јачање здраве конкуренције. Посебно треба истаћи да приступањем Србије Светској трговинској организацији, њене спољнотрговинске фирме неће бити ускраћене за права која им следе по основу већ постојећих међудржавних споразума о зонама слободне трговине, међу којим су свакако најзначајнији споразуми закључени са Руском Федерацијом и Турском.

Српски извозници ће бити у могућности да смање своје трошкове. До смањења извозних трошкова, као и укупних производних трошкова долази услед олакшаног приступа државе чланице јефтинијим сировинама, које су пореклом из других држава чланица, као и због олакшаног приступа домаће робе на тржиштима чланица по клаузули најповлашћеније нације и националног третмана. Ови услови пословања унутар система СТО, који су успостављени на транспарентним, јасним и предвидивим правилима и принципима неизбежно доводе до пораста конкурентности домаћих производа и услуга, а самим тим и повећања фискалних прихода.

Због свега наведеног, српски извозници и увозници првенствено морају бити упознати са правилима СТО, чијим се непоштовањем могу значајно повећати трошкови пословања, као и свим правилима којима могу заштити своје пословање од нелојалне конкуренције из иностранства, оног тренутка када Србија приступи СТО. Стога је познавање Споразума о антидампингу, субвенцијама и компензаторним мерама, као и Споразума о заштитном систему СТО, неопходно свим трговинским субјектима у савременим мултилатералном трговинском систему.

2.3. Инструменти спољнотрговинске политике Републике Србије

Спољнотрговинска политика земље је кључна за трансмисију ценовних сигнала са светског тржишта у националну економију. Ценовни сигнали са светског тржишта допуштају алокацију ресурса у складу са конкурентским предностима, што доприноси порасту продуктивности. Истраживања која је вршио Џефри Сакс су показала да су отворене економије имале у просеку више стопе раста са 2,45% у односу на затворене економије. Отворени, либерали трговински режими и режими инвестиција, подстичу интеграцију у глобално трговинско окружење и уввоз савремене технологије неопходне за повећање продуктивности. Српско тржиште је недовољно конкурентно, а ризици улагања су велики.

У оквиру утврђивања дефинисаности адекватног степена односа између међународне трговине и монетарне политике различитих земаља, међународна трговинска политика је регулисана међународним уговором који је познат као Опши споразум о царинама и трговини (ГАТТ). Правила трговине су од 1994. године спроведена од стране међународне организације – Светске трговинске организације. Тако да је сарадња у области међународних трговинских политика добро успостављена путем координације међународних макроекономских политика, што је честа истраживачка област економиста. Спољнотрговинска политика представља систем инструмената и мера које држава примењује како би усмеравала обим, токове, као и структуру своје спољне трговине. Држава се упушта у овакву регулацију трговине са иностранством како би спречила да

она постане стихијска и како би оваква трговина pružila koristi читавом друштву, а не само предузећима која су непосредно укључена у спољнотрговинско пословање. Тај индиректан утицај представља оквир за пословање спољнотрговинских предузећа једне земље, а огледа се у спољнотрговинској политици којом свака држава јасно дефинише трговинске односе са другим државама у свету. Спољнотрговинском политиком, држава регулише међународне трговинске активности које се одвијају кроз пословање њених спољнотрговинских предузећа, доношењем одговарајућих закона, подзаконских аката и прописа. Склапањем међународних споразума, попут Споразума о стабилизацији и придруживању, односно ступањем у међународне организације, попут Светске трговинске организације, државе у сарадњи са другим националним привредама на билатералном и мултилатералном нивоу уређују

међусобне трговинске односе. Стога, спољнотрговинска политика није ништа друго до средство у служби националних интереса, руковођена потребом заштите и развоја домаће привреде у односу на инострану конкуренцију.

У тржишном моделу привреде какав постоји у већини земаља, држава се ретко појављује као трговац, али је она задржала право да индиректно утиче на целокупно обављање спољне трговине. На овај начин спољнотрговинска политика једне земље регулише број и величину учесника у спољнотрговинској мрежи, степен слободе актера у спољној трговини, питање права бављења спољнотрговинском делатношћу, као и низ других питања која се баве организацијом и структуром спољнотрговинске мреже једне земље. Због начина на који врши ову регулацију, спољнотрговинска политика Србије, баш као и Европске уније може се сматрати либералном. Уговором о оснивању Европске економске заједнице (ЕЗЗ) из 1957. године, настала је Заједничка спољнотрговинска политика ове организације, којом су се државе чланице обавезале да ће своје регулисање трговине са трећим земљама пренети са државних органа на органе заједнице. Овим су први пут европске државе своју спољнотрговинску политику ставиле на наднационални ниво, те сва овлашћења за креирање и извршавање спољнотрговинске политике препустиле заједничким органима. У тренутку када Србија покушава да добије датум отпочињања преговора са ЕУ, три су органа ове организације који креирају и спроводе јединствену спољнотрговинску политику ЕУ. То су Европска комисија од које долазе иницијативе за промену и примену спољнотрговинске политике, Савет и Парламент, који

одлучују о иницијативама и након тога одлуку достављају на извршење Комисији. Главно обележје Заједничке спољнотрговинске политике јесте царинска унија која подразумева заједничку екстерну царинску тарифу. Другим речима, услуге и роба која се увози на територију ЕУ биће оптерећена царинским стопама које важе у свим државама чланицама подједнако. Овом тарифом дефинисани су услови под којима се обавља трговина између ЕУ и остатка света у погледу прописаних царинских стопа, и она дефинише општи царински режим који данас кореспондира царинском режиму уз примену клаузуле најповлашћеније нације (МФН режим), односно како га у САД називају – режим нормалних трговинских односа.

Јединствена спољнотрговинска политика ЕУ подразумева и специјалне трговинске везе са више земаља, са којима су потписани уговори о преференцијалима. Овим се уговорима увоз из одређених земаља ослобађа царине, односно бива оптерећен знатно мањом царинском стопом. ЕУ има специјалне трговинске односе првенствено са чланицама Европског удружења слободне трговине (ЕФТА). У ову групу земаља спадају Норвешка, Исланд, Лихтенштајн и Швајцарска, међу којима прве три имају са ЕУ закључен споразум о Европском економском простору, који подразумева јединствено тржиште, док је Швајцарска своје односе са ЕУ уредила системом билатералних трговинских уговора. Овако уређени односи са ЕУ дозвољавају овој групи земаља да задржи аутономију у креирању и спровођењу спољнотрговинске политике у оним областима које сматрају најосетљивијим – пољопривреди и рибарству. Висок степен преференцијала такође постоји са земљама које имају статус кандидата за чланство у ЕУ. Поред Турске, која је и једина од ове групе земаља у царинској унији са ЕУ, ту спадају и, Македонија, Црна Гора и Србија. Босна и Херцеговина, као и Албанија имају закључен Споразум о стабилизацији и придруживању, чиме такође остварују извоз у ЕУ по преференцијалном третману.

Говорећи о спољнотрговинској политици ЕУ и имајући у виду чињеницу да чланством у ЕУ Србија преузима сва права и обавезе према земљама са којима је ЕУ склопила трговинске уговоре, морамо да споменемо и Општи систем преференцијала. Овим системом је ЕУ знатно снизила или у потпуности укинула царине на увоз апроскимативно 7000 производа из 178 земаља. Овде се ради о увозу из земаља у развоју и земаља у транзицији, чиме се жели подстаћи развој њихових привреда, стимулисањем

извоза. И у овом случају постоје одређена ограничења увоза која могу бити условљена осетљивошћу самог производа, односно нивоом производње сличних или истих производа у ЕУ. Наоружање, муниција и роба двоструке намене, која потенцијално може угрозити јавно здравље и безбедност, не спада под Општи систем преференцијала.

Што се тиче самог царинског режима ЕУ, можемо рећи да представља један од либералнијих у свету, мерено просечном царинском стопом. Просечна проста примењена царинска стопа у ЕУ 2011. године, износила је 5,3%, док је пондерисана примењена стопа 2010. године, износила 2,8%.²² Србија са друге стране, је у истом периоду имала просечну просту примењену царинску стопу од 7,4%, док је њена пондерисана примењена стопа износила 6,5%.²³ Овде је интересантно напоменути да су видљиве значајне разлике у висини царинске стопе за пољопривредне производе и индустријске производе, како у Европској унији, тако и у Србији. Просечна примењена царинска стопа за пољопривредне производе у ЕУ 2011. године, износила је 13,9%, док је царина на увоз индустријских производа била око 4%.²⁴ Висина царине на увоз пољопривредних производа у Србију у истом периоду износила је у просеку око 14%, док је увоз индустријских производа био оптерећен са свега 6,3%.²⁵ Ове царинске тарифе наравно не важе за увоз индустријских и пољопривредних производа из ЕУ, јер су ове тарифе регулисане Споразумом о стабилизацији и придруживању. Тренутно просечна царина на увоз робе из ЕУ износи 1,8%, а Србија се потписивањем Споразума о стабилизацији и придруживању обавезала да ће до 2014. године, укинути царине.

Видљиве су разлике у нивоу царинског оптерећења у Србији и ЕУ. Ступањем Србије у ЕУ, царине које је Србија примењивала мораће се свести на ниво који је у ЕУ. С обзиром да је Европска унија и најзначајнији трговински партнер Србије ово неће имати значајније последице по српске произвођаче и потрошаче. Поред тога укинуте су царине за већину производа у трговини са земљама са којима је Србија потписала споразуме о стварању зоне слободне трговине (Русија, Белорусија, Казахстан, ЦЕФТА, ЕФТА, Турска). Са друге стране, Србија од 2005. године, може извозити преко 5000 производа (које обухватају и неке пољопривредне производе, хемијске производе и минерале) у Сједињене Америчке Државе по преференцијалном третману у склопу Опште шеме преференцијала (енгл. Generalized System of Preferences). Ступањем у ЕУ, српска роба ће изгубити преференцијални третман у Русији, Казахстану, Белорусији и САД. Најважнији корак у

процесу приступања Србије Европској унији свакако је био потписивање Споразума о стабилизацији и придруживању. Овај искорак Србије ка ЕУ, обликовао је српску спољнотрговинску политику у односу на ову заједницу и либерализовао режим спољне трговине. Иако је један од основних циљева овог споразума стварање зоне слободне трговине између уговорених страна, његов учинак на спољнотрговинску политику Србије је знатно ширег карактера. Наиме, Србија паралелно са процесом придруживања ЕУ води преговоре са заинтересованим државама чланицама о приступању Светској трговинској организацији (СТО).

Чланство у СТО постављено је као један од услова прикључења ЕУ. Сам процес приступања СТО представља, између осталог, мултилатерално и билатерално преговарање са државама чланицама које врше притисак на земљу кандидата да снизи своје царине. Док се држава кандидат не усагласи са свим заинтересованим чланицама, она неће бити примљена у овај клуб који надгледа и контролише 95% светске трговине. Концесије, односно уступци дати некој од држава са којима се преговара у процесу приступања СТО, морају бити усклађени са Заједничком спољнотрговинском политиком ЕУ. Ово није нимало лак задатак за српске преговараче, јер одређене чланице СТО, које нису чланице ЕУ, још увек истрајавају на неразумним и по Србију неприхватљивим захтевима за давање концесија. С обзиром да Србија у преговорима са Светском трговинском организацијом већ стартује са нижим царинским стопама, њен циљ би требало да буде минимално снижење царинских стопа у преговорима о приступању, као и да обезбеди дуже рокове прилагођавања. Ово је утолико значајније када се зна да Србија не примењује ни близу онолико нецаринских баријера које њени спољнотрговински партнери примењују. У процесу приступања СТО Србија је до краја 2012. године, успешно завршила преговоре о приступу тржишта роба и услуга са Швајцарском, Норвешком, Јапаном, Европском унијом, Кином, Корејом, Канадом, Еквадором, Хондурасом, Салвадором, док се преговори још увек воде са Сједињеним Америчким Државама, Бразилом и Украјном. Билатерални преговори са Украјном показали су се као нарочито тешки и исцрпљујући, те се настављају и у 2016. години. Украјна и даље инсистира на одређеним захтевима на које Србија није спремна да пристане, попут драстичног смањења царина на челик, а све док се и ови преговори не окончају постоји могућност да се јаве нове заинтересоване чланице, чиме би се процес прикључења СТО даље продужио. Такође истовремено приступање ЕУ

значајно утиче на маневарски простор српских представника који учествују у преговорима са државама чланицама СТО. ЕУ не жели да допусти Србији грешку какву је начинила Естонија у процесу приступања СТО, када је снизила одређене царине на ниво нижи од оног који је у ЕУ. Овим је ЕУ била приморана да након прикључења Естоније, плаћа компензационе дажбине трећим државама. Стога ЕУ врши притисак на Србију да истраје у преговорима и цвоје царине консолидује на нивоу који је исти или виши од оног у ЕУ. Ступањем у СТО царине се не могу дизати на ниво виши од консолидованог.

У наредном периоду Србији предстоји регулисање и усвајање адекватних закона и уредби, који ће бити у складу са споразумима СТО. С тим у вези, Србија је већ донела низ закона који утичу на спољнотрговинску политику у смеру либерализације и отварања тржишта Србије за страну робу и услуге. Кључни закони као што су: Закон о спољнотрговинском пословању, Закон о девизном пословању, Закон о страним улагањима, Закон о концесијама, Царински закон, Закон о безбедности хране, Закон о здрављу биља, Закон о ветерини, Закон у области заштите интелектуалне својине, као и закони у области техничких прописа и стандарда, донети су у складу са правилима СТО. Такође је извршена и либерализација у сектору страних директних инвестиција. Страни инвеститори имају национални третман, отворени су нови сектори за прилив страног капитала и поједностављена је процедура оснивања предузећа у страном власништву. Остаје још да се промени по један члан Закона о акцизама, Закона о ауторским правима и да се измени део Закона о генетски модификованим организмима који се тиче права на трговање овим производима. На путу до чланства у СТО, Србији је преостало да заврши преговоре са Украјином, који ће се по свему судећи окончати склапањем билатералног споразума о слободној трговини.

2.3.1 Основни елементи конкурентности српског извоза

Национална конкурентност је важна за мале, отворене економије које зависе од трговине и страних директних инвестиција. Повећање конкурентности треба да повећа продуктивности и животни стандард. На повећање конкурентности привреде и извоза у малим отвореним економијама утичу: политички фактори, пословно окружење,

инфраструктура и знање. Задатак државе је да заштити своје грађане и привреду – не од тржишта и његових закона, већ од антитржишне самовоље домаћих монопола и картела.

Питање конкурентности је важно не само у малим, отвореним економијама, већ и у великим интеграционим целинама, попут ЕУ, које немају довољне сопствене изворе сировина и енергије. У кризној 2009. години, у Европској Унији је из буџета издвојено 12 милијарди евра (од укупно 133,8 милијарди евра) за пројекте за повећање европске конкурентности у глобалном окружењу. Ти пројекти се односе на инвестирање у образовање, истраживање, иновације и технолошку инфраструктуру. Да би једна економија постала конкурентнија, влада би требало да креира институционално окружење које је усклађено са пословним потребама.

ЕУ је заштитила 710 оригиналних прехранбених производа међу којима је највише оних из Италије (150): нпр. италијански божићни колач (али и дрезденски), италијански тврди сир *parmigiano*, млади сир *mozzarella*, пршуту из Парме, сос од босиљка из *Tomato alla genovese*, од фалсификата, како би спречила нелојалну конкуренцију која обесхрабрује произвођаче, а потрошаче доводи у заблуду. Дала им је посебан статус, преко ознаке „заштићено географско порекло“ која се користи и за врхунска вина.

Увођење новог протекционизма које је и у условима глобалне кризе извесно, биће узимајући у обзир постојање нових правила трговања у СТО, много суптилније. Биће то дуготрајно билатерално преговарање о осетљивим производима. Промотери концепта фер трговине, која води рачуна о приступу тржишту, о принципима недискриминације, реципрочног третмана и клаузули највећег повлашћења, одједном почињу да брину о еколошком стању планете и правима радника у земљама у развоју. Овome нема шта да се приговори, осим мотивације. Крајњи циљ новог „зеленог“ протекционизма је да се земљама у развоју наметну нови трошкови који би смањили њихову конкурентност.

Од тренутка кад се југословенска федерација распала, Србија је постала мала и релативно мало важна земља. Њен повољан географски положај, добро познавање Источне и Југоисточне Европе, добри односи са Италијом, Грчком, Словенијом и

Румунијом, чланицама Европске уније, њена су конкурентска предност. Српски културни и историјски утицај је снажан међу Јужним Словенима.

Свет је 1970. године имао 4 милијарде становника, данас их има 7 милијарди. Укупан БДП је у овом периоду повећан 4 пута, а српски само 1,5 пута. Уследило је много промена које се и данас динамично одвијају.

Одређена побољшања су остварена у вези са скраћивањем времена потребног за отварање новог бизниса. Циљ унапређења конкурентности је повећање животног стандарда и запослености. Естонија је након стицања независности 1992. године, а посебно по пријему у ЕУ и НАТО 2004. године, отпочела вртоглави економски и технолошки развој и данас је, према процентима Светске банке, рангирана као 24 земља међу 183 државе и регије по условима за пословање. Од земаља ЕУ боље услове за пословање нуде само Велика Британија, Данска, Ирска, Финска, Шведска и Белгија. Функционално унапређивање односа са ЕУ без институционалног чланства, као што то раде Швајцарска и Норвешка, могло би Србији да донесе користи и смањи трошкове. Приоритетне области сарадње су унапређење свих видова трговине, затим инфраструктура, научна сарадња, образовање, екологија и сл.

Боље развојне предности се постижу кроз подстицај извозно разменљивих индустријских и аграрних производа, енергетике, грађевинарства, као и конкурентских услуга у здравству, туризму, едукацији, програмирању, уметности, науци, култури. Побољшању конкурентске позиције привреде Србије могли би да допринесу транспорт, производња вина, минералних вода, бањски туризам и валоризација римске и средњовековне заоставштине. У овим, или још вероватније, у областима које нико од нас не може да предвиди, и које ће неки са много знања, храбрости и среће открити, појавиће се неочекиване предности српске привреде.

Ако је једина константа у историји, географија, онда је то за јужнословенске земље Дунав који повезује низ градова у овом делу Европе и има велике предности у области транспорта. Низак степен корупције подстиче продуктивну привредну активност,

гарантујући инвеститорима да ће моћи да убиру плодове свог рада док су географски фактори, где се убраја: клима, тип земљишта, распрострањеност болести и географска доступност, и одређују перформансе привреде на дуги рок. Умерено – континентална клима у Србији, географска ширина на којој су Француска и Калифорнија, омогућују примену иновација у пољопривреди и сађење неколико различитих усева у току године. Положај земаља које су у близини поморских лука и имају пловне речне путеве и модерне саобраћајнице далеко је повољнији, и оне у релативно кратком року могу да повећају своју конкурентност, ако унапреде институције, спрече корупцију и заштите својинска права.

У првом таласу глобализације, који је био повезан са изградњом железница и достигнућима као што је конструкција мотора са унутрашњим сагоревањем, свет је постао „мањи“ захваљујући брзини кретања робе, капитала, услуга и људи, али су нагли економски успон и концентрација капитала довели до економског слома који је свој трагични епилог добио у Првом светском рату, а затим, услед слома међународног система плаћања и непостојања адекватних институционалних аранжмана, и до Другог светског рата. Раздаљине су постале веће него пре почетка глобализације због енормно великих трговинских и политичких баријера (раздаљина Беча и Братиславе). Та опасност постоји и у другом таласу глобализације када је напредак информационих технологија омогућио убрзавање комуникације и смањење трошкова преноса информација, али то није спречило кризу у сектору високе технологије, нити кризу на савременом финансијском тржишту. Да ли инвеститори имају разлога да улажу у земљу са негативном стопом природног прираштаја као што је то Србија? Да ли је то можда један од разлога за улагање у области где брзо може да се извуче капитал? Многи економисти сматрају да је велики буџетски дефицит узрок трговинског дефицита. Велики буџетски дефицит утиче на пораст каматних стопа, што привлачи страни капитал. Тај прилив утиче на раст динара, што за последицу има смањење извозне конкурентности. Извозни сектори конкуришу један другом за ограничене ресурсе као што је квалификована радна снага. Политика извозне промоције која фаворизује поједине секторе ће утицати на повећање трошкова ограничених ресурса и водиће до смањивања конкурентности других сектора. То значи да

сваки програм селективне извозне промоције мора да се заснива на јасној представи о томе који је извоз маргинално значајнији, или ће вероватно бити контрапродуктиван.

Међународна трговина може да допринесе повећању конкурентности која може знатно да утиче на смањење трошкова. Међународна трговина утиче на повећање конкуренције која доприноси смањењу дисторзија које узрокују монополи. Она, смањујући просечни ниво тржишног учешћа, може да узрокује међусекторску дисперзију. Да би се избегли нежељени ефекти глобализације, интеграција трговине би требало да буде праћена дерегулацијом и реформама које доприносе повећању конкурентности робе којом се тргује.

Конвенционални добици које доноси трговина доприносећи расту конкурентности, могу да буду редуковани или маргинализовани у зависности од тога да ли трговина повећава или смањује дисперзију тржишне снаге. Када трговина доприноси повећању конкурентности у отвореним секторима, потребно је повећати конкуренцију и у секторима који нису изложени трговини. Интеграција међународних тржишта захтева дерегулацију домаћих тржишта.

Сектори као што су услуге, природно су мање изложени иностраној конкуренцији. Слична асиметрија у тржишном учешћу може да се јави и код трговине робом због секторске асиметрије у трговинској политици. Аграр је обично више заштићен него индустрија. Слободан приступ тржишту је разумна претпоставка. У секторима отвореним за инострану конкуренцију, наднице радника су више. Један пример може да буде илустативан. Ако су произвођачи мобилних телефона конкурентнији него они који пружају телекомуникационе услуге, зато што су први изложенији иностраној конкуренцији, а други не, цене мобилних телефона су релативно ниске у односу на цену телекомуникационих услуга и узрокују много већу куповину мобилних телефона, али је њихово коришћење недовољно у односу на друштвени оптимум.

Потенцијални губици богатства у земљама које се прикључују већим тржиштима су већи када домаћа тржишта нису конкурентна и када постоји велика асиметрија између

сектора који продају на светском тржишту и остатка економије. Конкуренција је имперфектна у већини сектора економије. Карактеристике сектора који су погођени међународном интеграцијом и посебно, њихова релативна конкурентност у односу на остале делове економије, важни су фактори за коректно обрачунавање трошкова и користи како процеса интеграције, тако и глобализације. Трошкови рада детерминишу метод производње, али не и локацију. Међусекторска анализа конкурентности у условима међународне интеграције и глобализације је врло важно питање на које би одговор требало да дају будућа истраживања.

Предуслов за повећање конкурентности извоза су инвестиције и иновације. Србија има услове за привлачење инвестиција у секторе телекомуникација, прехранбене индустрије, енергетике и фармацеутске индустрије. Високо образовање није само приватна инвестиција у сопствену каријеру, већ инвестиција друштва у своју будућност. Добрим компанијама које су у протклом периоду, упркос неповољним приликама у земљи и окружењу успеле да развију добре производе и услуге, држава може да помогне финансирањем унапређења дизајна производа, дизајна паковања, код тестирања, сертификације, развоја система управљања квалитетом, стицања и потврђивања права индустријске својине, дизајна промотивног материјала, наступа на међународним сајмовима. Конкурентност српског извоза ће зависити од конкурентности извоза производа и услуга домаћих и страних компанија које функционишу на српском тржишту. Баријере ка конкурентнијем извозу су: нецаринске баријере у трговини са земљама централноевропске зоне слободне трговине, монополистички положај јавних предузећа, недовољни финансијски подстицаји извозно оријентисаним предузећима, недовољне државне гаранције привредницима за подизање кредита.

Раст конкурентности кључно је питање даљег развоја привреде, као што показују бројна истраживања. Снажна је веза између конкурентности и динамике економског раста, повратног утицаја на експанзију извоза, запосленост, привлачење страних улагања, ублажавање сиромаштва и неједнакости, брзог раста животног стандарда и политичке стабилности. Све ово посебно долази до изражаја у условима глобалне економске кризе и отклањања њених последица. При томе, полази се од чињенице да се земље значајно

разликују у погледу фактора, структуре и нивоа конкурентности. Земље пажљиво бирају активности које ће бити носиоци подизања нивоа укупне националне конкурентности. У неким земљама, индустрија у целини представља кључни сектор који даје основни печат националној конкурентности. Да је тако, потврђује ЕУ и њен стратешки циљ повећања конкурентности, дефинисан 2010. године у оквиру стратегије „Европа 2020. године“²⁴. Повећање конкурентности индустрије усмерено је на веће стопе раста, односно способност да се путем веће конкурентности грађанима ЕУ обезбеди раст животног стандарда, са високим стопама запослености. Овим је наглашено да је индустрија извор напретка, просперитета и одрживог развоја ЕУ. Такође овим је јасно исказано да поред директног доприноса расту индустријске продуктивности, индустрија утиче на раст продуктивности свих сектора, односно да реиндустријализација ствара позитивне екстерне ефекте на привреду у целини и убрзава њен раст.

Кина као друга економска сила и лидер светског извоза, постала је то захваљујући снажној индустрији која учествује са скоро 50% у стварању БДП-а. Процене ИМФ-а су да ће захваљујући индустријском развоју, Кина постати прва, а Индија друга економска сила света крајем друге декаде 21. века. Захваљујући индустрији и њеном извозу, Кина и Индија су успеле да избегну рецесију у 2009. години, а Немачка је у 2010. години превазишла најтежу економску кризу после Другог светског рата. Као и у Кини, индустрија је поново мотор привредног раста Немачке, која није следила пример неких развијених земаља, које су занемаривале производњу и концентрисале се на пружање услуга. Опоравак је резултат, пре свега, снажне индустрије и раста њеног извоза.

Питање које се намеће када разматрамо спољну трговину једне земље су користи које та земља има од укључивања у међународну трговину. Није битно да ли је међународно пословање иницира домаћи или страни капитал, већ је битно колико се домаће супстанце налази у извозном производу. Домаћу супстанцу представљају сви фактори производње једне земље који су угарђени у извзни производ.

Некада је у теорији међународне трговине био прихваћен став да је општи циљ да земље извозе производе више фазе прераде са већим делом новододате вредности.

---

²⁴ Europe 2020

Међутим, кључно је питање колики је део новододате вредности у извозу производа настао ангажовањем локалних фактора производње, односно шта држава извози а шта њени грађани имају од извоза тих производа.

Развој нових инструмената анализе међународне трговине омогућава да се сагледа утицај страних транснационалних компанија на производњу и извоз у националним привредама, применом статистике трговине страних филијала (FATS). Створена је методологија која омогућава да сагледамо и улогу страних фактора производње у извозу појединих земаља и појединих сектора привреде, као што је обрачун спољне трговине по новододатој вредности, који примењују OECD и WTO. Bitно је знати који део супстанце својих фактора једна земља извози на светско тржиште јер је то индикатор користи који ће она имати од међународне трговине.

Нови статистички инструменти се морају користити као значајна допуна класичне статистике спољне трговине, без могућности њихове потпуне замене.

Ови нови инструменти су значајни за правилно сагледавање положаја једне земље у светској привреди и вођења адекватне спољнотрговинске политике.

2.4. Ефекти промена у спољној трговини на макроекономске перформансе Републике Србије

За земље у развоју, поред високе стопе бруто инвестиција, битан услов за динамично повећање конкурентности привреде јесте динамичан раст и висок ниво увоза опреме и знања. Врло скроман увоз опреме и смањена производња у Србији, имали су за последицу све већу застарелост опреме која се сада користи. Бројним емпиријским радовима убедљиво је показана врло висока корелација између инвестирања у опрему и њеног увоза и раста привреде, њене конкурентности извоза, што је врло битно за Србију, која има низак ниво развијености производње и опреме. Повећање конкурентности привреде у целини и извоза по основу увоза опреме, остварује се преко :

- редуцирања јединичних трошкова производње и по том основу снижења цена;
- побољшања квалитета и других неценовних перформанси производа и услуга;

- апсорпције, адаптације и унапређења увозне опреме и технологије (применом домаћег истраживачко - развојног рада);
- стимулисања иновација од стране домаћих истраживача, и сл.

Спољнотрговински систем и утицај глобализације на спољну трговину, је врло битан. Споразум ЦЕФТА 2006. године је ступио на снагу 26. јула 2007. године, а у Србији се примењује од 24.10.2007. године. Овај споразум заменио је мрежу од 32 билатерална споразума о слободној трговини, који су важили од 2001. године. Њиме су регулисани међусобни трговински односи између Албаније, Босне и Херцеговине, Бугарске, Македоније, Молдавије, Црне Горе, Румуније, Србије и Мисије привремене управе Уједињених нација на Косову и Метохији у име Косова и Метохије у складу са Резолуцијом 1244 Савета безбедности Уједињених нација.

Трговина индустријским производима у оквиру ЦЕФТА је потпуно либерализована од 2008. године. У 2013. години у регион ЦЕФТА (без Хрватске) Србија је извезла робе у вредности од 2,4 милијарде ЕУР, а увезла у вредности од 758 милиона ЕУР. У 2013. години најзначајније извозне дестинације у ЦЕФТА су Босна и Херцеговина, Црна Гора и Македонија, док је Србија највише увозила из БиХ, Македоније и Црне Горе. Један од разлога зашто је поменута мрежа билатералних споразума у слободној трговини замењена једним регионалним је и тежња ЦЕФТЕ да се успостави организациона структура и дефинишу механизми за отклањање препрека у слободној трговини и повећање транспарентности. У оквиру ЦЕФТА формирана су тела која се директно или индиректно баве идентификовањем и уклањањем баријера у трговини, што треба да осигура несметан проток робе унутар региона ЦЕФТА.

Нецаринске баријере су данас у научној литератури признате као главне препреке слободном одвијању међународне трговине. Рунде мултилатералних трговинских уговора под окриљем ГАТТ-а су имале значај на снижавању царина у трговини индустријским производима. Али док су традиционалне нецаринске баријере препознате као препреке још у доба постојања ГАТТ-а и регулисане, технике и административне баријере и данас представљају значајне препреке у међународној трговини. У систему Светске трговинске

организације се праве континуирани напори да се и ове групе баријера регулишу. Први покушај је био са основњем WTO када је усвојен Споразум о техничким препрекама трговини, али још увек нема пун ефекат у овој области. Такође, валутна неусаглашеност се јавља као последица чињенице да савремене државе, финансијске институције, предузећа и остали тржишни учесници примају новчана средства и врше плаћања која нису изражена искључиво у домаћој валути. Валутна неусаглашеност је више изражена на тржиштима земаља у развоју него на тржиштима развијених земаља. Скоро све кризе у претходном периоду, посебно током 1990-их година у земљама у развоју, су биле обележене високом валутном неусаглашеношћу. Валутна неусаглашеност на макро нивоу земље или на нивоу појединачних сактора привреде сматра се једном од основних узрока највећег броја криза са којима се суочавају земље у развоју.

Приступање Србије Европској унији имаће за последицу одрицање од суверенитета у спољнотрговинској политици, те ће Србија бити приморана да примењује Заједничку спољнотрговинску политику ЕУ. Ово не треба да плаши српске извознике. Напротив, користи од чланства у ЕУ, далеко превазилазе тренутне користи које Србија има од билатералних и мултилатерални трговинских аранжмана. У прилог овој тези говоре изнети подаци о географској структури извоза и увоза Србије. Значајан спољнотрговински дефицит који Србија бележи у последњих дванаест година проузрокован је ниском конкурентношћу српских производа на светском тржишту, односно чињеницом да у структури српског извоза преовлађују технолошки ниско интензивни производи. Примарни и прерађени производи доминирају у српском извозу, што је податак који јасно одсликава спољнотрговински положај Србије. И поред ових негативних показатеља, Србија је успела да се наметне као лидер у извозу у оквиру споразума ЦЕФТА. Са друге стране, највећи део српског увоза, као и извоза отпада управо на ЕУ, због чега је она далеко најзначајнији трговински партнер Србије. Тренутни спољнотрговински односи Србије и ЕУ су асиметрични, а регулисани су Споразумом о стабилизацији И придруживању, којим је предвиђено да Србија задржи одређене царине до 2014. године, док је ЕУ либерализовала увоз из Србије. Ипак, највећи проблем за српске извознике не представљају царине, већ значајан број нецаринских баријера које примењује ЕУ, а у којима доминирају техничке и административне препреке, као И стандарди. Када Србија постане чланица Уније ове нецаринске баријере представљаће инструмент заштите

српских спољнотрговинских предузећа, која ће моћи да искористе све погодности међународних трговинских споразума које ЕУ има закључене.

Наступати на тржишту ЕУ која броји 28 чланова довољан је изазов за Србију. Ако овоме додамо чланице ЕФТА споразума, које са ЕУ готово чине јединствено тржиште, јасно је да ће српска спољнотрговинска предузећа бити изложена снажној конкуренцији. Али треба имати у виду да су српска спољнотрговинска предузећа донекле већ изложена овој конкуренцији, јер је спољнотрговинска политика Србије либерализована и готово у потпуности усклађена са прописима Светске трговинске организације и европским стандардима, док су царине на увоз за већину производа из ЕУ већ укинуте. Стога ће чланство у ЕУ имати позитиван ефекат на спољну трговину Србије, који ће се преваходно огледати у заштити од иностране конкуренције, иако ће царине на увоз из трећих земаља бити смањене у односу на ниво на коме су сада. Најзначајнији ефекат приступања ЕУ на српску спољну трговину, имаће иступање Србије из ЦЕФТА споразума, јер је ово једина група земаља са којима Србија остварује позитиван спољнотрговински биланс. Прихватајући Заједничку екстерну царинску тарифу, Србија ће морати да раскине све међународне

трговинске уговоре који нису у складу са Јединственом спољнотрговинском политиком ЕУ. Поред ЦЕФТА споразума ово подразумева и споразум о слободној трговини који Србија има закључен са Русијом, као и Оту шему преференцијала са САД. Имајући у виду да Србија до данас није искористила предности споразума са САД и Русијом, те да је удео ове две земље у укупном српском извозу 2010. године, једва превазилазио 6%, са сигурношћу можемо да тврдимо да суштинске промене у географској структури српског извоза неће бити.³⁸ Оваква процена се односи и на увоз. Србија ће наставити да увози енергенте претежно из Русије, баш као што то чини и остатак ЕУ, док ће више од половине српског увоза индустријских и пољопривредних производа наставити да долази из ЕУ, овога пута као део интрарегионалне трговине, чији ће се удео у укупном увозу само повећавати. Што се тиче трговине са чланицама ЦЕФТА споразума, основно питање јесте питање тренутка учлањења Србије у ЕУ. Чланство у ЕУ не зависи искључиво од економских, већ првенствено од политичких околности, те је незахвално давати прогнозе о датуму пријема у чланство, како Србије тако и њених основних партнера у оквиру ЦЕФТА - Босне и Херцеговине, Црне Горе и Македоније. Ако ове три бивше

југословенске републике постану чланице ЕУ у релативно блиском тренутку када и Србија, предности од чланства у ЕУ ће се удвостручити, јер ће се Србија заједно са својим највећим извозним тржиштима наћи у систему са знатно већим степеном преференцијала. У случају да Србија постане чланица ЕУ далеко пре ове три земље, наћи ће се у положају као и Хрватска 2013. године. Ово практично значи да ће извоз из Србије на тржиште ЦЕФТА споразума бити оптерећен царинама које нису постојале у претходном периоду за одређене производе, попут цигарета, млека и млечних производа, али због Споразума о стабилизацији и придруживању који ове државе имају са ЕУ, последице неће бити дугорочне и вредносно значајне за српски извоз.

На основу свега наведеног можемо закључити да краткорочно посматрано до суштинске промене у географској и робној структури српског извоза и увоза, након приступања ЕУ неће доћи. Дугорочно посматрано, трговинске предности од чланства у ЕУ (под претпоставком прилива страних директних инвестиција у производни сектор) могу проузроковати промене у структури српског извоза, који ће се односити на повећање удела технолошко интензивних производа у укупном извозу, што би представљало основни фактор конкурентности на међународном нивоу и пораст нето девизног ефекта од извоза.

2.4.1 Ефекти промена у спољној трговини на обим и структуру бруто домаћег производа

Развој и глобализација светског тржишта, као и текућа економска криза, свим земљама намећу све веће захтеве за сталне промене, посебно унапређење конкурентности. Конкурентност омогућава експанзију извоза, висок привредни раст и развој, и социјално благостање исказано повећањем запослености и стандарда становништва. Без обзира да ли се ради о микро или макроконцепту конкурентности, у жестокој конкурентској утакмици побеђују они који повећавају продуктивност и ефикасност. На микроплану ниво продуктивности утиче на стопе повраћаја на уложене инвестиције, као кључног покретача економског раста. На макроплану, степен продуктивности одређује ниво одрживог раста и развоја, односно просперитета једне земље.

Конкурентност српске привреде је према већини показатеља релевантних институција и истраживања, ниска. Иако је из најниже фазе конкурентности прешла у групу земаља у којима се конкурентност заснива на повећању ефикасности производних процеса и повећању квалитета производа, због успореног процеса структурних и институционалних реформи, српска привреда није сврстана у економије чији је раст заснован на производно-технолошким иновацијама.

Суштински разлог неконкурентности су дубоке структурне неравнотеже у привреди. Посебан проблем представљају незавршене структурне реформе у индустрији и активирање њених извозних и развојних потенцијала. Индустријска производња се суочава са озбиљним проблемима који остављају трага на конкурентност, извозну активност и позицију на међународном тржишту. Извозна структура се заснива на доминацији традиционалне индустријске производње, односно радно и ресурсно интензивним производима и производима ниске технолошке интензивности. Неадекватна извозна структура и висока увозна зависност утицали су на континуирани раст спољнотрговинског дефицита, али и погоршање осталих развојних индикатора. Последице глобалне економске кризе, додатно су указале на неадекватан избор модела привредног развоја, на неадекватне структурне промене у привреди и индустрији, и ниску конкурентност.

Глобални економски трендови у 2008, 2009 и 2010. години су битно измењени. Прво, раст, а затим пад цена енергената, светска економско–финансијска криза и успоравање и пад привредне активности у свету, утицали су на промену нивоа међународне конкурентности држава и стварање нових изазова. У тим условима, значај економских регионалних политика које подржавају конкурентност, без обзира на тип шокова којима су изложени, од пресудног је значаја у погледу обезбеђења здравих економских перформанси у будућности.

На упоредној листи конкурентности економија, и „Извештају о глобалној конкурентности 2010-2011“ из 2010. године, којим је обухваћено 139 земаља, Србија

заузима 96. позицију према Индексу глобале конкурентности (GCI), са БДП per capita од 5,809 USD (Табела 8), при чему је дата само генеза кретања (2004-2010).

Табела 8. Глобални индекс конкурентности – ранг и резултати

Година	2010		2009		2008		2007		2006		2005		2004
	Ранг	Рез.	Ранг	Рез.	Ранг	Рез.	Ранг	Рез.	Ранг	Рез.	Ранг	Рез.	Ранг
Земља													
Швајцарска	1	5.63	1	5.6	2	5.61	2	5.62	4	5.54	8	5.46	8
САД	4	5.43	2	5.59	1	5.74	1	5.67	1	5.8	2	5.81	2
Данска	9	5.32	5	5.46	3	5.58	3	5.55	3	5.55	4	5.65	5
Чешка	36	4.57	31	4.67	33	4.62	33	4.58	31	4.67	38	4.42	40
Словенија	45	4.42	37	4.55	42	4.5	39	4.48	40	4.48	32	4.49	33
Црна Гора	49	4.36	62	4.16	65	4.11	82	3.91	87	3.69	85	3.38	89
Мађарска	52	4.33	68	4.22	62	4.22	47	4.35	38	4.49	39	4.38	39
Словачка	60	4.25	47	4.31	46	4.4	47	4.45	37	4.54	41	4.31	43
Румунија	67	4.16	64	4.11	68	4.1	74	3.97	73	3.98	67	3.67	63
Бугарска	71	4.13	76	4.02	76	4.03	79	3.93	74	3.98	58	3.98	59
Хрватска	77	4.04	72	4.03	61	4.22	57	4.2	56	4.16	62	3.74	61
Македонија	79	4.02	84	3.95	89	3.87	94	3.73	84	3.81	85	3.26	84
Албанија	88	3.94	96	3.72	108	3.55	109	3.48	98	3.56	100	3.07	-
Србија	86	3.84	93	3.77	85	3.9	91	3.78	87	3.69	85	3.38	89
Босна и Херцеговина	102	3.7	109	3.53	107	3.56	106	3.55	82	3.82	95	3.17	81

Извор: The Global Competitiveness Report 2010, 2009, 2008, 2007, 2006, 2005, 2004.

Ранг и резултати конкурентности неких развијених земаља, водећих земаља у транзицији и земаља из непосредног окружења, јасно указују на веома лошу позицију и ниску конкурентност привреде Србије на глобалном нивоу. Евидентно да процес унапређења конкурентности привреде није ишао задовољавајућим темпом и да Србија није значајно поправила ранг од 2004. године, иако је незнатно поправљала оцену, која је у 2008. години износила 3.90. У 2010. години у односу на претходну, остварен је пад ранга за 3 места, иако је поправљена оцена са 3.77 на 3.84.

Скоро све земље из окружења Србије, налазе се у другој фази развоја, осим Хрватске и Мађарске које су на прелазу ка економски најјачој групи земаља, у којој се већ налази Словенија, као водећа земља у региону, са БДП per capita од 24,417 USD. По нивоу БДП per capita Србија се налази на средини друге фазе.

Индикатори конкурентности показују да Србија донекле има предност у односу на просек земаља из окружења које се налазе у другој развојној фази, једино у области здравства и основног образовања, док значајно заостаје у области ефикасности. У осталим факторима вредности су приближно изједначене (табела 9).

Табела 9. GCI- 12 Стубова конкурентности земаља из окружења 2010. година

	Срб.	Б и Х	Буг.	Ц. Гора	Мак.	Алб.
GCI	3.80	3.70	4.13	4.36	4.02	3.94
Подиндекс А: основни фактори	4.10	4.05	4.43	4.90	4.45	4.38
1. стуб: институције	3.20	3.13	3.29	4.46	3.75	3.96
2. стуб: Инфраструктура	3.40	3.16	3.57	3.85	3.45	3.46
3. стуб: Макроекономска стабилност	4.00	4.48	5.00	5.09	4.91	4.21
4. стуб: Здравство и основно образовање	6.00	5.43	5.85	6.19	5.67	5.87
Подиндекс Б: Фактори ефикасности	3.70	3.57	4.07	4.08	3.84	4.77
5. стуб: Високо образовање и обука	4.00	3.80	4.14	4.51	4.04	3.86
6. стуб: Ефикасност тржишта робе	3.60	3.56	4.00	4.39	4.24	4.19
7. стуб: Ефикасност тржишта радне снаге	4.10	4.17	4.51	4.69	4.38	4.46
8. стуб: Сложеност финансијског тржишта	3.80	3.47	3.95	4.68	3.97	3.74
9. стуб: Технолошка спремност	3.40	3.36	4.01	4.09	3.60	3.53
10. стуб: Величина тржишта	3.60	3.20	3.79	2.10	2.80	2.84
Подиндекс Ц: Иновативни фактори	3.00	2.93	3.22	3.67	3.20	3.84
11. стуб: Сложеност пословања	3.20	3.27	3.52	3.86	3.52	4.16
12. стуб: Иновације	2.90	2.59	2.91	3.48	2.88	2.65

Извор: The Global Competitiveness Report 2010- 2011, (2010), WEF, Switzerland, стр. 15-22.

Продуктивност у индустрији је један од основних показатеља развоја и ефикасности привреде. Повећање продуктивности је од кључног значаја за раст и развој индустријске производње, конкурентности и повећање извоза. У периоду 2003-2008. година, индустрија бележи раст продуктивности рада, по просечној годишњој стопи од око 9,5%, док је у 2009. години уследио пад од 2,2%, као последица пада производње (-12,1%), иако је смањена запосленост у индустрији (10,1%). У наредном поглављу је дат приказ у новијем периоду (актуелно), јер је ово историјски посматрано.

Основни проблеми и ограничења са којима се сусреће индустрија Србије у погледу смањења јединичних трошкова рада и раста продуктивности рада, ипак се огледају у застарелој опреми, застарелим технолошким решењима и недовољним улагањима у науку, истраживање и развој. Технолошки јаз и постојећа производна структура, у којој доминирају сектори ниске технолошке интензивности производње, не могу у дугом року битније утицати на смањење јединичних трошкова рада и динамичнији раст продуктивности рада.

Раст извоза у периоду 2001-2009. године био је услов и основа за даљи развој индустрије. Међутим, стање и салдо спољнотрговинске размене индустрије указују на незавидан положај и растући дефицит (табела 10).

Табела 10. Извоз и увоз у прерађивачкој индустрији Србије – 2001-2009. година, (mil.USD)

Области и сектори - производни принцип	Извоз	Увоз	Салдо
Индустрија – укупно	46888.7	104673.8	-57785.1
Вађење руда и камена	278.3	16006.3	-15728.0
Вађење угља	57.3	300.6	-243.3
Вађење сирове нафте и гаса, услуге	49.3	13762.1	-13712.8
Вађење руда метала	113.9	1563.0	-1449.1

Вађење осталих руда и камена	57.8	380.6	-322.8
Прерађивачка индустрија	45983.5	87763.1	-41779.6
Прехрамбени производи и пиће	7729.5	4442.3	3287.2
Дувански производи	170.2	815.4	-645.2
Текстилна предива и тканине	1556.4	3415.5	-1859.1
Одевни предмети и крзна	1889.6	1571.1	318.5
Кожа и предмети од коже, обућа	1333.7	1909.8	-576.1
Прерада и произ. од дрвета и плуте	1010.1	1696.9	-686.8
Целулоза, папир и прерада од папира	1040.3	3266.4	-2226.1
Издавање, штампање и репродукција	413.2	688.7	-275.5
Кокс и деривати од нафте	913.5	4837.3	-3923.8
Хемикалије и хемијски производи	4615.4	15123.5	-10508.1
Производи од гуме и пластике	3470.4	3103.1	367.3
Призводи од осталих минерала	1033.7	1968.2	-934.5
Основни метали	9392.4	8450.2	942.2
Метални производи, осим машина	1385.9	2843.7	-1457.8
Остале машине и уређаји	3222.7	11410.3	-8187.6
Канцеларијске и рачунске машине	188.5	2212.6	-2024.1
Друге елект. машине и апарати	1854.5	2805.8	-951.3
Радио, ТВ и комуникациона опрема	485.8	3722.4	-3236.6
Прецизни и оптички инструменти	356.0	2485.0	-2129.0
Моторна возила и приколице	1074.1	8210.2	7136.1
Остала саобраћајна средства	1048.9	984.5	64.4

Намештај и слични производи	1067.9	1670.1	-602.2
Рециклажа	731.1	130.1	601.0
Производња електричне енергије, гаса и воде	626.9	904.4	-277.5
Електрична енергија, гас и топла вода	621.2	901.6	-280.4
Пречишћавање и дистрибуција воде	5.7	2.8	2.9

Извор: Статистика спољне трговине, РЗС, <http://webrzs.stat.gov.rs/axd/arhiva>

Достизање одређеног нивоа међународне конкурентности и стварање модерне, ефикасне и конкурентне индустрије, мора бити један од приоритета Србије. Нове стратегије и политике развијања и јачања конкурентности треба да буду база на којој се на конзистентан и целовит начин дефинишу основни развојни приоритети и правци земље. У дизајнирању таквих стратегија и оперативних политика, највиши приоритет мора имати конкурентност, односно раст конкурентности индустрије уз реиндустријализацију и интензивирање структурних промена, како би се обезбедио њен ефикасан развој.

Из дефинисаног стратешког циља повећања конкурентности индустрије, хијерархијски посматрано, може се извести низ секундарних циљева, међу којима су :

- нужност динамичног раста продуктивности индустрије утицало би на структурно прилагођавање економским, технолошким и социјалним захтевима и потребама висококонкурентских тржишта, чиме би се обезбедило повећање квалитета и обима извоза;

- улазак у вишу развојну фазу индустрије коју карактерише производња производа који стварају високу новододату вредност, и

- унапређење основних и посредних фактора и међупроизвода конкурентности, који ће деловати на микроекономску и макроекономску конкурентност, односно резултате конкурентности.

Наиме да резимирамо, да би се повећао нето девизни ефекат и подигла конкурентност привреде Србије, неопходно је побољшање општих фактора конкурентности. Ту се, пре свега, мисли на макроекономску стабилност и привредни

раст, функционисање државних институција, стварање привредног амбијента адекватним вођењем економске политике, интегрисање у глобалне токове, развијање финансијских институција, унапређење науке и технологије, побољшање система образовања и управљања кадровима и сл. Применом стратегије конкурентности која се заснива на иновацијама, Србија треба да тежи достизању средњег и високог нивоа дохотка. Она би могла да ствара и одржава конкурентску предност преко предузетништва и иновативности привредних субјеката, уз побољшање технолошког развоја (Бошњак, 2005, стр. 131-132).

Одговарајућом развојном стратегијом, неопходно је обезбедити макроекономску, секторску и микроекономску конкурентност. Макроекономска конкурентност се може постићи одговарајућом пореском политиком, развијањем робног тржишта, тржишта капитала и тржишта рада, политиком девизног курса, одговарајућим управљањем тражњом, развијањем инфраструктуре, образовања и истраживања. Конкурентност сектора привреде може се побољшати унапређењем секторских структура. Микроекономска конкурентност се постиже технолошким и организационим прилагођавањима привредних субјеката и побољшавањем њихових пословних, технолошких и других способности да измене постојећу секторску и тржишну структуру и да се прилагоде таквим променама (Нешић, 2008, стр. 2-3).

Економски раст сваке привреде, па и привреде у Србији, условљен је и стањем у светској привреди. Велика економска криза, која још увек траје, имала је негативан утицај на економска кретања у привредама најразвијенијих земаља света, што је негативно утицало и на привреду Србије, пошто су многе од тих земаља важан спољнотрговински партнер Србије. Имајући ово у виду, у Србији се могу очекивати одређени ризици. Пре свега, пошто је Србија високо зависна од увоза капитала, може се очекивати раст цене капитала и низак ниво прилива страних директних инвестиција. Јавна потрошња ће бити висока, са неодговарајућом структуром, што ће бити праћено задуженошћу државе, која ће бити отежана. Биће отежано задуживање и реалног сектора. Криза на Србију ће се додатно преносити, с обзиром да у њој послују банке чије су центре у земљама Евро зоне, које су претрпеле последице дужничке кризе. Ови, као и други негативни чиниоци који утичу на извозну тражњу, условиће низак ниво извоза, што

ће допринети ниском нивоу привредног раста.

Могућност настанка наведених ризика, може да поспеши макроекономску нестабилност у Србији, што може негативно да утиче на девизни курс, стопу инфлације и стопу незапослености. Све ово доприноси недовољној стопи привредног раста. Ови проблеми постојали су и пре настанка економске кризе, али је криза допринела да они постану „видљивији“. Србија је раније те проблеме покушавала да реши задуживањем, што се показало погрешним, јер је претила опасност да пређе границу презадужености. Зато Србија у наредном периоду мора да предузме мере на отклањању диспропорција између: увоза и извоза који ствара дефицит, који се покрива задуживањем; укупне производње и потрошње; домаће штедње и нивоа неопходних инвестиција; развијених и неразвијених региона; односа броја запослених и броја пензионера; односа између активног и издржаваног становништва; односа броја запослених у производном сектору и у администрацији, и односа броја запослених и незапослених. Ове мере није лако спровести, јер оне имају, не само економске, него и политичке и социјалне реперкусије. Међутим, предузимање тих мера је неминовност. Упротивном, Србија ће по многим економским показатељима и даље заостајати за многим земљама.

Производња у Србији је високо увозно зависна, што доприноси високом спољнотрговинском дефициту. Да би се смањила висока увозна зависност, неопходно је да се повећа извоз, како би се омогућило плаћање увоза. Неопходно је повећати девизни прилив због редовног сервисирања дужничких обавеза према иностранству. Ниска вредност извоза у периоду санкција је последица и неадекватне извозне структуре. Ово указује да се као главни предуслов одрживог повећања извоза на дужи рок намеће повећање конкурентности извоза кроз, пре свега промену његове неадекватне структуре (Ковачевић, 2005, стр. 5).

2.4.2. Ефекти промена у спољној трговини на монетарну стабилност Републике Србије

Домаћа привреда је релативно слаба и саме околности у области пословања од краја 2009, односно 2010 године биле су веома отежане а и додатно их је продубила економска криза, што се снажно одражавало на кретање динара. То је резултирало недостатком нових инвестиција и даљом депресијацијом динара и фирме које још нису у блокади због неликвидности, могу имати велике негативне последице и дугорочне консеквенце, а раст евра ће нужно утицати на повећање цена.

За дугорочни одрживи развој, извоз би требало да износи најмање 50% БДП. Извоз по глави становника је свега око 1.000 USD и гледајући историјски, Србија се налазила на 86. месту по извозу од укупно 223 земље у свету на крају 2009. године. Србија је ослабила своју конкурентност на инострана тржишта у том периоду. У септембру 2009.године према подацима Светског економског форума, са оценом 3,84, заузела је 96. место међу 139 земаља (које остварују више од 98% светског БДП), спустивши се са прошлогодишње 93. позиције, док је у 2008. години била на 85. месту.

За Србију је карактеристично да има висок коефицијент увозне зависности, а просечне цене извозних производа су ниже од увозних цена, па зато Србија има стално спољнотрговински дефицит са негативним „односима размене“ са иностранством. На дужи рок, Србија мора да у међународној трговини постиже позитивне односе размене (да што мањи обим извоза размењује за што већи обим увоза), односно да на дужи рок остварује константан девизни приход од извоза робе и услуга довољно високе додате вредности.

Основне узроке слабљења динара треба тражити, пре свега, у неконкурентној нејакој привреди, са стопом инфлације већом него у евро монетарној зони. Затим, постоји изузетно висок спољнотрговински дефицит, а тиме и високу тражњу за девизама за финансирање увоза и сервисирање спољних дугова, смањене приходе од извоза и недовољне стране инвестиције и прилив капитала. Не треба занемарити и негативна економско финансијска кретања у нашем окружењу, кризу у еврозони, а и разни спекулативни потези ради зараде на курсу утичу на пад динара. Српско девизно тржиште

је изузетно плитко, па и мање куповине девиза могу да поремете курс. Постоје оцене да би померања курса динара била мања када би НБС раније интервенисала на тржишту.

Слаб динар у принципу одговара доминантним извозницима, затим онима који приходе имају везане за евро, девизним штедишама, банкама које депозите заснивају на позајмицама из иностранства, као и мењачницама. Насупрот овоме, јак динар делимично одговара увозницима, затим онима који плате примају у динарима, дужницима чији су кредити индексирани у страниј валути, динарским штедишама, као и банкама са „домаћом“ штедњом.

Што је динар више прецењен, то су и шансе за опоравак привреде мање, па се мора прихватити чињеница да прецењен курс погубно делује на развојне перспективе. Зато је императив већи извоз Србије, реиндустријализација, односно извозно оријентисана индустрија, што је најбоља дугорочна стабилизација динара. Проблем је што је производња добрим делом угушена, па не постоји понуда или су сужене могућности продаје роба у иностранству. До сада, пољопривреда је била једна од ретких делатности у Србији која више извози него што увози, па и овде, где нису искоришћене све могућности и компаративне предности, треба тражити шансу за већи пласман на инострана тржишта.

Курс динара је одраз економских прилика у земљи, које морају да се мењају. То подразумева смањење јавне потрошње и вођење адекватне фискалне политике, што је на средњи рок најбоља рецептура за одбрану курса. Овакав приступ захтева и обезбеђење предвидивости пословног амбијента, јасан правни оквир и стабилну политичку ситуацију у Србији.

Избор валутног режима, који је подложен променама, зависи од стања привреде, њене конкурентности и извозне способности, стања платног биланса, висине спољне задужености, инфлације и других макроекономских параметара у одређеном временском периоду.

У ситуацији изразите неконкурентности и недовољно оспособљене, технолошки застареле (најмање 20 година према стандардима ЕУ) и слабо организоване привреде за извоз, најбоља опција је, за сада, ипак, режим контролисано флексибилног курса динара са редовним прилагођавањем НБС према кретањима на девизном тржишту, који омогућава амортизацију спољних економских удара. Благо тренд депресијације треба да приближи динар његовој одрживој вредности и делотворно делује у правцу побољшања међународне конкурентности српске привреде.

2.4.3. Директне стране инвестиције и њихов утицај на нето девизни ефекат

Једна од опција за унапређење конкурентности извоза Србије је неопходност промене стратегије за привлачење директних страних инввестиција, као и значај чланства у међународним интеграцијама и трговинским институцијама. Привреду Србије треба посматрати у глобалном контексту, јер као што је већ поменуто, светску привреду више него икада карактерише растућа међузависност националних привреда. Међународна трговина остаје главна веза између националних привреда у свету. Али земље данас не тргују само робом, већ све више и услугама, интелектуалном својином. Значајна веза између националних привреда у свету се све више остварује разменом приватног капитала у облику страних директних инвестиција (СДИ). Приливи и одливи страних директних инвестиција у већини случајева су додатак токовима извоза и увоза роба и услуга између земаља.²⁵

Сами токови глобализације доносе нове захтеве, стандарде, изазове и могућности. Тако је и потребно сагледавати потенцијале у свим сегментима привреде и модалитете који би довели до успешног привлачења страних директних инвестиција. Дакле, услед процеса глобализације значајан део кретања међународног капитала јавља се и у облику страних директних инвестиција (СДИ). Многе мултинационалне компаније због смањења

---

²⁵ Данијела Јаћимовић, Предраг Бјелић, Иван Марковић (2013), Утицај Светске Економске Кризе на Међународне Инвестиционе и Трговинске Токове у Региону Западног Балкана, Економске Теме, (2013) 51(1): 1-20, <http://www.eknfak.ni.ac.rs/src/Ekonomske-teme.php>

трошкова, коришћењем јефтинијих ресурса (репроматеријала и људске радне снаге), административних олакшица и низа других фактора се одлучују да инвестирају у неку другу земљу. Овај проблем може да се посматра и са аспекта кретања токова капитала у коме компаније из једне земље се одлучују да отварају једну или више филијала, односно повећавају број филијала у другој земљи ради коришћења тих предности.²⁶ Поред тога, потребно је истаћи да према подацима Фондације за развој економске науке (ФРЕН организације) из Кварталног монитора бр. 40, „Прилив капитала је последица прилива портфолио инвестиција (474 милиона евра) и СДИ (235 милиона евра), док је забележено раздуживање по основу осталих инвестиција (230 милиона евра). Висок прилив портфолио инвестиција у Q1 последица је повећаног интересовања страних инвеститора за улагања у државне хартије од вредности током фебруара и марта 2015. године, насталог услед повећане ликвидности на међународном тржишту и релативно високог приноса у Србији. Уз то, позитиван сигнал инвеститорима да улажу у Србију дали су потписани аранжман са ММФ-ом и политика фискалног прилагођавања. По основу осталих инвестиција забележен је одлив средстава од 230 милиона евра – где 168 милиона евра чини нето раздуживање по основу кредита.“²⁷

О свим аспектима и могућностима везаним за СДИ и њихов утицај на нето девизни ефекат ће бити много више речи у наредном поглављу (3.5).

2.4.4 Ефекти промена у спољној трговини на платни биланс Републике Србије

Почетком 2015. године долази до појединих побољшања у платном билансу Србије, а тренутна и очекивана дешавања у земљи, као и међународне околности указују на могуће повољне трендове који ће довести до нижег нивоа текућег дефицита у 2015. години. Дефицит текућег рачуна у Q1 2015. године износи 450 милиона евра, тј. 6,0% БДП-а, и нижи је од оствареног у Q1 2014. То је последица побољшања на рачуну услуга, примарног и секундарног дохотка, док је робни дефицит забележио пораст у односу на

---

²⁶ Филијала има не само финансијски аспект, односно ту обавезу према матичном предузећу, она представља и део организационе структуре тог предузећа.

²⁷ ФРЕН, Платни биланс и спољна трговина, Квартални монитор Бр. 40, јануар-март 2015, стр. 28 (http://www.fren.org.rs/sites/default/files/qm/T-4_0.pdf)

ниво из истог периода претходне године. На почетку 2015. године долази до заокрета тренда међугодишњег смањења извоза и увоза с краја 2014, и обе компоненте спољнотрговинске активности бележе раст. Ипак, у Q1 увоз бележи релативно бржи опоравак, посматрано међугодишње. Очекивани бржи раст привредне активности земаља еврозоне, и даље релативно ниске цене нафтних деривата и опоравак појединих поплавом оштећених капацитета у Србији, утицаће на даљи пад текућег дефицита - који у 2015. години вероватно неће премашити 4,5% БДП-а. Током Q1 забележен је прилив капитала од 477 милиона евра, што је утицало на раст девизних резерви за 110 милиона евра. Прилив капитала је последица прилива портфолио инвестиција и СДИ, док је забележено раздуживање по основу осталих инвестиција. Висок прилив портфолио инвестиција од почетка године последица је повећаног интересовања страних инвеститора за улагања у државне хартије од вредности услед повећане ликвидности на међународном тржишту - као последице програма квантитативног попуштања ЕЦБ. Уз то, позитиван сигнал инвеститорима да улажу у Србију дали су потписани аранжман са ММФ-ом и фискално прилагођавање. По овом основу, уколико држава буде доследно спроводила предстојеће планиране и договорене мере, може се очекивати наставак прилива капитала до краја 2015. Платнобилансни подаци почетком 2015. године указују на одређена побољшања, а тренутна и очекивана дешавања у земљи и међународне околности сугеришу могуће повољне трендова и боље платнобилансне резултате за целу 2015. годину. Дефицит текућег рачуна у Q1 2015. године износи 450 милиона евра, и за 9,3% је нижи од оствареног у Q1 2014 године. Уколико посматрамо учешће текућег дефицита у БДП-у, остварени дефицит чини 6,0% БДП-а и за 0,3 пп БДП-а је нижи у односу на ниво из Q1 претходне године. Ипак, остварено учешће би било још ниже (5,7% БДП-а) ако би као именилац користили квартални ниво БДП-а из Q1 2014. То значи да је међугодишње смањење имениоца (БДП-а) делимично компензовало међугодишњи пад вредности бројиоца (текућег дефицита), задржавајући учешће текућег дефицита у БДП-у на нивоу оствареном у претходне две године (2013: 6,1% БДП-а и 2014 6,0% БДП-а.). Нешто нижи текући дефицит у Q1 у односу на исти период претходне године последица је побољшања

на рачуну услуга, примарног и секундарног дохотка, док је робни дефицит забележио пораст у односу на ниво из истог периода претходне године.²⁸

Спољнотрговински дефицит током Q1 2015 износи 905 милиона евра, што је пораст од 8,3% међугодишње. Он чини 12,1% БДП-а и за 1,5 пп је изнад овог дефицита из истог квартала 2014 године. Ово указује да за сада изостаје допринос нето извоза расту привреде, на шта се рачуна ове године. У наставку године очекује се да ће спољнотрговински дефицит опадати, односно да ће извоз расти знатно брже од увоза, што ће допринети ублажавању рецесионих тенденција из првог квартала. То је довело раста робног дефицита за 15,2%, међугодишње посматрано. Покривеност увоза извозом износи 71,4%, и на нивоу је вредности из претходне две године (2013: 71,7% и 2014: 72,1%). До краја 2015. године очекујемо да ће опоравак земаља еврозоне, и даље ниске цене нафте, као и опоравка домаћег енергетског сектора и рударства утицати у правцу повећања извоза и смањења увоза. Одложени ефекат реалне депресијације динара из друге половине 2014. године ће такође деловати у истом правцу до средине 2015. Ризик се јавља по основу неизвесности у погледу светских цена енергената и тренутних апресијацијских притисака услед прилива страног капитала - као последице високе ликвидности у Европи (због програма квантитативног опуштања) и боље перцепције депресијације раних инвеститора за улагање у Србију (због програма фискалне консолидације и склопљеног аранжмана са ММФ-ом).²⁹

2.4.5. Промене у спољној трговини Републике Србије

Као што је већ поменуто, значајне промене на светском тржишту утицале су и на смањен обим привредних активности и у нашој земљи. Директни ефекти светске финансијске и опште економске кризе остављају дубоке последице на земље које највише учествују у међународним токовима капитала и међународној трговини. С друге стране,

---

²⁸ ФРЕН, Платни биланс и спољна трговина, Квартални монитор Бр. 40, јануар-март 2015, стр. 26 (http://www.fren.org.rs/sites/default/files/qm/T-4_0.pdf)

²⁹ ФРЕН, Платни биланс и спољна трговина, Квартални монитор Бр. 40, јануар-март 2015, стр. 27 (http://www.fren.org.rs/sites/default/files/qm/T-4_0.pdf)

земље у развоју и земље које су још у транзицији, у које спада и Србија, осећају индиректне последице кризе по финансијски сектор, које се манифестују кроз пад ликвидности, отежану изградњу и реформу финансијских институција, као и по реалан сектор кроз успоравање привредне активности, што опет, повратно, делује и на ефикасност финансијског сектора. С обзиром на недовољну развијеност капитала односно његову недовољност у Србији, а посебно дужничких хартија од вредности, привредна друштва су своје изворе финансирања заснивала на кредитима пословних банака, на шта указује чињеница да у структури укупних банкарских кредита доминирају кредити правним лицима. У периоду заоштравања финансијске кризе банкама је отежано задуживање у иностранству, па кредити постају све неприступачнији због повећаног систематског ризика, повећаних трошкова.³⁰

У претходном делу су већ приказани неки од расположивих података о спољнотрговинској размени у периоду јануар – новембар 2014. године. Спољнотрговинска робна размена Србије за 10 месеци 2014. године порасла је 3,6% у односу на исти период прошле године, док је дефицит порастао 1,7%, саопштио је 28. новембра 2014. године Републички завод за статистику. Вредност спољнотрговинске робне размене од почетка 2014. године, закључно са октобром, била је 29.796,8 мил УСД, од чега је извоз вредео 12.503,6 мил УСД, што је 4% више у односу на исти период 2013. године.³¹

Извоз робе, изражен у еврима, имао је вредност од 11157,0 мил, и то је повећање од 1,4% у поређењу са истим периодом 2013. године.

Увоз робе имао је вредност од 15526,3 мил. у 2014. години, што представља повећање од 0,4% у односу на исти период 2013. године. Дефицит износи 5806,4 мил УСД, што чини смањење од 2,2% у односу на исти период претходне године. Изражен у еврима, дефицит износи 4369,2 мил, што је смањење од 2,3% у поређењу са истим

---

³⁰ Светска Банка - World Bank Group (2014) -Serbia Partnership Program Shapshot, October 2014, p.2

³¹ ПКС (2014), Раст спољнотрговинске размене, 1 децембар 2014

URL: (http://www.kombeg.org.rs/Komora/centri/c_eko/Aktuelnosti.aspx)

периодом претходне године. Покривеност увоза извозом је 71,9% и већа је од покривености у истом периоду претходне године, када је износила 71,1%. Посматрано регионално, највеће учешће у извозу Србије имао је регион Војводине (33,3%); следи регион Шумадије и Западне Србије (31,2%), Београдски регион (21,7%), регион Јужне и Источне Србије (13,3%), а око 0,4% извоза је неразврстано по територијама.³²

Највеће учешће у увозу Србије имао је Београдски регион (42,9%); следе регион Војводине (29,3%), регион Шумадије и Западне Србије (17,9%), регион Јужне и Источне Србије (8,7%), а око 1,2% увоза није разврстано по територијама. Нема података за регион Косово и Метохија. Извоз и увоз по регионима дат је према седишту власника робе у моменту прихватања царинске декларације.³³ То значи да власници робе, по царинском закону, могу бити произвођачи, корисници, извозници или увозници робе.³⁴

Што се тиче прегледа извештаја из 2014. године, у структури извоза по намени производа (принцип претежности) највише су заступљени производи за репродукцију, 52,7% (7194,8 мил. долара), следе роба за широку потрошњу, 39,7% (5415,0) и опрема, 7,6% (1038,8). Некласификована роба по намени износи 0,0% (1,7 мил. долара). У структури увоза по намени производа највише су заступљени производи за репродукцију, 60,2% (11367,9 мил. долара), следе роба за широку потрошњу, 18,7% (3539,6), и опрема, 10,2% (1935,5). Некласификована роба по намени износи 10,8% (2042,2 мил. долара).³⁵ Дакле, што је већ претходно истакнуто, највише заступљени производи су за репродукцију где се остварује мањи приход од извоза, јер се ради о производима који нису финални, тако да је потребно стимулисати ка остварењу и већем учешћу финалних

---

³² Pluton Logistics,Анализа (2015): Шта смо највише увозили, а шта извозили у 2014? 1.фебруар 2015.године

³³ Извоз и увоз по регионима дат је према седишту власника робе у моменту прихватања царинске декларације. То значи да власници робе, по царинском закону, могу бити произвођачи, корисници, извозници или увозници робе. Ову чињеницу треба имати у виду приликом тумачења података по регионима. На пример, увоз нафте и гаса највећим делом се обухвата у Региону Војводине и Београдском региону, а то су енергенти за укупну територију Србије.

³⁴ Исто

³⁵ Републички Завод за Статистику (РЗС) (2014), Спољнотрговинска робна размена Републике Србије, Новембар 2014.

производа у стурктури извоза. У извозу, главни спољнотрговински партнери, појединачно, били су: Италија (2377,8 мил. долара), Немачка (1658,3), Босна и Херцеговина (1209,4), Руска Федерација (961,0) и Румунија (744,0). У увозу, главни спољнотрговински партнери, појединачно, били су: Немачка (2268,7), Руска Федерација (2165,3 мил. долара), Италија (2114,9), Кина (1420,3) и Мађарска (931,1).

Спољнотрговинска робна размена била је највећа са земљама са којима Србија има потписане споразуме о слободној трговини. Земље чланице Европске уније чине 64,0% укупне размене. Наш други по важности партнер јесу земље ЦЕФТА, са којима постоји суфицит у размени од 1743,5 мил. долара, који је резултат углавном извоза пољопривредних производа (житарице и производи од њих и разне врсте пића), као и извоза разних готових производа. Када је реч о увозу, најзаступљенији су гвожђе и челик, камени угаљ и брикети, поврће и воће. Посматрано појединачно по земљама, највећи суфицит у размени остварен је са бившим југословенским републикама: Босном и Херцеговином, Црном Гором и Македонијом. Од осталих земаља истиче се и суфицит са Италијом, Румунијом, САД. Највећи дефицит јавља се у трговини са Кином (због увоза телефона за мрежу станица и лаптопова) и Руском Федерацијом (због увоза енергената, пре свега, нафте и гаса). Следи дефицит са, Пољском (увоз делова за моторна возила), Немачком, Мађарском, Турском, Аустријом, Холандијом.

Према одсецима Стандардне међународне трговинске класификације (СМТК), у извозу највеће учешће имају: друмска возила (1883,1 мил. долара), електричне машине и апарати (1083,2), житарице и производи од њих (691,8), поврће и воће (683,9) и одевни предмети (589,6). Извоз ових пет одсека чини 36,1% укупног извоза.³⁶ Првих пет одсека са највећим учешћем у увозу су: друмска возила (2003,5 мил. долара), нафта и нафтни деривати (1646,1), електричне машине и апарати (741,5), природни гас (734,1) и индустријске машине за општу употребу (641,9), а њихов увоз чини 30,5% укупног увоза.

---

³⁶ РЗС (2014), Спољнотрговинска робна размена Републике Србије, Новембар 2014. године

Одсек неразврстана роба, у који се сада укључује и роба на царинском складишту, има учешће у укупном увозу 10,8%.

Свакако је потребно тежити смањењу увоза и ослањања на домаће производе, односно супституције, у зависности од реалних могућности и потенцијала. На листи првих 10 производа у извозу, прво место заузима извоз кукуруза (74 мил. долара); друго место припада извозу дизел аутомобила, снаге до 1500 цм³ (40 мил. долара); на трећем месту су дизел аутомобили преко 1500, али испод 2500 цм³ вредности од 34 мил. долара; следи извоз сетова проводника за авионе, возила и бродове (33 мил. долара); извоз аутомобила, паљење свећицом, преко 1000, али испод 1500 цм³ био је 27 мил. долара; на извоз смрзнутих малина отпада 20 мил. долара, колико износи и извоз делова за ротационе електричне машине; извоз цигарета вредео је 19 мил. долара; извоз свежих јабука био је 16 мил. долара, као и извоз хула хоп чарапа; на последњем месту је извоз хартије и картона, премазано пластиком, са 15 мил. долара.

Листа првих 10 производа у увозу показује да је сирова нафта наш први увозни производ (90 мил. долара). Други по значају су делови и прибор за моторна возила (73 мил. долара). На трећем месту увозне листе је природни гас (40 мил. долара). Следи увоз лекова за малопродају (36 мил. долара). Увоз гасних уља био је 32 мил. долара. Увоз електричне енергије био је 19 мил. долара, колико отпада и на увоз телефона за мрежу станица. На увоз аутомобила, дизел, преко 1500, али испод 2500 цм³ потрошено је 16 мил. долара. Увоз жице од рафинисаног бакра износио је 10 мил. долара. Последње место заузима увоз уља за подмазивање са такође 10 мил. долара.³⁷

Институт за стандардизацију Србије, као национално тело за стандардизацију Републике Србије, обезбеђује Републици Србији, заинтересованим странама, члановима Института и целокупној јавности српске стандарде усаглашене са међународним и европским стандардима и могућност да равноправно учествују у међународној и европској стандардизацији доносећи националне стандарде поштујући међународно и европски признате принципе стандардизације.

---

³⁷ Република Србија Републички Завод за Статистику (РЗС) 2014.год, Спољнотрговинска робна размена Републике Србије, Новембар 2014.

Уважавајући стратегију европских интеграција Републике Србије, Институт за стандардизацију Србије интензивно ради на преузимању европских стандарда са циљем остваривања пуноправног чланства у европским организацијама за стандардизацију CEN и CENELEC, а затим на преузимању међународних и других националних стандарда за којима постоји интерес.

У 2007. години ISS је направио петогодишњи динамички план преузимања 19000 европских стандарда и сродних докумената који је представљен табелом бр.11. Било је потребно преузети око 13000 европских неелектротехничких стандарда и сродних докумената које је објавио CEN, око 5000 европских електротехничких стандарда које је објавио CENELEC, а узимајући у обзир да је у збирку српских стандарда и сродних докумената до тада преузето око 1000 европских стандарда и сродних докумената и претпостављајући да ће се до 2012. године укупан број европских стандарда и сродних докумената повећати за 2000.

Табела 11. План преузимања европских стандарда

Година	Планирани број европских стандарда и сродних докумената за преузимање
2008	2800
2009	3200
2010	4000
2011	4500
2012	4500
УКУПНО	19000

Извор: Подаци добијени од Информационог центра ISS, 2008. године.

У јулу, августу и септембру 2012. године ISS је објавио укупно 1.234, а повукао укупно 2.065 српских стандарда и сродних докумената. У извештају Европске комисије о напретку европских интеграција у Србији за 2012. годину, који је објављен 10. октобра 2012. године, о ISS је дата врло повољна оцена, јер је констатовано да је добар напредак

ућињен у области стандардизације. До септембра 2012. године ISS је преузео око 80% европских стандарда који су неопходни за учлањење у CEN и CENELEC, што се очекује у 2013. години. Укупан број стандарда који се примењују као национални је 18.294, а од тог броја 11.875 су CEN стандарди, 5.231 су CENELEC стандарди а 260 је ETSI стандарда што укупно износи 17.366.

Међународни стандарди у светској привреди од великог су значаја за унапређење међународних трговинских токова између земаља. Разликовање националних стандарда је често непремостива препрека за извоз производа у неку земљу. Зато се инсистира на усаглашавању националних стандарда, а једна од проверених метода је усвајање међународних стандарда који су у надлежности међународних организација за стандардизацију.

Наша земља је активна и у раду међународних организација за стандардизацију. Србија је уочила значај усвајања међународних стандарда ради уклањања техничких препрека у међународној трговини, без обзира што још није чланица Светске трговинске организације и потписница Споразума о техничким препрекама трговини. Прихватање међународних стандарда као националних омогућава лакше укључивање Србије у светске економске токове.

Предмет овог рада је анализа спољне трговине Србије у оквиру CEFTA 2006, са циљем идентификовања могућности за њено унапређење са осталим чланицама ове регионалне трговинске интеграције. CEFTA 2006 је интеграција релативно малих привреда – Албанија, Босна и Херцеговина, Црна Гора, Хрватска, Македонија, Молдавија и Србија (укључујући и Косово под условима Резолуције 1244 Уједињених Нација) чија економија прилично зависи од спољне трговине. То је определило оријентацију ових земаља према трговинској либерализацији, изражену у форми чланства или аспирација за чланство у Светској трговинској организацији (СТО) и регионалног трговинског интегрисања. Албанија и Хрватска су чланице СТО још од 2000, Молдавија од 2001 и Македонија од 2003. године. Црна Гора је завршила поступак учлањења у 2012, док су Босна и Херцеговина и Србија још у поступку - прва од 1999, а друга од 2005. године, са садашњим статусом посматрача.

Што се тиче регионалног трговинског интегрисања, све ове земље су приступиле склапању преференцијалних трговинских уговора са земљама које су биле важне за њихов трговински биланс још пре 10-ак и више година, с тим што се посебно издвајају уговори са Европском унијом.

III АНАЛИЗА СТРУКТУРЕ СПОЉНЕ ТРГОВИНЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

3.1 Стратешки аспект економског развоја Србије у условима глобализације

Процес глобализације је донео низ динамичних промена и стварања нових констелација, где се иједна компанија у свету не може више сматрати „заштићеном“ од конкуренције у односу на друге компаније из било ког региона. Али исто тако је важно истаћи да је глобализацијом омогућено и пружена је шанса чак и малим локалним компанијама да конкуришу било где на светском тржишту. Уколико су довољно конкурентне, позиционирају своју компанију на нивоу који им припада на глобалном тржишту.

Као што је познато, циљ стратегије глобализације је пре свега омогућити интернационализацију компанија и остварење снижавања трансакционих трошкова, што би резултирало повећању конкурентске предности. Тренд динамичних промена резултирао је појавом низа фактора, чиме се тржишта брже мењају од маркетинга компанија, па због тога и маркетинг стратегије таквих компанија данас захтевају брзо реаговање и прилагођавање новим захтевима тржишта. Због нове економије, коју слободно можемо назвати и економијом базираном на знању, know-how и новим технологијама, успешне компаније ће бити само оне које се брзо прилагођавају и брзо уче у односу на своје конкуренте. Посматрано са аспекта маркетинга, најважније ће бити да науче како да што боље одговоре на захтеве потрошача, односно тржишта. Дакле, могло би се говорити о новој фази или ери конкуренције која доноси низ нових промена у пословном окружењу, где фокус на географску оријентацију не обезбеђује неку врсту гаранције на успех због њиховог адекватног позиционирања, јер је глобализација омогућила свим компанијама да се такмиче на глобалном нивоу, чиме се ниво конкуренције и стандарда повећава. У тој новој констелацији компаније, да би остале конкурентне, морају брзо да реагују на нове захтеве, флексибилно и адаптивно функционишу у привредном окружењу. Економски аспект глобализације се може

поделити у четири мање целине, где се издвајају проток роба и услуга (слободна трговина, или бар слободнија), проток људи (миграције), проток капитала и проток технологије.

Технолошке промене, пре свега развој саобраћаја и комуникација, омогућиле су интегрисање националних тржишта. Између осталих фактора на организовање тржишта, на глобалном нивоу утицало је опште смањење царинских стопа, што је омогућило развој међународне трговине. Формирање Општег споразума о царинама и трговини (ГАТТ), Међународног монетарног фонда³⁸, и других међународних организација је поспешило овај процес. ГАТТ је добио мандат да снизи царинске стопе, и већ приликом прве Женевске рунде преговора 1947. царине су смањене за 35%. Наредне рунде преговора у оквиру ГАТТ одржане током педесетих и шездесетих година (Кенедијева рунда), као и током седамдесетих година (Токијска рунда), као и недавна Уругвајска рунда, практично су укинуле царине на произведену робу. Светска трговинска организација (СТО)³⁹, која је 1994. године преузела место ГАТТ се бави смањењем нецаринских баријера и заштитних мера, укључујући и оне области које нису биле обухваћене споразумом ГАТТ.

Поред тога, важно је истаћи да глобална економија омогућује више прилика и могућности, али и више изазова за потенцијалне учеснике у одређеном привредном амбијенту. Детерминишу их различите форме односа у зависности од споразума који се закључују између држава и између компанија, као и низ промена које карактерише процес глобализације. Треба нагласити улогу Светског трговинског центра (WTO) у оквиру кога су концентрисане све активности за ефикасну реализацију међународног пословања (промет робе и услуга, и свих облика спољнотрговинског пословања). У свету је формирано око 300 центара за светску трговину у више од 80 земаља, чији је задатак унапређење међународне трговине и њена либерализација.

---

³⁸ IMF – International Monetary Fund (Међународни Монетарни Фонд)

³⁹ WTO-World Trade Organization (Светска Трговинска Организација)

Потребно је нагласити и значај деловања Међународног трговинског центра у сфери унапређења извоза земаља у развоју и земаља у транзицији. Међународни трговински центар (ИТЦ) се финансира од стране Светског трговинског центра и Уједињених нација (УН). Финансирање активности Центра у земљама у развоју врши се из фондова УН за развој. Међународни трговински центар, у односу на Светски Трговински Центар (WTO) има извршну улогу - оперативног је карактера. У оквиру система УН, обезбеђује техничку подршку у земљама у развоју ради промоције њиховог извоза и има значајну улогу у изградњи ефикасног спољнотрговинског система. У оквиру активности ИТЦ:

- врши се ефикасна реализација свих фаза спољнотрговинских послова;
- израђују се пројекти унапређења извоза у државном и пословном сектору;
- подстиче се развој спољнотрговинских операција на националном и регионалном нивоу;
- врши се унапређење спољнотрговинских трансакција земаља у развоју и транзицији;
- врши се унапређење учешћа малих и средњих предузећа (СМЕ) у међународној трговини;
- спроводе се оперативне активности у обуци спољнотрговинског кадра у извозно оријентисаним предузећима, и
- дају се информације о свим питањима за одређена тржишта – земље – национални информациони сервис.

Све ово значајно доприноси развоју спољнотрговинске размене и убрзава читав процес.

3.1.1 Извозно оријентисана стратегија економског развоја Србије

Главни постулат за остварење успешних резултата и адекватне спољнотрговинске политике детерминише правилан избор праваца привредног развоја и оптимална производна оријентација националне економије. С обзиром да је остварење успеха са другим националним економијама базирано на развоју спољне трговине, то значи да је

неопходна адекватна извозно оријентисана стратегија економског развоја Србије. Анализа утицаја промене спољнотрговинске структуре на низ макроекономских индикатора изузетно су важни. Основни циљ је остварење макроекономске стабилности и повећање прилива инвестиција са циљном оријентацијом ка повећању извоза и производње. Трговинска политика у оквиру једне националне економије се фокусира ка повећању пословне добити од међународне трговине, а за смањењем свих негативних последица тог система. Теорија трговинског либерализма се бави само апсолутном добити (мера у којој сви учесници у размени остварују добит од те размене), док занемарује чињеницу да се државе воде и калкулацијом релативне добити (мера добити у поређењу са добити других учесника у истој размени). Државе тако настоје у зависности од ситуације да низом мера ограниче увоз, док истовремено субвенционирају извоз. Дакле, постоје различите мере и инструменти спољнотрговинске политике које путем субвенција (извозних), субвенција за кредитирање извоза, као и другим средствима могу утицати на подстицање извозне оријентације и остварења успешних резултата и повећања прихода од извоза. С тим у вези, најпре би требало истаћи да спољнотрговинска политика једне државе подразумева скуп мера и правила којих се морају придржавати и поштовати сви учесници у спољнотрговинским пословима. Она се углавном односи на степен слободе трговине, величину учесника у спољнотрговинској мрежи, на број учесника у спољнотрговинским пословима, и на низ питања која се односе на структуру и организованост спољнотрговинских мрежа. У том контексту постоје два приступа у оквиру вођењу спољнотрговинске политике:

- државни монопол спољне трговине, и
- либерални приступ спољне трговине.

Већ поменути правила и мере спољнотрговинске политике пре свега је важно истаћи да их доносе надлежне државне институције и министарства, али и међународне трговинске и финансијске институције (Светска трговинска организација – СТО, Међународни монетарни фонд – ИМФ). У оквиру мера важно је поменути робне режиме, који представљају такав инструмент спољнотрговинске политике донете од стране државе, чиме се прецизира сама реализација увозно/извозних послова, у смислу роба које

се налазе у промету (слободан или ограничен извоз/увоз, количина и вредност роба које се могу увести/извести).

Разликују се следећи робни режими:

- слободан (либералан) увоз/извоз робе (ЛБ) – односи се на робу која се налази под слободним режимом, не захтева одобрења и посебне дозволе да би се реализовао спољнотрговински посао;

- режим дозволе (Д) – односи се на увоз/извоз роба које се налазе у режиму дозвола потребно је посебно одобрење, односно дозвола коју издају надлежни државни органи;

- контингентни режими –ограничава увоз/извоз робе у смислу обима и вредности, и

- квоте – чиме се одређује који обим робе, у току једне године, може бити увезен, односно извезен (увозне и извозне квоте).

Потребно је имати у виду, као што је већ поменуто, да постоје и подстицаји и олакшице за повећање извоза у које, између осталог, убрајамо повраћај царинских и других увозних дажбина, повраћај возарине, извозне подстицаје, посебне подстицаје и друго. Ово је кључ развоја индустријских грана које би овим подстицајима оствариле већи обим извоза и прихода. Подстицањем и субвенцијама, на пример, у пољопривреди, аутомобилској индустрији, металској, као и прехрамбеној и наменској индустрији, могућност повећаног извоза у тим гранама привреде би била велика, што би имало позитиван утицај на нето девизни ефекат. То би изузетно допринело развоју тих индустрија, као и повећању извоза у Србији. У четвртом делу овог рада ће бити анализирана аутомобилска индустрија и потенцијали који би омогућили још боље пословне резултате од извоза.

Потребно је истаћи да право на повраћај царина остварује предузеће након обављеног извоза робе домаће производње и после извршења њене наплате. Обрачунава се на уговорену вредност извезене робе (у динарској противвредности по средњем курсу међународног девизног тржишта). Поред тога, повраћај царина се везује за удео увозног садржаја у извозним производима, па је већа стопа повраћаја у секторима веће увозне зависности. Овим извозник стиче право и на следеће повраћаје: дела трошкова плаћене

возарине, за превоз робе од наше границе до одредишта купца, и распон стопа повраћаја (1,5 – 2,5%).

Што се тиче извозних подстицаја, они се остварују формирањем посебних фондова у сврху подстицања извоза робе из приоритетних сектора. Поред тога, постоје и посебни извозни подстицаји који су подстицаји банака извозницима-компанијама којима су продавали девизе, и то у смислу исплате додатног износа извозницима.

Као што је већ поменуто, један од најзначајнијих инструмената спољнотрговинске политике једне земље представљају царине. Царина је износ који се наплаћује приликом увоза и извоза робе. У савременим условима се говори о увозним царинама. Функција увозних царина је двојака:

- 1) приходна (обезбеђује држави приход), и
- 2) заштитина (обезбеђује заштиту одређених производних сектора).

Врста и висина царинског оптерећења за робу која се налази у спољнотрговинском промету, прописана је у царинској тарифи земље увоза. Царинска тарифа је систематизован преглед робе где постоје номенклатуре, то јест преглед робе по тарифним ознакама, односно тарифним бројевима и царинским стопама. Царинска тарифа у Србији регулисана је Законом о царинској тарифи⁴⁰ по којој инструменти заштите домаће привреде могу бити само царине.

Преглед основних елемената који су приказани представљају основне сегменте у области спољне трговине. С обзиром да се стратегија развоја фокусира на раст извоза, у циљу максимизирања и пружања подршке подстицају извоза, значајну улогу има Агенција за страна улагања и промоцију извоза Републике Србије. Наиме, у складу са стратегијом извоза улажу се огромни напори ка привлачењу инвестиција и повећању извоза.

---

⁴⁰ Закон о царинској тарифи објављен је у „Службеном гласнику РС“, број 62/2005, 61/2007 и 5/2009.

Увођење царинских тарифа на увезену робу представља меру заштите домаће робе. Царином се подиже цена у односу на робу домаћих произвођача, чиме се остварује ефекат који је често главни циљ – да се заштите домаћи произвођачи од ниских цена које би резултирале од увозне конкуренције. У анализи трговинске политике у пракси, важно је анализирати степен заштите који се остварује путем тарифа или другим мерама трговинске политике. Углавном се изражава као проценат од цене која би превагнула у слободној трговини.

Тарифе се убрајају међу најједноставнијим мерама трговинске политике, али у модерном свету, већина влада при интервенцији у међународној трговини опредељује се и за друге облике, између осталог за извозне субвенције, увозне квоте, добровољна извозна ограничења и друго. Увозна квота представља директно ограничење количине неке робе која може да се увози. Ово се спроводи издавањем дозвола за неке групе појединаца или фирми. Разлика између квоте и тарифе је у томе да квотом влада не остварује никакав приход. Квота се уместо тарифе користи да ограничи увоз.

У стручној јавности у Србији постоји озбиљна дилема да ли мере економске политике уопште могу да утичу на промену макроекономских неравнотежа. Недоумица постоји или због тога што се низ макроекономских мера међусобно неутралише или што оне не утичу значајније на структурне поремећаје који не дозвољавају да се економија брзо врати на путању одрживог раста. Наиме, мере економске политике не могу само да буду усмерене на раст (и запосленост), него би требало на одређени начин да стимулишу неопходну промену структурних недостатака наше привреде. Није могуће контролисати цене и количине. Другим речима, немогуће је истовремено управљати и девизним курсом и девизним резервама. Једна од тих величина мора да буде циљ девизне политике, а друга њен инструмент. Имајући у виду да ми користимо режим управљаног девизног курса, то значи да НБС користи девизне резерве да би преко њих утицала на девизни курс. То се индиректно потврђује у споразуму са ММФ-ом по коме девизне резерве не смеју да падну

испод одређеног нивоа. Тиме се постављају одређена ограничења у коришћењу овог инструмента.⁴¹

Свакако је неопходна промена структурних ограничења наше привреде да би се створили услови превазилажења и изласка из кризе на одржив начин, тако да овај проблем може да се посматра и као низ нових могућности за нашу привреду.

3.1.2. Улога Агенције за страна улагања и промоцију извоза Републике Србије (СИЕПА)

СИЕПА је јавна агенција која има за циљ да поспешује извозне активности и пружа помоћ српским предузећима да постигну конкурентску позицију на страним тржиштима и реализују извоз својих производа и услуга. С друге стране, промовисањем могућности за улагања и пружањем помоћи страним инвеститорима да започну пословање у Србији, СИЕПА активно ради на отварању нових радних места, покретању домаће привреде, трансферу технологија и преношењу нових знања и вештина.

У циљу повећања конкурентности, како домаћих предузећа, тако и Србије, СИЕПА организује наступ српских предузећа на најпрестижнијим међународним сајмовима и помаже у успостављању пословних контаката и упознавања са актуелним трендовима у различитим индустријама. Такође, организује посете страних предузећа која су заинтересована да нађу пословне партнере у Србији и са њима остваре различите видове сарадње.⁴²

Омогућена је и финансијска подршка домаћим предузећима да реализују своје маркетиншке активности у циљу промовисања својих производа и услуга на страним тржиштима. Подршка се остварује и кроз учествовање на сајмовима, промовисањем, информисањем, објављивањем базе података, пружањем техничке подршке, усаглашавањем адекватних стандарда, споразума, повезивањем са Европском мрежом

---

⁴¹ Добрица Весић, Перо Петровић (2015), Утицај светске економске кризе на привредни развој Србије, МП 1, 2015 (стр. 106-127), стр.118,119.

⁴² <http://siepa.gov.rs/sr/index/o-nama/siepa.html> посећен сајт 25.12.2014.године

предузетништва, као и презентирањем водича за инвеститоре и низом других активности у пружању подршке.

3.1.3. Интеграциони процеси и економски развој Србије

Интеграциони процеси омогућавају стварање нових могућности и потенцијала за стимулсање економског развоја. Споразуми о слободној трговини су међународни билатерални и мултилатерални уговори који стварају услове за повољнији режим трговине између страна уговорница. Роба која се креће кроз различите облике међународних трговинских односа може, уколико стекне преференцијално порекло, бити конкурентнија, а тиме и приступачнија корисницима на домаћем тржишту. Тиме се остварује већи обим размене добара између тржишта повезаних оваквим уговорима, али и либерализација саме трговине и повећање инвестиција у тржишно повољнијим условима привређивања.⁴³

Република Србија је до сада закључила више међународних споразума о слободној трговини чиме је подстакла ширење и развој постојећих трговинских односа уговорница, али истовремено и створила предуслове за ширење зоне слободне трговине кроз систем дијагоналне кумулације порекла робе. Србија је потписала билатералне уговоре са многим земљама. Потписница је и Споразума о слободној трговини у Централној Европи (ЦЕФТЕ)⁴⁴, затим оствареног споразума о бесцаринској трговини са Руском Федерацијом и другима.

Србија је на путу ка придруживању Светској трговинској организацији (СТО). Процес приступања углавном траје неколико година и у највећој мери зависи од брзине спровођења унутрашњих економских реформи у складу са правилима СТО. Наиме, важно је истаћи да Србија неће увозити нити производити генетски модификовано семе за пољопривредне и прехранбене производе и српска Влада је на путу да то обезбеди у

---

⁴³Привредна Комора Београда, <http://www.kombeg.org.rs/Komora/udruzenja/UdruzenjeTrgovine.aspx?veza=1404>, сајт посећен 28.12.2014

⁴⁴ Србија је постала чланица ЦЕФТА 2006. године, првог јединственог мултилатералног Споразума о слободној трговини у југоисточној Европи.

оквиру преговора о уласку земље у Светску трговинску организацију, као и усаглашавањем прописа за законима Европске уније.

Споразум о стабилизацији и придруживању (ССП) је међународни уговор, чијим је ступањем на снагу Србија добила статус државе придружене Европској унији.⁴⁵ Две најважније обавезе које ће наша земља преузела овим споразумом је успостављање зоне слободне трговине и усклађивање законодавства са правом ЕУ.⁴⁶

3.2 Фактори конкурентности извоза Републике Србије

Конкурентност представља скуп институција, политика и чинилаца који одређују степен продуктивности једне националне привреде. Преко ње се изражава могућност те привреде да у средњорочном периоду, на постојећем нивоу развијености, генерише одрживи економски раст. Овај појам се не користи тако дуго у научној и стручној јавности у Србији, због чега се често погрешно поистовећује са термином конкуренција, иако између ова два појма постоје битне термилошке разлике. Конкуренција је тржишни феномен и она се односи на тржишну утакмицу која се успоставља између учесника на тржишту.

С обзиром на постојећу ситуацију у области националне економије, Србија покреће извозно оријентисану производњу, коју је могуће остварити путем привлачења

---

⁴⁵ <http://www.seio.gov.rs/info-servis/pres-materijal/pitanja-i-odgovori/ssp.171.html> сајт посећен 25.12.2014.god.

⁴⁶ “Ступање на снагу Споразума о стабилизацији и придруживању (ССП), неће утицати много на извоз из Србије, будући да процес либерализације и рокови предвиђени прелазним трговинским споразумом настављају да теку. Завршена је либерализација за све индустријске и пољопривредне производе пореклом из Србије, осим за шећер, јунетину, вино и рибу за које су утврђене одређене квоте. До 1. јануара 2014. године ће се завршити либерализација за све индустријске производе пореклом из ЕУ и за највећи број пољопривредних производа. За одређени број пољопривредних производа ће, како би били заштићени домаћи произвођачи, Србија задржати одређене царинске стопе, и то за: парадајз, слатку паприку, шљиве, јабуке, одређене млечне производе, месо и месне производе и дуван. Оно што доноси ССП је фазна либерализација приступа јавним набавкама двеју страна, приступ тржишту некретнина, заштите од дискриминације легално запослених држављана Србије у државама ЕУ, заштите од дискриминације у пословању привредних друштава две стране, даље усклађивање домаћег законодавства са прописима ЕУ, итд.

”

страних дирекних инвестиција. Приликом доношења одлуке о својим улагањима, инвеститори између осталог узимају у обзир и ниво конкурентности потенцијалних географских дестинација, између низа других фактора који детерминишу предности које би утицале на позитивну одлуку инвестирања страних компанија.

Конкурентност можемо посматрати кроз способност привредних субјеката да се такмиче и буду пословно успешнији у односу на своје конкуренте, као учеснике на локалном, националном, регионалном и светском тржишту у остварењу додате вредности. И конкурентност једне земље, као једна од изузетно актуелних тема се може посматрати у том контексту. То добија још више на значају у нашим околностима, када се посматра кроз призму процеса придруживања Републике Србије у ЕУ.

Чињеница је да би раст конкурентности извозно оријентисаних предузећа позитивно утицао на одлуку мултинационалних компанија о куповини инпута пореклом из Републике Србије, што је и једна од постављених хипотеза у овом раду. Постоји низ значајних фактора који утичу на повећање конкурентности производа и услуга који би омогућили и повећање извоза. Овде ће бити дат приказ значајних сегмената у овој области, као допуна излагања из претходног поглавља.

Националне привреде се почев од 2005. године рангирају према индексу глобалне конкурентности (ИГК), иако су и раније анализирани аспекти конкурентности и вршени покушаји њеног мерења. Индекс глобалне конкурентности се сматра једним од најважнијих индикатора приликом рангирања земаља код кредитора и потенцијалних инвеститора који би могли да се одлуче на пословање у једној земљи. Индекс глобалне конкурентности везује се за деловање Светског економског форума (СЕФ)⁴⁷. У питању је композитни индекс при чијем се коришћењу полази од претпоставке да у данашњој

---

⁴⁷ Светски економски форум је данас, уз Светску банку, најзначајнија институција која се бави анализом и мерењем конкурентности. Светски економски форум је креирао више индекса којима се мери и упоређује конкурентност националних привреда, тако да се са сигурношћу може констатовати да су његови композитни индекси данас најкоришћенији индекси конкурентности.

глобализованој привреди постоји велики број фактора који објашњавају конкурентност националних привреда.

Најзначајнији концепт конкурентности на националном нивоу јесте продуктивност. Од продуктивности коришћења радне снаге и капитала у некој земљи, зависиће обезбеђивање високог животног стандарда становништва и његов стални раст. Под продуктивношћу се сматра вредност производње коју створи јединица радне снаге или капитала. У том контексту, продуктивност ће бити главна детерминанта дугорочног животног стандарда у једној земљи и основна детерминанта националног дохотка по становнику. За одрживи раст продуктивности неопходно је да привреда стално сама себе унапређује чиме се развијају способности за конкурисање и у потпуно новим, натпросечно напредним делатностима⁴⁸.

Наиме, познато је већ ткз. “5 конкурентских сила” које утичу на атрактивност гране преко утицаја одређених компоненти које укључују цене, трошкове и инвестиције - опасност од нових конкурената, степен ривалитета међу конкурентима, опасност од производа супститута или нових производа, преговарачке моћи снабдевача и преговарачке моћи купаца и релативна моћ интересних група и стејкхолдера. При томе, остварење натпросечних перформанси омогућава “конкурентску предност”. ММФ је за 2014. годину проценио привредни раст у земљама евро зоне од 1%, убрзање раста светске трговине са 2,9% у 2013. години на 4,9%, годишњу инфлацију у евро зони од 1,5%, уз благо смањење стопе незапослености на 12,2%. У периоду од 2014. до 2016. године Међународни монетарни фонд очекује да ће глобални економски раст пратити фискално прилагођавање, побољшање услова на финансијском тржишту и повољније услове на тржишту рада. Очекује се знатно поправљање буџетског биланса, постепено повећавање кредитне активности банака и приватне домаће тражње као главних покретача економског раста.⁴⁹

Под мерењем конкурентности националне економије обухвата се :

---

⁴⁸ Влада Републике Србије (2013) Фискална стратегија за 2014. са пројекцијама за 2015. и 2016.годину,стр.8

⁴⁹ Влада Републике Србије (2013) Фискална стратегија за 2014 са пројекцијама за 2015. и 2016.годину,стр.8

- национална економија као привредни субјект;
- светски економски форум (ВЕФ) као доминантна институција на подручју мерења конкурентности на националном и секторском нивоу, и
- основна идеја композитног индекса конкурентности (фактори, стубови, подиндекси, индекси).

Три важна индекса конкурентности националних економија:

- индекс глобалне конкурентности;
- индекс пословне конкурентности;
- индекс раста конкурентности, и
- индекс глобалне конкурентности (ГЦИ), тренутно најприхватљивији.

Тржишно учешће, односно удео извоза домаће привреде у светском извозу (Уид) - рачуна се тако што се вредност домаћег извоза стави у однос са вредношћу светског извоза:

$$UID = \text{извоз домаће земље} / \text{светски извоз}$$

Један од најзначајнијих институција за мерење међународне конкурентности на макро нивоа је Светски економски форум⁵⁰. За Светски економски форум конкурентност представља способност привреде да остварује привредни раст у дужем периоду, односно то је низ институција, политика и фактора који одређују ниво продуктивности земље. Ниво продуктивности одређује одрживи ниво просперитета неке привреде, чиме ће конкурентнија привреда бити у стању да омогући грађанима виши ниво дохотка. Због тога што ниво продуктивности одређује стопу приноса која је кључна за раст привреде. Закључак Светског економског форума је да ће конкурентнија привреда вероватно брже да расте на средњи и дуги рок⁴⁹.

McFetridge (1995) закључује да се генерално могу издвојити две опције у мерењу конкурентности. Прва се базира на одређивању GDPpc или расту продуктивности, а друга на одређивању учинка у међународној трговини.

---

⁵⁰ (Светски Економски Форум) World Economic Forum – WEF

Светски економски форум приликом формулисања глобалног индекса конкурентности користи укупно 110 фактора конкурентности, чиме обухвата већину фактора који су кључни за привредни раст и развој – институције, макроекономске факторе, инфраструктуру, образовање, технологију и сл. Имајући ово у виду, може се рећи да се на овакав начин свеобухватно анализира питање конкурентности, што је његова најзначајнија карактеристика.

Подаци који се користе у истраживању глобалног индекса конкурентности добијају се на два начина: 1) директним мерењем (квантификовани подаци), који се добијају од релевантних статистика и међународних институција и 2) анкетама, где се подаци добијају анкетирањем представника економске заједнице тј. њиховим оценама субјективних појава.

Значај поједних фактора конкурентности зависи од степена привредног развоја у којем се поједина земља налази. За земљу која се налази у иницијалној фази развоја од посебне важности су тзв. основни фактори конкурентности (институције, инфраструктура, макроекономска стабилност и здравство и примарно образовање). За зрелију фазу развоја, најважнији су фактори повећања ефикасности. Другим речима, након постизања основних чиниоца конкурентности, за даљи напредак од значаја су фактори који се односе на конкурентност. Трећу, најзрелију фазу конкурентности карактеришу фактори који се тичу развоја иновација и стварање иновацијама вођене привреде. С обзиром на фазу у којој се привреда одређене земље налази, фактори подељени у три групе добијају различите пондере приликом рачунања глобалног индекса конкурентности (Табела 12.).

Табела 12. Пондери за формулисање глобалног индекса конкурентности

	Факторски вођена привреда	Ефикасношћу вођена привреда	Иновацијама вођена привреда

Основни фактори	60%	40%	20%
Фактори кључни за ефикасност	35%	50%	50%
Фактори за иновације	5%	10%	30%

Извор: Светски економски форум, Извештај о глобалној конкурентности

Индекс глобалне конкурентности формира се као пондерисани просек вредности сваког од наведених стубова, при чему, сваки од стубова сам по себи представља композитни индекс који се формира као пондерисани просек подиндикатора чије вредности се добијају из два типа извора – примарних и секундарних. Примарни подаци добијају се на основу стандардизованих анкета које се сваке године спроводе у обухваћеним земљама. Анкетом се обухватају представници највишег менаџерског нивоа („топ менаџери“) предузећа која формирају репрезентативни узорак. Ови подаци називају се и „меким подацима“. У зависности од величине земље варира број предузећа која улазе у узорак. Узорак чине мала, средња и велика предузећа. Удели предузећа према величини у узорку прецизно су дефинисани смерницама СЕФ-а. Половину узорка формирају предузећа која су се налазила у узорку претходне године, док се друга половина бира случајном методом из дефинисаног узорачког оквира. Добијени примарни подаци на основу анкете потребни су за обрачун оних подиндикатора за које не постоје базе секундарних, квантитативних податка за све земље обухваћене СЕФ-овом ранг листом. Током анкете постављају се питања која се односе на услове пословања, правну регулативу, тржишну климу, политичку ситуацију и сл. Одговоре на ова питања најчешће је могуће пронаћи једино путем анкете (Танасковић и Ристић, 2014, стр. 6-7).

Према извештају Светског економског форума за 2015. годину Србија је забележила вредност индекса глобалне конкурентности од 3,89, на основу чега је рангирана на 94. месту на листи која обухвата 144 земаље⁵¹. Већ смо рекли да се

---

⁵¹ У односу на претходну годину смањен је број земаља обухваћених извештајем са 144 на 140 из разлога што су три земље поново укључене у извештај (Босна и Херцеговина, Еквадор, Либериа)

теоријска вредност ИГК креће у интервалу од 1 до 7. И у претходној години Србија је била на 94. месту, што значи да је задржала своју позицију. У односу на претходну годину вредност ИГК смањена је за 0,01, за разлику од претходне године, када је забележен пораст вредности ИГК од 0,13, што је допринело да у тој години Србија побољша позицију на ранг листи за седам места – са 101. на 94. место. Минимална промена вредности ИГК није допринела погоршању позиције Србије на ранг листи. Међутим, Србија је у лошијој позицији у односу на све земаље из окружењу, изузев Босне и Херцеговине, која заузима 111. позицију. Босна и Херцеговина у 2014. години није била укључена у извештај, а у односу на 2013. годину назадовала је за 24 позиције. Албанија је једина земља из окружења која је 2014. године била иза Србије на 97. позицији, док је у 2015. години побољшала вредност ИГК, па се налази на 93. месту, дакле, за једно место испред Србије. Македонија је смањила вредности ИГК, али је забележила побољшање позиције са 63. на 60. место. Мађарска је 63, а Црна Гора на 70. Ове две државе слабије су пласирене у односу на претходну годину за по три места. Хрватска је на 77, Грчка на 81. а Бугарска на 54 месту. Ове три државе задржале су позиције из 2014. године.

Посматрано од 2007. године, Србија је највећу вредност ИГК од 3,90 остварила непосредно пре негативних ефеката првог таласа глобалне финансијске кризе 2008. године. У 2009. години вредност ИГК приметно је опала на 3,77, после чега је уследио постепени опоравак. У 2013. години вредност ИГК поново је пала на ниво из 2009. године. Као што се види, посматрано од 2007. године, Србија је у 2014. години достигла историјски највећу вредност из 2008. године, што показује да се у пословном свету сматра да је Србија способна да обезбеди дугорочно стабилан привредни раст.

Највећу вредност ИГК од 5,76 на листи СЕФ-а у 2015. години поново је забележила Швајцарска, која седму годину заредом, задржава позицију водеће привреде у свету по конкурентности. Најнижу вредност од 2,84, као што је био случај и претходне године, забележила је Гвинеја. Друго место на листи, као и претходне године, заузима

док за седам земаља (Ангола, Барбадос, Буркина Фасо, Либија, Порторико, Суринам, Источни Тимор и Јемен) подаци нису били доступни.

Сингапур. На трећем месту налазе се САД, које су на том месту биле и претходне године, када су напредовале за два места, захваљујући побољшању институционалних оквира и добрим иновационим резултатима. На четвртом месту је Немачка, која је у 2014. години била на петој позицији. Велики напредак учинила је Холандија, која је са прошлогодишње осме позиције, у 2015. години заузела пето место. Иза Холандије следе: Јапан, Хонг Конг, Финска, Велика Британија, Норвешка, Данска, Канада итд.

Подаци о вредности ИГК и позицији Србије и земаља из њеног окружења за период од 2007. до 2015. године дати су у табелама 13 и 14. У табеларним прегледима обухваћено је 12 земаља и то: Албанија, Босна и Херцеговина, Хрватска, Грчка, Мађарска, Македонија, Црна Гора, Румунија, Бугарска, Србија, Словачка и Словенија. Вредности индекса и ранг за Босну и Херцеговину у 2014. години нису приказани због тога што податке није било могуће прикупити.

Табела 13. Индекс глобалне конкурентности (2007-2015.)⁵²

Година	Албанија	БиХ	Хрватска	Грчка	Мађар.Макед.	Бугар	Црна Гора	Румунија	Србија	Словачка	Словенија	
2007	3,48	3,55	4,20	4,08	4,35	3,73	3,93	3,91	3,97	3,78	4,45	4,48
2008	3,55	3,56	4,22	4,11	4,22	3,87	4,03	4,11	4,10	3,90	4,40	4,50
2009	3,72	3,53	4,03	4,04	4,22	3,95	4,02	4,16	4,11	3,77	4,31	4,55
2010	3,94	3,70	4,04	3,99	4,33	4,02	4,13	4,36	4,16	3,84	4,25	4,42
2011	4,06	3,83	4,08	3,92	4,36	4,05	4,16	4,27	4,08	3,88	4,19	4,30
2012	3,91	3,93	4,04	3,86	4,30	4,04	4,27	4,14	4,07	3,87	4,14	4,34
2013	3,85	4,02	4,13	3,93	4,25	4,14	4,31	4,20	4,13	3,77	4,10	4,25
2014	3,84	н.п.	4,13	4,04	4,28	4,26	4,37	4,23	4,30	3,90	4,15	4,22
2015	3,93	3,71	4,07	4,02	4,25	4,25	4,32	4,20	4,32	3,89	4,22	4,28

Извор: СЕФ (2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015.)

Према подацима који су приказани у табели 13 за Србију, вредност ИГК је у 2014. години остварио ниво из 2008. године, чиме је забележен раст у односу на претходну годину и остварена највећа вредност ИГК од 3.90. То је резултирало и повећање ранга са 101. на 94. позицију на листи која обухвата 144 земаље, као што је приказано у табели 13 и графичким приказом на слици 8. У односу на остале земље у региону Србија заостаје, једино се Албанија налази иза, на последњем месту, рангирана на 97. позицији, док су остале земље оствариле боље позиције.

⁵² Светозар Танасковић, Бојан Ристић, Фондација за развој економске науке, "Конкурентска позиција Србије у 2014. години према Извештају Светског Економског Форума", Септембар 2014.год, стр.2

Табела 14. Ранг земаља према Индексу глобалне конкурентности (2007-2014.)⁵³

Година	Албанија	БиХ	Хрватска	Грчка	Мађарска Македонија	Црна Гора	Румунија	Србија	Словачка	Словенија	
2007 ¹⁾	109	106	57	65	47	94	82	74	91	41	39
2008 ²⁾	108	107	61	67	62	89	65	68	85	46	42
2009 ³⁾	96	109	72	71	58	84	62	64	93	47	37
2010 ⁴⁾	88	102	77	83	52	79	49	67	96	60	45
2011 ⁵⁾	78	100	76	90	48	79	60	77	95	69	57
2012 ⁶⁾	89	88	81	96	60	80	72	78	95	71	56
2013 ⁷⁾	95	87	75	91	63	73	67	76	101	78	62
2014 ⁸⁾	97	n.a.	77	81	60	63	67	59	94	75	70

1) извештај обухвата 131 земљу; 2) извештај обухвата 134 земље; 3) извештај обухвата 133 земље; 4) извештај обухвата 139 земље; 5) извештај обухвата 142 земље; 6) извештај обухвата 144 земље; 7) извештај обухвата 148 земаља; 8) извештај обухвата 144 земље

Извор: Светски економски форум ,WEF, (2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014.)

Глобални индекс конкурентности – дванаест стубова ⁵⁴, светски економски форум дефинише конкурентност као скуп институција, прописа и других чинилаца који одређују ниво продуктивности земаља. Позатељ нивоа конкурентности назива се глобални индекс конкурентности (ГЦИ) и бави се мерењем просека више микроекономских и макроекономских компонената, који се појединачно вреднују на скали од 1 до 7. Сви мерени показатељи су груписани у дванаест стубова и одражавају различите аспекте сложене економске стварности. ⁵⁵

⁵³ Исто, стр.2

⁵⁴ Према Клаусу, Хавиер (2011: 4)

⁵⁵ Први стуб-институције. Институционални амбијент је одређен законским и административним оквиром унутар кога појединци, предузећа и владе, у међусобној интеракцији генеришу приходе и обезбеђују економски просперитет. Важност квалитетног институционалног амбијента је потврђена у условима актуелне кризе, током које је улога државних институција била важна у решавању економских проблема. Уређење институционалног амбијента је изузетно сложен посао. Пре свега он подразумева обезбеђење заштите свих облика својине, јер је то основни предуслов за привлачење страних инвестиција. Други стуб- инфраструктура. Развијена инфраструктура је значајна за ефикасност функционисања привреде зато што одређује секторски профил који је могуће развијати. Добро развијена инфраструктура смањује ефекат удаљености између региона и трошкове интеграције националног тржишта са другим регионима и земљама. Развијена транспортна и комуникациона инфраструктура је предуслов за остваривање веза са мање развијеним регионима. Ефективни начини транспорта који подразумевају квалитет путева, железница, лука и ваздушног саобраћаја, омогућавају превоз и благовремени пласман производа и услуга, као и ефикасан транспорт радника до својих радних места. Трећи стуб- макроекономско окружење. За развој конкурентности, изузетно је важна стабилност макроекономског окружења. Четврти стуб- Здравље и основно образовање. Лоша здравствена слика радне снаге повећава

При обрачуну подиндикатора конкурентности као што су: ниво пореза, стопа инфлације, буџетски дефицит, број телефонских линија, број процедура да се започне нека предузетничка делатност и слично, користе се подаци из међународно упоредивих база (нпр. базе ММФ-а, Светске банке, Међународне трговинске организације, Уједињених нација и др.). Ови подаци називају се „чврстим подацима“. Када се врши обрачун подиндикатора за текућу годину, најчешће се користе секундарни подаци из претходне године, пошто тада, за овај тип података, базе за текућу годину углавном нису доступне. Ово значи да су репрезенти текуће конкурентности – подаци добијени на основу анкете (Танасковић и Ристић, 2015, стр. 7).

Сви примарни и секундарни подаци, нормирају се на скали од 1 до 7 (1 – најлошија оцена, 7 – најбоља оцена), што је уједно и распон могућих вредности за све подиндикаторе, па и сам индекс глобалне конкурентности. Већину питања из анкете није ни потребно нормализовати, јер се користи избалансирана Ликертова скала са седам подеока. Учешће података из анкете у обрачуну ИГК износи приближно 56%, док удео секундарних податка износи приближно 44%. Значај који стубови ИГК у оквиру групе имају за појединачну земљу, зависи од њеног степена развијености. При груписању земаља према нивоу развијености користи се критеријум који полази од реализованог нивоа БДП *per capita*, деноминован у америчким доларима. Подела је извршена на три основне и две прелазне фазе развоја привреде. Полазећи од стадијума у ком се земља налази, зависи и вредност пондера који се додељују групама елемената који формирају вредност индекса глобалне конкурентности. Тако се Србија према вредности БДП по становнику сврстава у земље на средњем нивоу развијености, где се као кључни покретачи конкурентности налазе стубови из групације *фактори повећања ефикасности*. На основу овога, при обрачуну композитне вредности ИГК, основни захтеви учествују са 40%, фактори повећања ефикасности са 50%, док фактори иновативности и софистицираности партиципирају са 10%. У том смислу, када се ради о Србији,

---

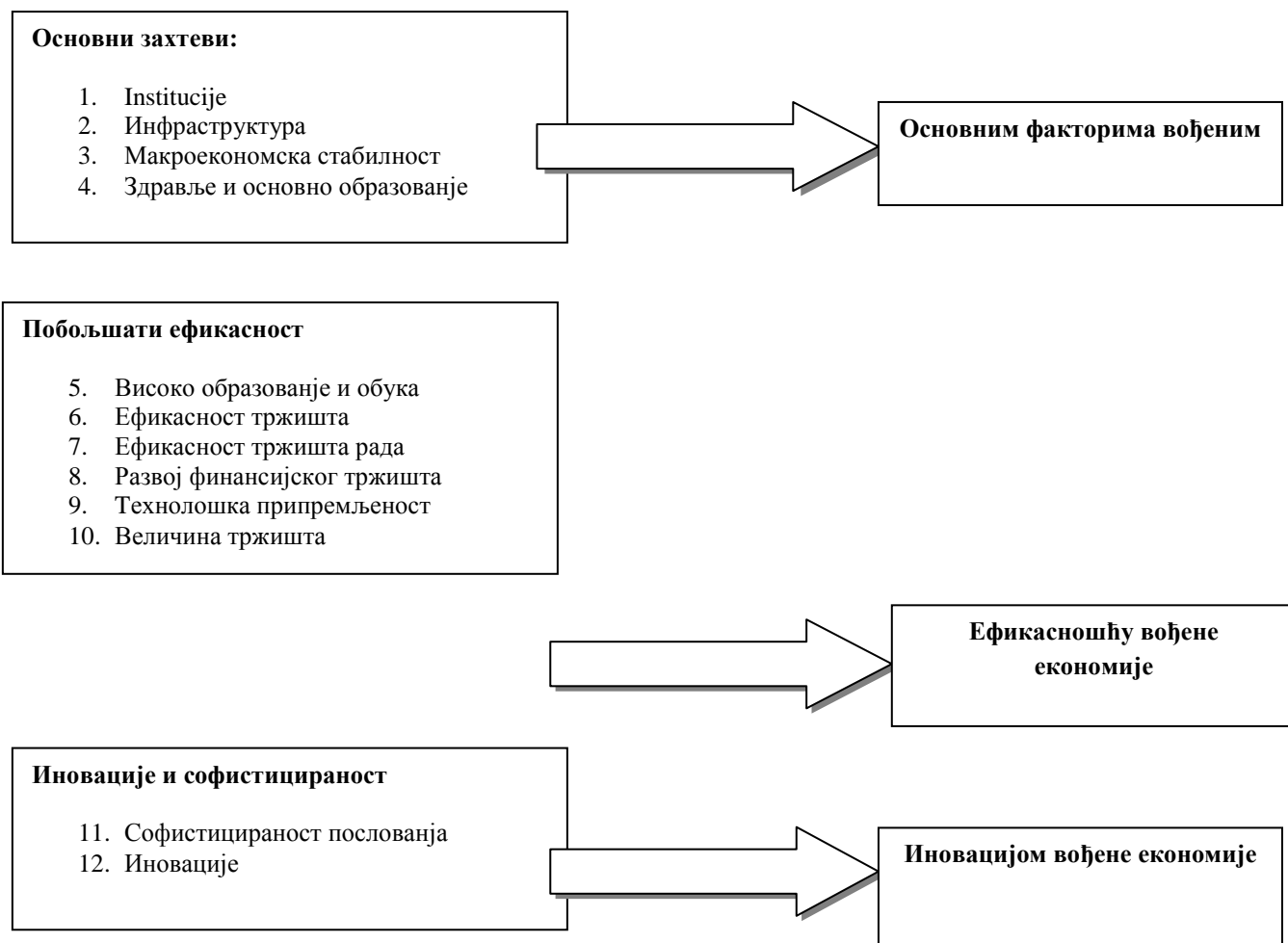
трошкове пословања, због честог одсуства болесних радника и ниског нивоа ефикасности њиховог рада. Пети стуб- Високо образовање и обука. Шести стуб- ефикасност тржишта роба. Седми стуб- ефикасност тржишта рада. Осми стуб- софистицираност финансијског тржишта. Девети стуб- Технолошка опремљеност. Десети стуб- величина тржишта. Једанаести стуб- Софистицираност пословања и дванаести стуб –иновације.

вредности елемената из групације *фактори повећања ефикасности* имају пропорционално највећи утицај на формирање укупне вредности ИГК (Танасковић и Ристић, 2014, стр. 7).

Анализи конкурентности Светског економског форума могу се упутити две замерке. Прво, неки фактори који могу утицати на конкурентност поједних земаља не налазе се у анализи. Међу такве факторе спадају социо-психолошки (економски) фактори конкурентности, као и неки други – учествовање у интеграцијама, близина економских центара, остали макроекономски фактори (јединични трошкови рада, девизни курс) и остало. Друго, анализа се у већој мери ослања на податке добијене анкетањем, што у одређеној мери субјективизира добијене оцене и може утицати на резултат истраживања.

Слика 5 представља дванаест стубова конкурентности који су груписани у три посебне целине, и представљају кључ за различите начине вођења економије, и то: основним факторима вођене економије, ефикасношћу вођене економије и иновацијом вођене економије.

Слика 5: Приказ обједињених стубова ГЦИ

Извор: Глобална економска криза и конкурентска позиција (2014), Фондација за развој економске науке - ФРЕН

Унапређење конкурентности Србије би требало пре свега да се односи на побољшање факторских услова, што се пре свега односи на инфраструктуру и институције. Што се тиче сегмента у области образовне и иновационе инфраструктуре и тржишта капитала и финансијског система, неопходно је фокусирати се на унапређење и одговорност. Сегмент који се односи на регулисање тржишта роба и услуга, који је испољен у области корпоративног управљања, потребно је радити на унапређењу пословног сектора. Све претходно набројано захтева предузимање одређених мера и активности у циљу унапређења постојеће ситуације.

Данас је пажња фокусирана на значај конкурентских предности нација и њихов утицај на економски раст и животни стандард⁵⁶. Основна идеја је да уколико земља ефикасно идентификује прави извор своје конкурентности, онда ће се суочити са мање проблема током економског развоја. Концепт националне конкурентности критиковао је Пол Кругман (1994), истакавши да домаћи фактори доминантно утичу на ниво GDPpc и благостања, а не национална конкурентност потврђена на светском тржишту.⁵⁷

У најновијем извештају Светске банке „Doing Business”, у прогнози услова пословања у земљама света за 2015. годину, Србија је рангирана на 91. месту од укупно 189 држава, што је пад с прошлогодишње 77. позиције, док је од земаља у региону само Босна и Херцеговина лошије пласирана, на 107. месту. Од земаља у региону најбоље је пласирана Македонија, на 30. месту, Црна Гора је на 36. позицији, Бугарска на 38, Румунија на 48, Словенија на 51. месту и Хрватска на 65. Србија је по овом извештају

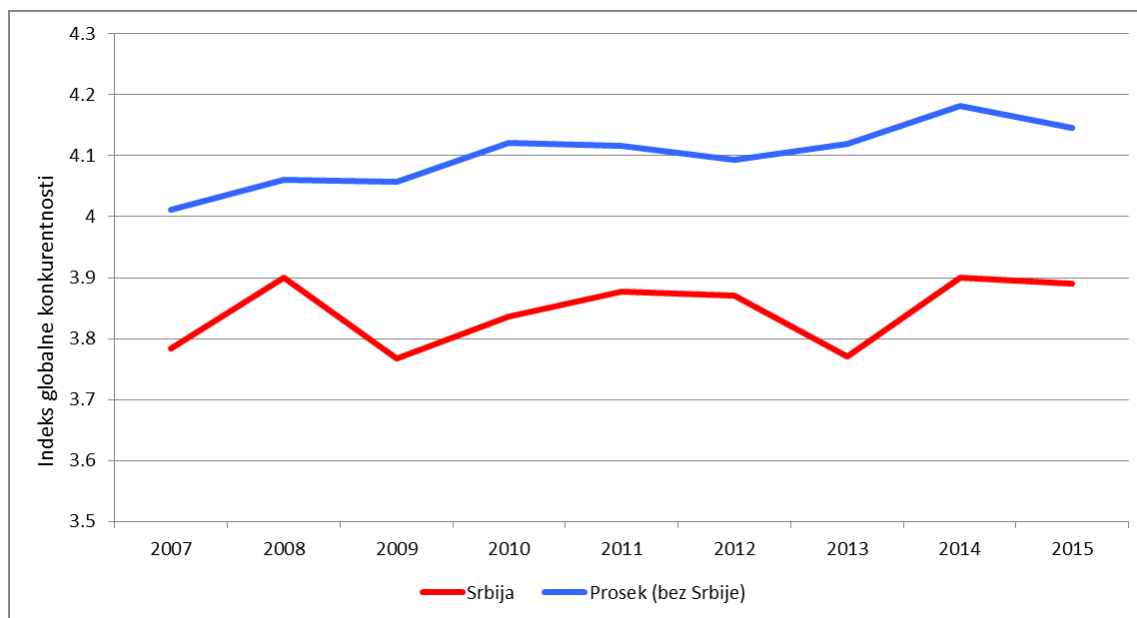
⁵⁶ Porter et al. (2001)

⁵⁷ Глобална економска криза и конкурентска позиција (2014), Фондација за развој економске науке - ФРЕН, стр.8

најбоља у делу заштите инвеститора и мањинских акционара, чак на 32. месту, а најгоре је оцењена у делу добијања грађевинских дозвола, где је на 186. месту.

По једноставности плаћања пореза Србија је на 165. месту, а у решавању несолвентности пала је на 48. место с процедуром која у просеку траје две године, с трошковима у вредности 20 одсто некретнине и стопом повраћаја од 29,2 одсто. Извештај Светске банке о пословању за 2015. годину, под називом „Више од ефикасности”, представља 12. у низу годишњи извештај те институције, који вреднује прописе за унапређење пословне активности, али и оне које је ограничавају. На првом месту листе је Сингапур, док је други Нови Зеланд, а трећи Хонгконг. Следе Данска, Јужна Кореја, Норвешка, САД, Британија, Финска и Аустралија.⁵⁸

Слика 6. Кретање Индекса глобалне конкурентности за Србију и просека одабраних земаља (2007-2015.)

⁵⁸ Привредна Комора Србије, Према извештају Светске Банке Србија на 91. месту на свету, 15. јануар 2015 посећен сајт (http://www.kombeg.org.rs/Komora/centri/c_eko/Aktuelnosti.aspx, 20. јануара 2015. године)

Извор: Танасковић С., Ристић Б., 2015, стр.3.

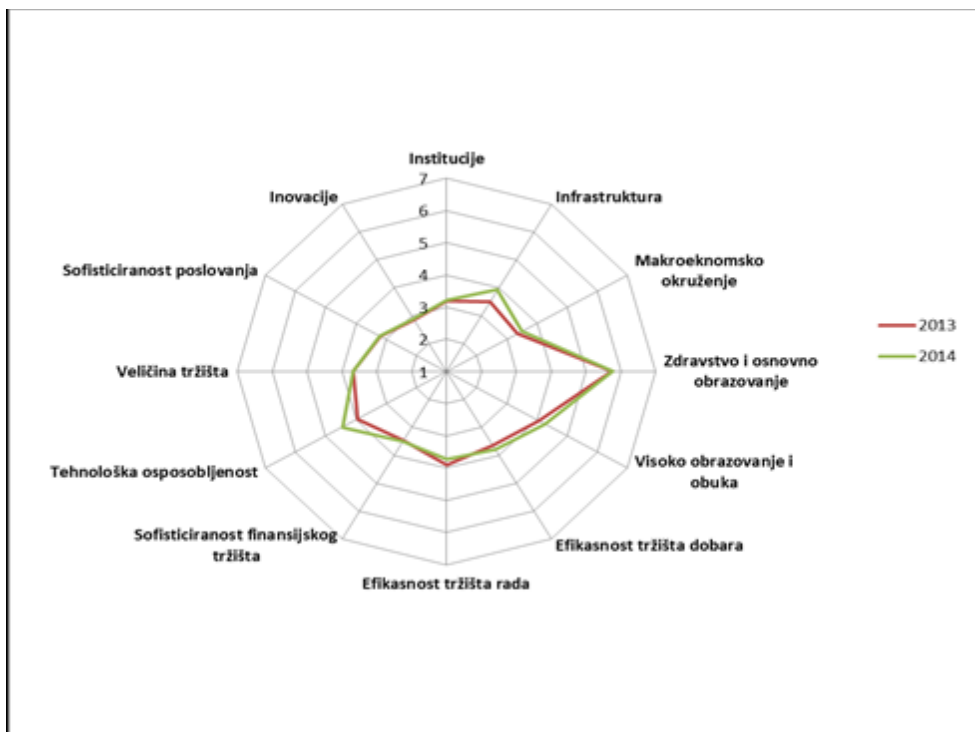
На основу приказа на слици 6 може се закључити да кретање ИГК за Србију у периоду 2007-2015. године показује много већу нестабилност у односу на просек посматраних земаља. Уочава се да је после избијања финансијске кризе у 2009. години у Србији било знатно веће погоршање конкурентске позиције него код осталих посматраних земаља. У 2013. години пад вредности индекса у Србији био један од највећих у посматраној групи земаља.

Кретање вредности ИГК за Србију у периоду 2013-2014 приказано је на слици 7, док је на слици 8 приказана вредност ИГК по стубовима конкурентности (2013-2014) означено црвеном линијом. Као што смо већ нагласили у односу на остале земље које су обухваћене овим прегледом и где је приказано да су побољшале своје позиције, једино је Албанија слабије пласирана у односу на Србију, што указује на неопходност побољшања у свим сегментима уз већ препоручене приоритетне факторе који ће омогућити максимизирање раста и смањење недостатака и слабости.

Слика 7. Вредност ИГК по стубовима конкурентности (2013-2014.)⁵⁹

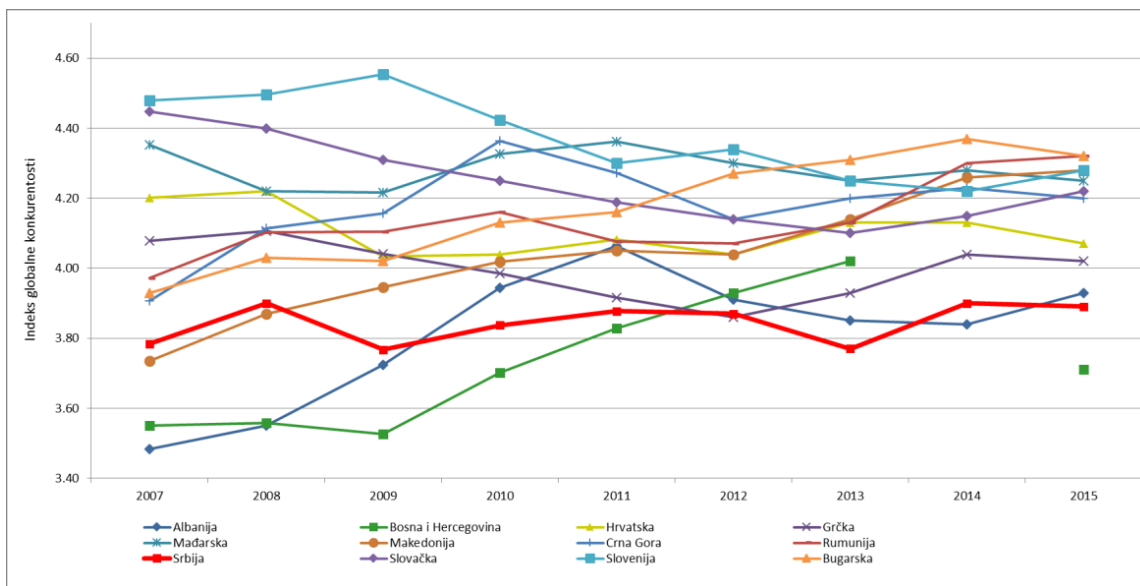
---

⁵⁹ Светозар Танасковић, Бојан Ристић (2014), Фондација за развој економске науке, “Конкурентска позиција Србије у 2014. години према Извештају Светског Економског Форума”, септембар 2014.год, стр.5

Извор: WEF (2013, 2014.)

Слика 8: Кретање Индекса глобалне конкурентности (2007-2015.)

Извор: Танасковић С., Ристић Б., 2015, стр.3.

На основу приказа на слици 8. може се закључити да се појединачне вредности

ИГК за посматране земље у периоду од 2007. до 2015. године приближавају. У 2015. години само су четири земље забележиле повећање индекса, док је код осталих земаља присутна стагнација или пад вредности индекса.

За већину посматраних земаља, укључујући и Србију, карактеристично је то да их СЕФ сврстава у исту групу „Европске привреде у настајању и развоју“ док су Словенија, Словачка и Грчка у категорији „Развијених привреда“. Земље из групе у којој је Србија су мале, отворене економије чији привредни раст и развој доста зависи од привредне активности Евро зоне. Зато спорији опоравак светске привреде као и епизоде дужничких криза у Италији, Шпанији и последња у Грчкој утицали су на слабије резултате и код ових земаља. Код једног броја посматраних земаља са високим вредностима ИГК редукција вредности последица је неодрживости освојених позиција. Спорији опоравак делимично се огледа кроз слабије оцене виталних параметара, али и кроз погоршану перцепцију испитаних топ менаџера о конкурентности земље, што заједнички формира композитну вредност ИГК. С друге стране, земље које су након удара кризе у последњих пет година оствариле значајан напредак и поред погоршања квантитативних показатеља конкурентности, свој напредак дугују, пре свега, оптимистичним резултатима добијеним анкетом. Може се констатовати да таква кретања нису правило када је Србија у питању, па померања, било позитивна или негативна, углавном приказују реалне помаке, који доводе до релативно одрживих вредности ИГК, ако се изузму снажни екстерни шокови – као што могу бити економске кризе светских размера, ратови и сл. (Танасковић и Ристић, 2015, стр. 4).

Највећи проблеми са којима се Србија суочава, према овој анализи, јесу неефикасна државна бирократија, политичка нестабилност и висок ниво корупције. Међу последњим на листи проблема, заузела су инфлациона очекивања.

Од земаља које су некада биле у саставу бивше заједничке државе, сасвим очекивано, најбоље је пласирана Словенија – на 39. месту, затим следи Хрватска на 57. позицији, док је Црна Гора на 82. месту, девет места испред Србије. Иза Србије је

Македонија, и то за три места, као и Босна и Херцеговина, која је на чак 106. позицији.”⁶⁰ Мере које би требало предузети су да Влада треба да обезбеди конкурентски амбијент, веома повољан уз стварање атрактивног пословног амбијента као основни услов за подизање укупне конкурентске способности српске привреде. То значи да треба обезбедити макроекономску стабилност, побољшавање амбијента за инвестирање на националном и локалном нивоу и креирање нових радних места, затим наставак економских реформи, побољшати ефикасност антимонополске политике, смањити политички ризик, наставити путем приступања ка ЕУ и привлачења страних инвестиција, спровести општу дерегулацију пословања и др. Поред тога, повезивање предузећа у извозне кластере се показало успешном стратегијом за повећање конкурентности, како у међународној пракси, тако и у ретким примерима стварања кластера у српској привреди. Повезивање на овај начин обезбеђује читав низ предности почевши од сигурног извора снабдевања, боље стратешког позиционирања, квалитетнијих производа, до обезбеђивања више средстава за наступање на страним тржиштима и др. Иницијативу за повезивање у кластере морају да имају сама предузећа, а потребно је да држава ову област законски уреди.⁶¹

Сва истраживања указују да је ниво техничке опремљености и примене савремене информационе технологије у српској привреди низак. Такође, већину предузећа карактерише недовољно поклањање пажње дизајну, као и недовољно издвајање средстава за усавршавање запослених. Само мали број предузећа издваја средства за сопствена истраживања, а иновације су изузетно ретке. Јасно је да без фундаменталних промена става према овим проблемима, без обзира шта да уради држава, да ће ниво конкурентности српске привреде остати низак.⁶² Поред тога, важно је истаћи да је према

---

⁶⁰ Светозар Танасковић, Бојан Ристић (2014), Фондација за развој економске науке, “Конкурентска позиција Србије у 2014. години према Извештају Светског Економског Форума”, септембар 2014.год, стр.5.

⁶¹ Др Никола Фабрис (2007), “ Како унапредити конкурентност српске привреде – предлог акционог плана”

⁶² Исто

предлозима Светске Банке ⁶³ дат преглед приоритетних активности који би поспешили и подржали повећање конкурентности (табела бр.15):

Табела бр.15: Преглед приоритетних активности у циљу повећања конкурентности⁶⁴

Резиме приоритетних активности	Очекивани временски оквир*	Очекивани ефекти
Поједноставити пословање компанија, кроз смањење прекомерног административног оптерећења и кроз успостављање предвидивог регулаторног окружења		
Убрзати и довршити Свеобухватну реформу прописа и друге сличне иницијативе усмерене ка поједностављењу адиминистративних и регулаторних захтева	Краткорочно	Смањено непотребно административно оптерећење; транспарентније пословно окружење
Смањена несигурност за предузетнике и инвеститоре, већа јасноћа прилика	Одмах до краткорочно	Смањена несигурност за предузетнике и инвеститоре, већа јасноћа приликом доношења одлука о инвестирању
Увести јасноћу и предвидивост у области парафискалних такси и накнада		
Без одлагања обезбедити пуну функционалност Централног регистра обавезног социјалног осигурања	одмах	Значајно поједностављене административне процедуре, за послодавце и запослене; смањени трошкови поштовања прописа.
Реализовати аспекте е-управе и омогућити размену података и координацију између различитих агенција	Краткорочно до средњорочно	Поједностављене и транспарентније административне процедуре, за пословне активности и грађане уопште.
Покренути реформе инспекцијског система	Краткорочно до средњорочно	Смањена несигурност за предузетнике и инвеститоре.
Олакшати инвестиције и проширење пословања, кроз унапређење процедура везаних за издавање дозвола за планирање и изградњу		
Унапредити процес издавања грађевинских дозвола, увести стандарде и одговорност како би се смањило степен дискреционог доношења одлука	Краткорочно	Лакше покретање и проширење пословања. Бржи и предвидљивији процес ће подржати већи број инвестиција у приватни сектор. Унапређено распоређивање ресурса у читавој привреди.
Припремити недостајућу општинску планску документацију и унапредити квалитет планова; ојачати капацитете за планирање у јавном и приватном сектору	Средњорочно	Унапређења планске документације ће олакшати брже и транспарентније издавање грађевинских дозвола и олакшаће покретање и ширење пословања.

⁶³ Светска Банка“ Како до стабилније српске привреде: Унапређење конкурентности, јачање приватног сектора и отварање нових радних места мај 2014. године Трговина и конкурентност , Европа и Централна Азија, Документ Светске Банке

⁶⁴ Исто

Увести флексибилније заштитне мере	Краткорочно	Изградња и инвестиције су уређеније и једноставније. Значајно поједностављене административне процедуре за инвеститоре.
Увести један шалтер (оне-стоп-схоп) за издавање грађевинских дозвола у општинама Припремити прописе, правилнике и приручнике за планирање	Краткорочно до средњорочно Средњорочно	Транспарентније и предвидљивије окружење за инвеститоре. Унапређена правна сигурност; лакши приступ финансирању.
Поједноставити процедуре везане за конверзију Створити могућности за отварање радних места у формалном сектору, кроз смањење трошкова и ригидности на тржишту рада Спровести реформу прописа везаних за исплату отпремнине	Краткорочно до средњорочно Одмах до Краткорочно	Лакше запошљавање радника средњег старосног доба и старијих радника, због смањења могућих трошкова отказа.
Дозволити флексибилније аранжмане за запошљавање	Краткорочно	Лакше запошљавање неквалификованих и хонорарних радника.
Укинути минималне доприносе за социјално осигурање	Краткорочно до средњорочно	Запошљавање неквалификованих/мало плаћених радника је економски изводљивије.
Унапредити подстицаје за запошљавање у оквиру постојећих погодности Олакшати samozapošljavanje и микро-предузетништво за старију генерацију Олакшати младим људима прелазак из школе ка запошљавању	Средњорочно Средњорочно	Бољи подстицаји за незапослене/неактивне да активније траже запослење. Унапређена запошљивост радника средњег старосног доба и старијих радника. Бољи изгледи за запошљавање оних који тек улазе на тржиште рада.

Табела 16. Вредност ИГК по стубовима конкурентности (2013-2015.)

	2013	2014	2015
1. Институције	3,20	3,21	3,24

2. Инфраструктура	3,51	3,93	3,87
3. Макроекономска стабилност	3,36	3,51	3,61
4. Здравство и примарно образовање	5,57	5,76	5,87
5. Високо образовање и обука	4,05	4,25	4,27
6. Ефикасност тржишта добара	3,64	3,78	3,74
7. Ефикасност тржишта рада	3,90	3,73	3,72
8. Софистицираност финансијског тржишта	3,48	3,50	3,23
9. Технолошка спремност	3,94	4,45	4,47
10. Величина тржишта	3,68	3,68	3,70
11. Софистицираност пословних процеса	3,18	3,21	3,14
12. Иновације	2,85	2,89	2,90

Извор: СЕФ (2013, 2014,2015.)

У табели 16. приказана је структура ИГК по носећим стубовима конкурентности за период од 2013. до 2015. године. Из табеле се могу уочити годишње промене вредности ИГК, на основу чега се може закључити због којих стубова је забележен раст индекса у 2014. години, а због којих благи пад у 2015. години. У 2015. години пад ИГК забележен је код пет стубова, и то оних који представљају: инфраструктуру, ефикасност тржишта добара, ефикасност тржишта рада, софистицираност финансијског тржишта и софистицираност пословних процеса. Раст ИГК у 2015. години забележен је код седам стубова, и то оних који представљају: институције, макроекономску стабилност, здравство и примарно образовање, високо образовање и обуку, технолошку спремност, величину тржишта и иновације.

Код стуба који се односи на инфраструктуру, слабија оцена у односу на претходну годину резултат је нешто лошијег става водећих менаџера поводом квалитета укупне инфраструктуре у држави, као и квалитета снабдевања електричном енергијом. Највеће погоршање у односу на претходну годину забележено је код стуба који представља софистицираност финансијског тржишта. Слабија оцена резултат је лошијег става по питању стабилности банкарског сектора као и регулисаности тржишта хартија од вредности. Поред ова два индикатора, нижа оцена је добијена и код индекса законских права који прати и објављује Светска банка. Овај индекс мери степен у којем закони о хипотеци и банкротству штите права зајмодавца и зајмопримца и тиме олакшавају кредитирање, према чему је Србија добила две оцене мање у односу на претходни извештај. Лошија оцена код стуба конкурентности који се односи на софистицираност

пословних процеса последица је нижих вредности одговора које су водећи менаџери дали на две трећине питања од којих се касније креира коначна вредност оцене овога стуба. Ниже оцене су везане за ставове менаџера о количини локалне понуде и тражње, степена развоја кластера, степена контроле међународне дистрибуције итд. Када су у питању побољшања у 2015. години, највећи позитиван помак од 0,11 поена у односу на 2014. годину забележен је код стуба здравство и примарно образовање. Овај раст остварен је по основу мањег броја оболелих од туберкулозе као и повећања стопе уписа у основну школу. Слично повећање вредности је забележено и код стуба макроекономска стабилност, чија је оцена повећана са 3,51 у 2014. години, на 3,61 у 2015. години, што је резултат изузетно ниске стопе инфлације у 2014. години, према којој је Србија поделила прву позицију са још 42 земље. По свим осталим индикаторима макроекономске стабилности Србија је у 2015. години, у односу на претходну годину, забележила погоршање у већој или мањој мери, али је уз значајно бољу оцену инфлације успела да надомести то погоршање и погура вредност стуба на више. Оцене овог стуба добијају се на основу вредности које су посматрани индикатори забележили у претходној години – оцена инфлације добијена је на основу података из 2014. године (Танасковић и Ристић, 2015, стр. 5-6).

3.3 Промене у робној структури спољне трговине Републике Србије

Да би се стекла потпунија и прецизнија слика о значају извоза и увоза за конкретну националну економију неопходно је истражити који су сектори привреде укључени у спољнотрговинску размену, каква је робна и географска структура извоза и увоза и слично. Наиме, могуће је да један сектор привреде даје претежан део увоза и/или извоза, те ће стога коефицијенти извоза и увоза бити велики, иако је значај спољне трговине за остали део привреде мали.

Од изузетног значаја су мере економске политике генерално, и посебно мере спољнотрговинске политике којима се може утицати на обим и структуру спољнотрговинске размене и тиме на значај спољне трговине на националну привреду.

Најчешће употребљавани показатељ значаја спољне трговине јесте коефицијент извоза,

односно коефицијент увоза. Међутим, значај спољне трговине може бити мањи него што би се могло закључити на основу коефицијената увоза и извоза онда када је у робној структури велико учешће поједних група примарних производа, попут сировина, нафте, природног гаса и слично.

Према подацима о статистичком прегледу извоза и увоза у 2013. години⁶⁵ дат је графички приказ са детаљним образложењем који указује на повећање извоза и мањим повећањем увоза у односу на 2012. годину, што је резултирало и смањењем дефицита.

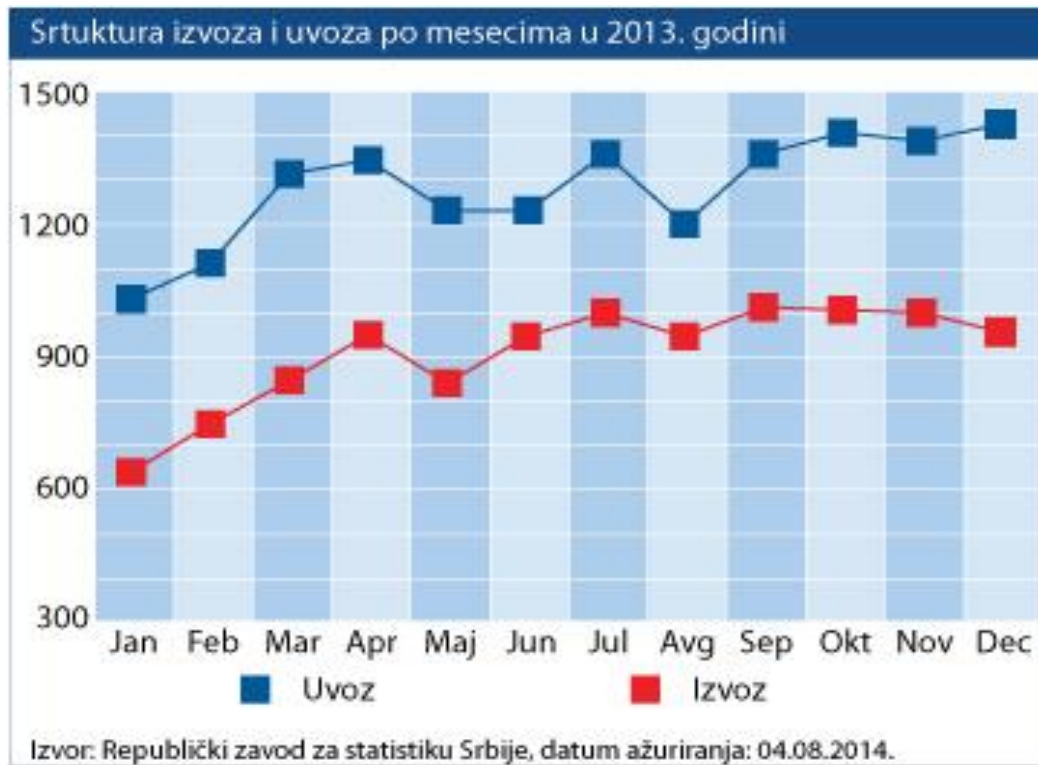
Графикон 2: Структура извоза и увоза у 2012. и 2013. години

Izvor: Republički zavod za statistiku Srbije, datum ažuriranja: 04.08.2014.

⁶⁵ <http://siepa.gov.rs/sr/index/podrska-izvozu/izvoz-u-brojkama/2013.html#izvozuvoz>, посећен сајт 25.12.2014.год

Графикон 3: Структура извоза и увоза по месецима у 2013. години

Према расположивим подацима РЗС, графички је представљена (графикон 3) структура увоза и извоза по месецима у 2013. години. Највећи раст увоза је остварен у децембру, где је тенденција раста забележена од августа, док је код извоза највиши ниво достигнут у јулу и септембру 2013. године. Наиме, дошло је до благог пада извоза од септембра до децембра 2013. године. Најнижи ниво увоза и извоза је остварен у јануару 2013. године.

Табела 17: Структура извоза по производима у 2013. години

Struktura izvoza po proizvodima u 2013. godini	
Drumska vozila (uključujući i ACV vozila)	1.637,2
Električne mašine, aparati i uređaji	843,6
Povrće i voće	503,6
Žitarice i proizvodi na bazi žitarica	498,4
Obojeni metali	487,3
Proizvodi od metala	458,2
Odevni predmeti i pribor za odevanje	453,2
Razni gotovi proizvodi	386,2
Proizvodi od kaučuka	348,6
Gvožđe i čelik	306,2

Izvor: Republički zavod za statistiku Srbije, datum ažuriranja: 04.08.2014.

Према подацима представљен у табели 17, извоз друмских возила, електричних машина и уређаја, воћа, поврћа и житарица је достигао највиши обим. Чак је извоз друмских возила постигао далеко највише вредности извоза у 2013. години. Након тога следи извоз обојених метала и производа од метала, одевних предмета, разних готових производа, производа од каучука и на последњем месту је извоз гвожђа и челика. Поред тога, важно је истаћи да према расположивим подацима у 2014. години највећи извоз забележен је у извозу кукуруза, затим у аутомобилској индустрији и извозу малина.

Табела 18: Структура увоза по производима у 2013. години

Struktura uvoza po proizvodima u 2013. godini	
Drumska vozila (uključujući i ACV vozila)	1.901,4
Nafta, naftini derivati i srodni proizvod	1.458,8
Gas, prirodni i industrijski	693,7
Električne mašine, aparati i uređaji	661,4
Medicinski i farmaceutski proizvodi	576,2
Industrijske mašine za opštu upotrebu	498,0
Gvožđe i čelik	481,6
Plastične materije u primarnim oblicima	459,7
Obojeni metali	447,6
Razni gotovi proizvodi	436,7

Izvor: Republički zavod za statistiku Srbije, datum ažuriranja: 04.08.2014.

Што се тиче структуре увоза, према подацима РЗС, највише је увезено друмских возила, затим нафте и нафтних деривата, гаса и електричних уређаја у 2013. години (табела бр.18). Након тога следе медицински и фармацеутски производи, индустријске машине за општу употребу и гвожђе и челик. После тога следе пластичне материје у примарним облицима, обојени метали и увоз разних готових производа у 2013. години.

3.4 Географска структура спољне трговине Републике Србије

Географска структура спољне трговине је веома битан сегмент који указује на потенцијалне могућности унапређења и остварења већег раста извоза у појединим регионима. Што се тиче географске структуре спољнотрговинске размене остварене у 2013. години, према подацима из статистичког прегледа извоза и увоза дат је приказ у табелама 19 и 20.

Табела 19: Структура извоза по земљама у 2013. години

Izvor: Republički zavod za statistiku Srbije, datum ažuriranja: 04.08.2014.

Према подацима из табеле 19, највећи извоз је остварен у следећим земљама: Италији (на првом месту значајно испред осталих), Немачкој, Босни и Херцеговини и Руској Федерацији у 2013. години. Након тога следе Црна Гора, Румунија и Македонија. Тек после тога се убрајају САД, Словенија и Хрватска.

Највећи увоз је остварен из Италије, Немачке и Руске Федерације у 2013. години. Након тога следе Кина, Мађарска, Пољска и Казахстан, као што је приказано у наредној табели бр. 20. После тога следе Аустрија, Француска и Румунија, која заузима последње место.

Табела 20: Структура увоза по земљама у 2013. години

Struktura uvoza po zemljama u 2013. godini

Italija	1.776,5
Nemačka	1.697,8
Ruska Federacija	1.429,1
Kina	1.136,0
Mađarska	763,9
Poljska	731,9
Kazahstan	671,9
Austrija	474,9
Francuska	453,6
Rumunija	438,4

Izvor: Republički zavod za statistiku Srbije, datum ažuriranja: 04.08.2014.

Да би сумирали још једном, у 2013.години, најзначајнији спољнотрговински партнери су били:

-у извозу: Италија, Немачка, БиХ, Руска Федерација и Црна Гора.

-у увозу: Италија, Немачка, Руска Федерација, Кина и Мађарска.

Доминантни одсеци у извозу Србије су били: друмска возила, електричне машине и апарати, поврће и воће, житарице и производи на бази житарица и обојени метали. Извоз ових пет одсека чини 36,1% укупног извоза. Доминантни одсеци СМТК у увозу Србије су били: друмска возила, нафта и нафтни деривати, природни гас, електричне машине и апарати и медицински и фармацеутски производи. Увоз ових пет одсека чини 33,9% укупног увоза. Према расположивим подацима, спољнотрговинска размена услуга Србије у 2014. години, према подацима НБС који су објављени 20. марта 2015. године, одликује се оствареним суфицитом. Забележен је извоз у вредности од 5.041 милион УСД и увоз у вредности од 4.432 милиона УСД, тако да је остварен позитиван салдо од 609 милиона УСД. Показатељ покривености увоза извозом за 2014. годину је 113,7%. У односу на 2013. годину, евидентиран је раст извоза услуга за 10,7%, раст увоза за 7,3% и раст суфицита биланса услуга за 44,8%. Укупном расту извоза и увоза допринеле су све значајније

категорије услуга, односно, све врсте услуга које имају запажено учешће у укупном извозу и укупном увозу: извоз услуга транспорта повећан је за 8,3%; извоз туристичких услуга за 8,2%, и извоз осталих пословних услуга за 6,0%. Извоз грађевинских услуга повећан је за 51,9%, а њихов удео у укупном извозу је 7,9%. Тенденције благог пораста извоза су се наставиле и 2015.године.

3.5 Стране директне инвестиције у функцији трансформације структуре извоза Републике Србије

Прилив страних директних инвестиција има најзначајнију улогу у побољшању привредне структуре и повећању економског раста. Што се тиче директних страних инвестиција један од фокуса може бити и на који начин фирме доносе одлуке у вези са СДИ, где је један од разлога био висок ниво трговинских трошкова у вези са извозом, што доводи до подстицаја да лоцирају производњу у близини купаца. Наравно да је ту низ других разлога као што су расположиви јефтинији ресурси, укључујући и високо квалификовану радну снагу, технологију, и друго. Ту је могућност и ткз. “outsourcing-a” где је потребно значајно мање улагања (да обављају специфичне делове производног процеса у «спољној» локацији ради трошковне предности. Поред тога, постоје и извори на бази прилива по основу продаје предузећа страним компанијама, који су током светске кризе значајно опали, а приметан је и пад *green field* инвестиција. Узроци нису, наравно, само на страни глобалних економских проблема, већ добрим делом и у чињеници да је низак кредитни рејтинг Србије додатни и отежавајући фактор улагања у Србију нарочито у кризним периодима на глобалном нивоу. Међутим, чак ни светска економска криза ни криза еврозоне, не треба да буду третиране као непремостива препрека ка вођењу подстицајне политике привлачења СДИ. Укључивање државе у регулаторном смислу, које ће резултирати у пружању погодности инвестирања у Србију су од изванредног значаја. Неопходно је да се оствари сарадња са страним инвеститорима у прединвестиционој, инвестиционој и постинвестиционој фази ради промовисања Србије као атрактивне инвестиционе дестинације. Потребно је обезбедити пораст *green field* и *brown field* инвестиција кроз детаљну анализу базе грађевинских локација и слободних капацитета као значајног потенцијала за привлачење страних инвеститора. База за привлачење страних

инвеститора постоји, али је неопходна надградња стратешком политиком државе која ће пресудно утицати да се у кризним условима посебно опрезни инвеститори одреде за улагање у Србију. Кључ је у креирању пословног амбијента, који ће, између осталог, бити рефлектован и у позитивном кредитном рејтингу земље, позитивним оценама и добром сарадњом са релевантним финансијским институцијама и чланством у Европској унији, као дугорочном циљу српске привреде.⁶⁶

Важно је истаћи да повећање инвестирања у једној земљи, може утицати у мањој или већој мери на структуру извоза, уколико се произведена роба или услуге буду пласиране на страном тржишту.

У оквиру стратегије и политике развоја индустрије постоје нови правци развоја одређених сектора које би требало стимулисати. Нови модел привредног раста и развоја у наредној деценији условљава два, међусобно повезана, заокрета: први заокрет је структурног карактера са тежиштем на индустријском расту, инвестицијама и извозу, а други заокрет је усмерен ка убрзању реформских процеса и европских интеграција. Кључ успеха лежи у стварању много атрактивнијег инвестиционог амбијента за улагања у секторе прерађивачке индустрије са високом додатом вредношћу. Најефикаснији начин да се остваре структурне промене, убрзани привредни раст и извоз је привлачење страних директних инвестиција и проналажење стратешких партнера са развијених тржишта у свету. Реализацијом Стратегије и политике развоја индустрије 2011-2020. године обезбедиће се повећање запослености, ревитализација и развој индустрије, промена индустријске структуре у корист профитабилнијих високо-технолошких индустрија, повећање извоза и спољнотрговински суфицит, а тиме и одржавање макроекономске стабилности.⁶⁷

Као што је већ раније поменуто, промовисање понуде производа и услуга домаћих компанија је изузетно важно, јер се тиме подстиче извоз и позиционирање наших компанија на страном тржишту, и са циљем повећавања обима и квалитета улагања, као и динамизирања привредног раста, што би резултирало и повећањем запослености.

---

⁶⁶ Добрица Весић, Перо Петровић (2015), Утицај Светске Економске Кризе на Привредни Развој Србије, МП 1, 2015 (стр. 106-127), стр.109,110

⁶⁷ Стратегија и политика развоја индустрије Републике Србије (2010) од 2011. до 2020. год.,стр 3.

При СИЕПА База добављача из Србије⁶⁸ постоји база добављача у потрази за другим компанијама из следећих индустрија:

- авио индустрија;
- аутомобилска индустрија;
- пословне услуге;
- хемијска индустрија;
- одећа;
- грађевинска индустрија;
- електротехника и електроника;
- индустрија хране и пића, пољопривреда;
- индустрија коже;
- машине и опрема;
- металургија и обрада метала;
- амбалажа;
- хартија;
- фармацеутска индустрија;
- пластика и гума;
- софтвер и информационо-комуникационе технологије;
- текстилна индустрија;
- дрвна индустрија;
- рударство, и
- рециклажа и одлагање отпада.⁶⁹

База добављача представља најефикасније средство које се користи у истраживању индустријских капацитета и пословних могућности у потрази за партнерима. Иностране, али и домаће компаније, користе СИЕПА базу добављача као средство претраге у циљу

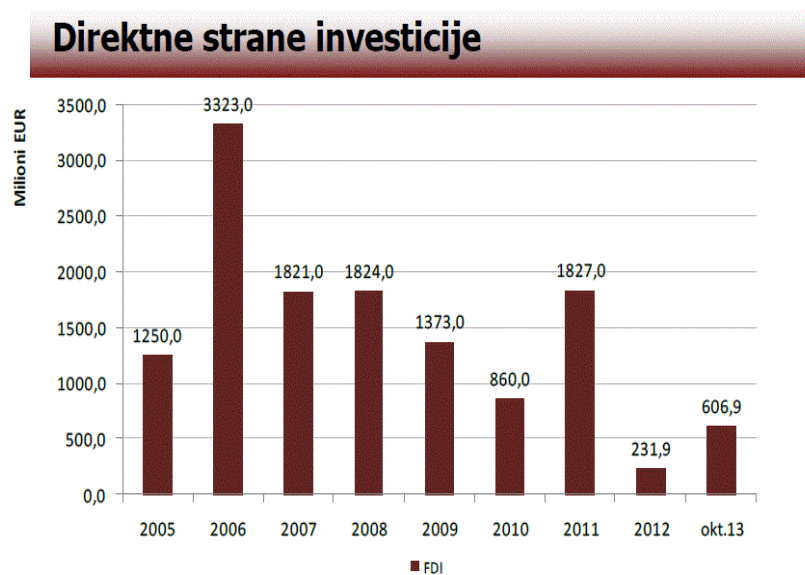
---

⁶⁸ Агенција за страна улагања и промоцију извоза Републике Србије, СИЕПА

⁶⁹ <http://siepa.gov.rs/sr/index/podrska-izvozu/baza-dobavljacka/prijava-dobavljacka.html> сајт посећен 25.12.2014.

повезивања купаца и добављача. База добављача представља комплетан преглед српских индустрија промовишући српске производе и услуге потенцијалним међународним и домаћим купцима. База је редовно ажурирана, систематски организована и пружа најрелевантније податке у сваком тренутку. Бази добављача се можете приступити потпуно бесплатно путем интернета из целог света. Било да се ради о готовим производима, полупроизводима, материјалима, алатима, дизајну, подизвођачима или услугама, база нуди комплетан и тачан преглед најразноврснијих српских индустрија.⁷⁰ Листа компанија је представљена на сајту СИЕПА.⁷¹ Тренутно ова база садржи преко 2.500 компанија из свих индустрија. На другој страни, огромни напори се улажу у промотивне активности, информисање и стварање адекватног економског амбијента за потенцијалне инвеститоре да улажу.

Графикон 4: Прилив директних страних инвестиција у периоду 2005-2013

izvor: MFIN

Као што је приказано у графикону 4, најзначајнији прилив страних директних инвестиција је остварен у 2006. години и након тога у 2011. години. Прилив СДИ остварен

⁷⁰ URL: www.siepa.gov.rs/ посећен сајт 25.12.2014.

⁷¹ URL: <http://serbia-locations.rs/suppliers-srb/index.php> посећен сајт 25.12.2014.

у 2007, 2008 и 2011. години је био скоро на истом нивоу. Да би након тога следило значајно смањење прилива СДИ у 2012. години (са 1,827 на 231,9 мил еура), и тренд пораста забележен је у 2013. години (према подацима из октобра 2013.године достиже ниво од 606,9 мил еура).

Према расположивим подацима Привредне коморе Србије у табели бр. 21 дат је приказ 20 највећих инвеститора – страних компанија које су инвестирале у Србији.

Табела бр. 21: Двадесет највећих инвеститора у Србији

Компанија	Земља порекла	Делатност	Износ инвестицијау мил. еура
Теленор	Норвешка	Телекомуникација	1602
Банка Intesa – Делта банка	Италија	Финансије	1355
Газпром Нефт – НИС Gazprom	Русија	Нафта и гас	947
Фијат аутомобили Србија (Fiat)	Италија	Аутомобилска индустрија	940
Делхаизе (Delhaize)	Белгија	Трговина	933
Филип Морис (Philip Morris DIN)	САД	Дуванска индустрија	733
Стада Хемофарм (Stada Hemofarm)	Немачка	Фармацеутска индустрија	650
Мобилком – (VIP Mobile)	Аустрија	Телекомуникације	633
Агрокор	Хрватска	Храна, пиће и пољопривреда	614
Рајфазен Банка (Raiffeisen bank)	Аустрија	Финансије	500

Меркатор	Словенија	Трговина	500
Инвестициони фонд Салфорд (Salford Investment Fund)	Енглеска	Храна, пиће и пољопривреда	500
Еуробанк (Банка_Eurobank EFG)	Грчка	Финансије	500
Апатинска пивара (StarBev)	САД	Храна, пиће и пољопривреда	487
Шопинг центар_ СЕЕ / BIG shopping centers –	Израел	Некретнине	470
Војвођанска банка (National Bank of Greece)	Грчка	Финансије	425
Банка_ Crédit Agricole Srbija	Француска	Финансије	264
Осигурање (Fondiaria SAI)	Италија	Осигурање и пензије	220
Лукоил Беопетрол (Lukoil)	Русија	Нафта и гас	210
Дуванска индустрија и Нишу (British American Tobacco South East Europe)	Енглеска	Дуванска индустрија	200

Извор: Привредни преглед Србије, 2013године, публикација” Инвестициони Потенцијал Србије”,
стр. 2

Као што можемо видети у табели бр. 21 водећи инвеститори су из земаља Европске уније. Водећи инвеститор је компанија Теленор, затим следи Банка Интеза, Газпром и Фијат. Након тога следе компаније Делхаизе, Филип Морис и Хемофарм. Предности улагања у Србији су пре свега повољан географски положај, који омогућава да испоруке стигну до било које локације у Европи у року од 24 часа, затим могућност бесцаринског извоза око 4.650 производа у САД. Што се тиче радне снаге, постоји високо образована, а јефтина радна снага. Реформе и стабилнији финансијски систем, затим једноставне процедуре оснивања и регистрације предузећа и процедуре за обављање спољнотрговинског посла и реализацију страног улагања. Потребно је нагласити и доступност робе до око 800 милиона потрошача на основу споразума о слободној трговини, као што је већ поменуто: Србија у марту 2012. добила статус кандидата у ЕУ и ЦЕФТА Споразум као и Споразум са чланицама ЕФТА. Аутономни трговински преференцијали ЕУ одобрени су у децембру 2000, а у фебруару 2010. почела је примена Прелазног трговинског споразума са ЕУ, затим споразуми са Руском Федерацијом, Белорусијом и Казахстаном и споразум са Турском. Важно је нагласити и повољан порески режим, јер пореска стопа на зараде износи 10%, а стопа пореза на добит правних лица износи 15%, док је стопа пореза на додату вредност: општа – 20% и посебна – 8% (преузето из публикација” Инвестициони Потенцијал Србије”, 2013. године, стр. 3). Поред тога, потребно је нагласити да је Влада Републике Србије 2015. године донела Уредбу о условима и начину привлачења директних инвестиција (Службени гласник Републике Србије број 28-2015 од 20. марта 2015. године).⁷²

Према прелиминарним подацима НБС, нето прилив СДИ у Србији је 2014. године достигао 1,2 млрд. евра што је 3,7% БДП-а, док су улазне СДИ достигле 1, 5 млрд. евра. Улагања страних резидената у власнички капитал у Србији су повећана 2014. године и износе 986 млн. евра (повећање за 344 млн. евра у односу на 2013. годину), док је реинвестирана добит у вредности 453 млн. евра. У периоду јануар-септембар 2014. године, више од трећине бруто прилива СДИ било је усмерено у прерађивачку индустрију (34%), док су у сектор финансијских услуга и осигурања улагања достигла 26% и око 15% у сектор трговине. У оквиру прерађивачке индустрије предњаче улагања у производњу гуме

---

⁷² Извор: (http://www.srbija.gov.rs/ vesti/dokumenti_pregled.php?id=233730) посећен сајт 28.05.2015
155

и пластике, прехранбених производа, текстила, фармацеутску производњу и производњу хемијских производа. Регионално посматрано, највећи прилив СДИ у првих девет месеци 2014. године, пореклом је из земаља ЕУ, око 72% и Азије око 8% улазних СДИ.⁷³

У циљу привлачења страних инвестиција за подстицања инвестиција пре свега у производњу, најважније је улагање у инфраструктуру (инфраструктурни пројекти).

3.6 Међународна инвестициона позиција Републике Србије

Међународна инвестициона позиција је статистички приказ екстерних финансијских потраживања и дуговања резидената једне привреде у одређеном тренутку. Она на крају једног периода одражава финансијске трансакције, промене вредности и остала прилагођавања која су се догодила током тог периода, а која утичу на ниво финансијске aktive и пасиве. Екстерна финансијска актива једне земље обухвата потраживања од нерезидената, монетарно злато и специјална права вучења у поседу монетарних власти. Нето међународна финансијска позиција земље представља разлику између њене финансијске aktive и пасиве.⁷⁴ Наиме, та разлика представља међународну инвестициону позицију. Уколико је негативна, то значи да је већа пасива од нето active, док позитивна значи обрнуто.

Према расположивим подацима НБС за период до јуна 2014. год, међународна инвестициона позиција Србије је негативна, као што је приказано у табели 22.

Табела бр. 22 Међународна инвестициона позиција, друго тромесечје 2014 (прелим.подаци).

Ставка		Почетно стање	Промене услед:				Стање на крају периода
			трансакција	промене односа валуте	промене цена	осталих промена	
		31. 3. 2014.					30. 6. 2014.
1.	Нето финансијска актива	17,495	34	37	30	2	17,598
1.1	Директне инвестиције	2,111	33	0	0	0	2,144
1.1.1	Власнички капитал	1,848	14	0	0	0	1,861

⁷³ Привредна комора Србије (2015), ПКС Инвестиције Инфо, април 2015.године, стр.4,3.

⁷⁴ <http://www.kamatica.com/pojam/medjunarodna-investiciona-pozicija> посећен сајт 19 јануара 2015.год.

1.1.1.1	Власнички капитал осим реинвестиране добити	1,584	-1	0	0	0	1,583
1.1.1.2	Реинвестирана добит	264	15	0	0	0	279
1.1.2	Дужнички инструменти	263	19				282
1.2	Портфолио инвестиције	53	8	0	0	0	61
1.2.1	Власничке хартије од вредности и хартије од вредности инвестиционих фондова	47	-11	0	0	0	36
1.2.1.1	Централна банка	0					0
1.2.1.2	Држава	0					0
1.2.1.3	Депозитне институције осим централне банке	0					0
1.2.1.4	Остали сектори	47	-11				36
1.2.2	Дужничке хартије од вредности	6	19	0	0	0	25
1.2.2.1	Централна банка	0	0	0	0	0	0
1.2.2.1.1	Краткорочни	0					0
1.2.2.1.2	Дугорочни	0					0
1.2.2.2	Депозитне институције осим централне банке	6	19	0	0	0	25
1.2.2.2.1	Краткорочни	6					6
1.2.2.2.2	Дугорочни	0	19				19
1.2.2.3	Држава	0	0	0	0	0	0
1.2.2.3.1	Краткорочни	0					0
1.2.2.3.2	Дугорочни	0					0
1.2.2.4	Остали сектори	0	0	0	0	0	0
1.2.2.4.1	Краткорочни	0					0
1.2.2.4.2	Дугорочни	0					0
1.3	Финансијски деривати (осим дев. резерви) и опције на акције за запослене	0	-2			2	0
1.4	Остале инвестиције	4,902	366	0	0	0	5,268
1.4.1	Остали власнички капитал	0	0	0	0	0	0
1.4.2	Готов новац и депозити	3,966	184	0	0	0	4,150
1.4.2.1	Централна банка	0					0
1.4.2.2	Депозитне институције депозит осим централне банке	1,087	184				1,270
1.4.2.3	Држава	0					0
1.4.2.4	Остали сектори	2,879					2,879
1.4.3	Кредити	66	-2	0	0	0	64
1.4.3.1	Централна банка	0	0	0	0	0	0
1.4.3.1.1	Кредити и зајмови са ММФ-ом (изузев резерви)	0					0
1.4.3.1.2	Остали краткорочни	0					0
1.4.3.1.3	Остали дугорочни	0					0
1.4.3.2	Депозитне институције депозит осим централне банке	51	-2	0	0	0	49
1.4.3.2.1	Краткорочни	9					9
1.4.3.2.2	Дугорочни	42	-2				41

1.4.3.3	Држава	16	-1	0	0	0	15
1.4.3.3.1	Кредити и зајмови са ММФ-ом (изузев резерви)	0					0
1.4.3.3.2	Остали краткорочни	0					0
1.4.3.3.3	Остали дугорочни	16	-1				15
1.4.3.4	Остали сектори	0	0	0	0	0	0
1.4.3.4.1	Краткорочни	0					0
1.4.3.4.2	Дугорочни	0					0
1.4.4	Програми осигурања и пензија и стандардизовани гаранцијски програми	20					20
1.4.5	Трговински кредити и аванси	837	184	0	0	0	1,021
1.4.5.1	Централна банка	0					0
1.4.5.2	Депозитне институције депозит осим централне банке	0					0
1.4.5.3	Држава	0					0
1.4.5.4	Остали сектори	837	184	0	0	0	1,021
1.4.5.4.1	Краткорочни	798	184				982
1.4.5.4.2	Дугорочни	39					39
1.4.6	Остала потраживања	12					12
1.5	Девизне резерве	10,428	-370	37	30	0	10,126
1.5.1	Монетарно злато	500	-2	2	28	0	528
1.5.2	Специјална права вучења	172	28	0		0	200
1.5.3	Резервна позиција код ММФ-а	0	0				0
1.5.4	Остала резервна актива	9,756	-396	35	2	0	9,398
1.5.4.1	Готов новац и депозити	2,753	-713	9		0	2,049
1.5.4.2	Хартије од вредности	7,003	316	26	2	0	7,348
1.5.4.2.1	Дужничке хартије од вредности	7,003	316	26	2	0	7,348
1.5.4.2.1.1	Краткорочне	2,680	-181	9	1	0	2,509
1.5.4.2.1.2	Дугорочне	4,323	497	17	2	0	4,839
1.5.4.2.2	Власничке хартије од вредности и хартије од вредности инвестиционих фондова	0					0
1.5.4.3	Финансијски деривати	0					0
1.5.4.4	Остала потраживања	0					0
2.	Нето финансијска пасива	48,593	386	66	0	39	49,083
2.1	Директне инвестиције	22,640	281	0	0	28	22,949
2.1.1	Власнички капитал	16,788	249	0	0	0	17,037
2.1.1.1	Власнички капитал осим реинвестиране добити	15,557	174				15,731
2.1.1.2	Реинвестирана добит	1,231	75				1,306
2.1.2	Дужнички инструменти	5,852	32			28	5,912
2.2	Портфолио инвестиције	6,547	157	43	0	0	6,748
2.2.1	Власничке хартије од вредности и хартије од вредности инвестиционих фондова	735	5	0	0	0	740
2.2.1.1	Централна банка	0					0

2.2.1.2	Држава	0					0
2.2.1.3	Депозитне институције осим централне банке	336					336
2.2.1.4	Остали сектори	399	5	0	0	0	404
2.2.1.4.1	Друге финансијске институције	0					0
2.2.1.4.2	Нефинансијске институције, домаћинства и непрофитне институције које пружају услуге домаћинствима	399	5				404
2.2.2	Дужничке хартије од вредности	5,813	152	43	0	0	6,008
2.2.2.1	Централна банка	0	0	0	0	0	0
2.2.2.1.1	Краткорочни	0					0
2.2.2.1.2	Дугорочни	0					
2.2.2.2	Депозитне институције осим централне банке	272	0	0	0	0	272
2.2.2.2.1	Краткорочни	0					0
2.2.2.2.2	Дугорочни	272	0				
2.2.2.3	Држава	5,518	152	43	0	0	5,714
2.2.2.3.1	Краткорочни	0					0
2.2.2.3.2	Дугорочни	5,518	152	43	0	0	5,714
2.2.2.4	Остали сектори	22	0	0	0	0	22
2.2.2.4.1	Краткорочни	0					0
2.2.2.4.2	Дугорочни	22	0				22
2.3	Финансијски деривати (осим дев. резерви) и опције на акције за запослене	0	1			-1	0
2.4	Остале инвестиције	19,405	-53	22	0	12	19,386
2.4.1	Остали власнички капитал	0		0	0	0	
2.4.2	Готов новац и депозити	653	43	0	0	0	695
2.4.2.1	Централна банка	0					
2.4.2.2	Депозитне институције депозит осим централне банке	653	43	0	0	0	695
2.4.2.3	Држава	0					
2.4.2.4	Остали сектори	0					
2.4.3	Кредити	17,060	-321	19	0	12	16,769
2.4.3.1	Централна банка	563	-186	4	0	0	381
2.4.3.1.1	Кредити и зајмови са ММФ-ом	515	-186	4			333
2.4.3.1.2	Остали краткорочни	0					0
2.4.3.1.3	Остали дугорочни	48					48
2.4.3.2	Депозитне	3,151	-93	3	0	5	

	институције депозит осим централне банке						
2.4.3.2.1	Краткорочни	115	11	2			128
2.4.3.2.2	Дугорочни	3,036	-103	1		5	2,939
2.4.3.3	Држава	7,859	-34	11	0	7	7,843
2.4.3.3.1	Кредити и зајмови са ММФ-ом	0	0				0
2.4.3.3.2	Остали краткорочни	0	0				0
2.4.3.3.3	Остали дугорочни	7,859	-34	11		7	7,843
2.4.3.4	Остали сектори	5,487	-8	0	0	0	5,479
2.4.3.4.1	Краткорочни	14	0	0			14
2.4.3.4.2	Дугорочни	5,473	-8				5,464
2.4.4	Програми осигурања и пензија и стандардизовани гаранцијски програми	14					14
2.4.5	Трговински кредити и аванси	1,177	226	0	0	0	1,402
2.4.5.1	Централна банка	0					0
2.4.5.2	Депозитне институције депозит осим централне банке	0					0
2.4.5.3	Држава	0					0
2.4.5.4	Остали сектори	1,177	226	0	0	0	
2.4.5.4.1	Краткорочни	925	234				1,158
2.4.5.4.2	Дугорочни	252	-8				244
2.4.6	Остала потраживања/дуговања	67					67
2.4.7	Алокација СПВ	436		4			439
Међународна инвестициона позиција - нето		-31,099	-352	-28	30	-37	-31,485

Извор:НБС

Као што се види из табеле бр. 22, међународна инвестициона позиција је негативна, то значи да је већа пасива од нето активе. Остали индикатори указују на неопходност значајнијег прилива страних директних инвестиција и повећања међународне инвестиционе позиције што би се омогућило адекватним пословним амбијентом и олакшицама ради бржег привлачења страних директних инвестиција (СДИ). „У циљу побољшања и повећања броја инвеститора неопходно је да се испуне следећи услови:

- 1) политичка, економска и монетарна стабилност, што за ефекат има смањење ризика и неизвесности и повратак поверења власника штедње у финансијске институције система;
- 2) реално повећање личних примања сектора становништва, односно остваривање нето позитивне акумулације сектора привреде;
- 3) тржишна, регуларна и стабилна политика каматних стопа;

---

⁷⁵ НБС:Методолошка објашњења табела: Дефиниције ставки међународне инвестиционе позиције усаглашене су са смерницама Међународног монетарног фонда. Међународна инвестициона позиција Републике Србије (МИП) израђена је на основу Приручника за израду платног биланса и Међународне инвестиционе позиције ММФ-а, шесто издање (Balance of Payments and International Investment Position Manual, Sixth Edition - ВРМ6), као и одговарајућих пратећих методолошких документа. МИП Републике Србије израђује се тромесечно и представља стање на крају периода које је резултат реализованих платнобилансних трансакција, валутних промена, промена цена осталих промена представља биланс стања њене спољне финансијске активе и пасиве. Стандардне компоненте МИП-а структуриране су примарно на активу и пасиву, а на функционалној основи на директне инвестиције (власнички капитал и дужнички инструменти), портфолио инвестиције (власничке и дужничке хартије од вредности), финансијске деривате и остале инвестиције (остали власнички капитал, готов новац и депозити, кредити, програми осигурања и пензија и стандардизованих гаранцијских шема, трговински кредити и аванси, остала потраживања/дуговања и алокација СПВ) и девизне резерве (монетарно злато, специјална права вучења, резервна позиција код ММФ-а, остала резервна актива, готов новац и депозити, хартије од вредности, финансијски деривати и остала потраживања). Дефиниције стандардних компоненти МИП у потпуности су методолошки усклађене са компонентама финансијског рачуна платног биланса. У МИП су посебно приказани сектори: централне банке, државе, депозитне институције осим централне банке и остали сектори. Компоненте МИП (код којих је то смислено) приказане су и према оригиналној рочности, са поделом на краткорочну (до годину дана) и дугорочну (преко годину дана) финансијску активу/пасиву. Основни извори података МИП су извештаји о кредитно-финансијским трансакцијама који се достављају НБС, статистички подаци платног промета са иностранством који се обавља преко банака и НБС, директни извештаји предузећа, извештаји монетарно-финансијске статистике НБС и управљања девизним резервама.

- 4) конзистентан, стабилан и стимулативан порески систем;
развијеност ефикасног и ликвидног секундарног тржишта капитала.⁷⁶

Одговарајућа правна заштита, јавност рада, већа понуда разноврсне финансијске активе, адекватно информисање и едукација су претпоставке стварања поверења у финансијски систем, а самим тим и већег присуства индивидуалних инвеститора на тржишту капитала. Присуство инвеститора из иностранства, посебно стратешких инвеститора, може представљати значајан подстицај тржишту капитала у Србији. Иностранци инвеститори најчешће инвестирају своја средства позајмљивањем на кредитној основи, кроз директне инвестиције и портфолио инвестиције. Свакако, улагање средстава из иностранства успостављањем власничких односа је повољнији начин прибављања капитала, јер не повећава задуженост земље и не захтева одлив средстава по основу отплате камате и главнице. „Приликом директних инвестиција страни улагачи, по правилу, инсистирају на контролном пакету акција, а основни циљ инвестирања је остварење високих профитних стопа. За разлику од директних инвестиција, портфолио инвеститоре не занимају управљање и контрола предузећа, већ је остварење сталних приноса од инвестирања у хартије од вредности њихов основни мотив.“⁷⁷

3.7 Кретање односа размене (Тт) Републике Србије

Структурне промене у спољној трговини Републике Србије се намећу као потребан, али не и довољан услов бржег привредног раста преко повећања капацитета привреде за производњу, штедњу и извоз. При разматању варијанти привредног развоја посебна пажња се мора поклонити утврђивању њихових ефеката на извоз и увоз земље у склопу анализе увозне зависности. Тиме се добија реална вредност извоза оличена у нето девизном ефекту.

---

⁷⁶ Живота Ристић Ж. (1990),. Тржиште капитала, Београд, стр.29

⁷⁷ Пушара К.(2010), Међународне финансије, Београд, стр 154.

Анализи односа размене ⁷⁸ у нашој земљи потребно је посветити посебну пажњу. Представиће се временски оквир када су се односи размене погоршавали и били неповољни за српску привреду, али и када је Република Србија имала користи од промена у односима размене.

3.8 Регионална спољнотрговинска сарадња Републике Србије

Међународни економски односи се могу посматрати као део свеукупних међународних односа, представљају скуп свих економских односа између националних привреда у свету и укључују спољнотрговинску сарадњу, трансфер и размену капитала, трансфер технологија, повезивања и директне инвестиције. У том контексту, основни носиоцу су држава, односно државне институције.

Међународни економски односи се посматрају кроз:

1. робне токове и
2. финансијске токове

Спољнотрговинска размена се односи на робне токове, размену роба у оквиру међународне сарадње, док се финансијски токови односе на сарадњу између држава (билатерални) или са међународним финансијским институцијама (мултилатерални), као што је већ било речи.

Прегледом и синтетизовањем промена у размени спољне трговине, потребно је истаћи улогу и значај експанзије спољне трговине у стабилизацији српске привреде. Повећање конкурентности привреде је један од кључних фактора. Битан услов за динамично повећање конкурентности привреде јесте динамичан раст и висок ниво увоза опреме и знања. Врло скроман увоз опремен и смањена производња у Србији, довели су до тога да је све већа застарелост опреме која се сада користи. Постоји висока корелација између инвестирање у опрему и њеног увоза и раста привреде, њене конкурентности извоза, што је веома значајно за Србију, која има низак ниво развијености производње и

---

⁷⁸ Terms of trade

опреме. Поред тога, улога економске политике је веома значајна у циљу подржавања регионалне сарадње.

Основне смернице економске политике у наредном периоду биће засноване на конкурентским предностима Србије, првенствено у области пољопривреде и прехрамбене индустрије, енергетике, саобраћајне инфраструктуре, аутомобилске индустрије и индустрије информационих технологија. У циљу развоја пропульзивних делова привреде ствараће се пословни амбијент стимулативан за улагања у наведене области и гране привреде од којих ће отпочети нови инвестициони и развојни циклус. Повољна инвестициона клима гарантоваће инвеститорима из земље и иностранства правну сигурност и боље услове пословања и инвестирања него у земљама из окружења. У том циљу ствараће се услови и за стабилност девизног курса, повољнију цену капитала и ефикасније административне процедуре.⁷⁹

Регионална сарадња Републике Србије се може сагледати и кроз низ споразума економских односа које су остварене са одређеним земљама. Они поспешују и стимулишу раст регионалне сарадње. Споразуми о слободној трговини су међународни билатерални и мултилатерални уговори који стварају услове за повољнији режим трговине између страна уговорача. Роба која се креће кроз различите облике међународних трговинских односа може, уколико стекне преференцијално порекло, бити конкурентнија а тиме и приступачнија корисницима на домаћем тржишту. Тиме се остварује већи обим размене добара између тржишта повезаних оваквим уговорима, али и либерализација саме трговине и повећање инвестиција у тржишно повољнијим условима привређивања, о чему је већ било речи.

Република Србија је до сада закључила више међународних споразума о слободној трговини чиме је подстакла ширење и развој постојећих трговинских односа уговорница, али истовремено и створила предуслове за ширење зоне слободне трговине кроз систем дијагоналне кумулације порекла робе.

Република Србија има потписане следеће Споразуме о слободној трговини, и то:

---

⁷⁹ Влада Републике Србије (2013) Фискална стратегија за 2014 са пројекцијама за 2015. и 2016. годину, стр.3

1. Споразум о слободној трговини између Руске Федерације и Републике Србије;
2. Споразум о слободној трговини између Републике Србије и Републике Белорусије;
3. Споразум о слободној трговини са Републиком Турском;
4. Споразум о слободној трговини са Европском заједницом за слободну трговину – ЦЕФТА

Као што је већ помунуто, ЦЕФТА споразум (2006. године), који је заменио мрежу од 32 билатерална споразума о слободној трговини у регион ЈИЕ, који су били у примени од 2001. године тиме је дат велики допринос у области либерализације и олакшавања услова трговине.

Према расположивим подацима Привредне коморе Србије, у размени у 2013. години остварен је дефицит у износу од 5928,6 милиона УСД у размени робе са иностранством и у односу на 2012. годину забележено је смањење од 23,0%. Што се тиче покривености увоза извозом у 2013. години, износи 71% и забележено је повећање у односу на 2012. годину која је износила 59,3%. Према робној размени остварене по групама земаља, најважнији трговински партнер Србије су земље чланице Европске Уније које чине више од половине укупне размене, тј. 62,2% у 2013. години.

Према регионалној сарадњи, највећи суфицит је остварен са Босном и Херцеговином, Црном Гором и Македонијом. Због увоза енергената дефицит се јавља са Казахстаном и Руском Федерацијом, затим са Кином због увоза телефона за мрежу станица и лаптопова. Након тога се јавља дефицит са Пољском (увоз делова за моторна возила), Мађарском и Немачком.

Што се тиче земаља чланица споразума ЦЕФТА, оне представљају други партнер по важности, што је резултирало извозом пољопривредних производа (житарице и производи од њих и разне врсте пића), као и извоза разних готових производа. Када је у питању увоз из ових земаља, заступљени су гвожђе и челик, електрична енергија, као и поврће и воће.

3.9 Промена улоге спољне трговине у привредном развоју Републике Србије

Основна карактеристика светске привреде последње деценије је динамични развој спољне трговине. Циљ спољнотрговинске политике јесте остварење оптималног обима и најповољније робне и географске структуре увоза и извоза са становишта националне економије. Учесће националног извоза у укупном светском извозу јесте управо један од најважнијих показатеља привредне експанзије једне економије. Значај спољне трговине за националну економију одређен је сплетом интерних и екстерних фактора, економског и некономског карактера. У савременим условима пословања, подељени су ставови аутора о важности истих. Утицај интерних економских фактора, чини се да све више добија на значају у условима глобализације и либерализације међународне трговине.

Са аспекта међународне економске активности једне државе, спољна трговина се може сагледати и кроз укупан промет роба и услуга са иностранством, оствареног увоза и извоза. Овим се ствара могућност уласка на нова спољна тржишта и пласирања вишкова и куповина тј. попуњавање роба, услуга, новца, капитала, технологије и слично, које недостају на домаћем тржишту. Дакле, постиже се стварање повољнијих услова размене, остварење виших цена и услова, у поређењу са ситуацијом да се продаје само на домаћем тржишту. Спољна трговина омогућује да се асортиман производа и услуга допуни и обезбеди квалитетније задовољење људских потреба – производних и потрошачких.

Основни елементи спољне трговине су:

- истраживање, односно испитивање потенцијалних могућности на тржиште на коме би требало пласирати производе или услуге;
- успостављање пословних веза са страним партнерима – оцена бонитета страног партнера и преговори;
- закључивање посла, и
- реализација спољнотрговинског посла и постпродајне активности.

У оквиру спољнотрговинских активности стимулишу се произвођачи на примену светских стандарда и критеријума у производњи и на примену савремених технологија. Основни параметри спољне трговине државе су:

1. спољнотрговински биланс;

2. спољнотрговински дефицит или спољнотрговински суфицит, и
3. спољнотрговински коефицијент (Ск) – мера зависности државе од међународне трговине, представља збир вредности увоза и извоза подељених са вредношћу друштвеног производа:

$$T = \text{увоз} + \text{извоз}; \quad Y = \text{друштвени производ}$$

Основна карактеристика светске привреде у току последње деценије је динамични развој спољне трговине. Циљ спољнотрговинске политике јесте остварење оптималног обима и најповољније робне и географске структуре увоза и извоза са становишта националне економије. У том контексту је важно сагледати и утицај промене спољнотрговинске структуре на раст бруто домаћег производа, запосленост, прилив страних директних инвестиција и буџета. Остваривање циљева у области макроекономске политике, попут пуне запослености, стабилности цена, равнотеже у платном билансу бржег економског раста, посебно су важни за Републику Србију.

Према подацима РЗС-а у другом кварталу 2014. године извоз успорава раст. С једне стране, ово је последица знатног успоравања раста извоза друмских возила. Са друге стране, поплаве у мају су се одразиле на овакав тренд раста извоза, јер су негативно утицале на производњу (а тиме и извоз) првенствено у области енергетике, рударства и пољопривреде. Уз то, ово може бити делимично последица и благе апресијације динара, као и рецесионих кретања, из прве половине године. Тако је и међугодишња стопа раста извоза без друмских возила нижа у односу на претходне кварталне стопе.⁸⁰

Депресијације динара из јула и августа 2014. године ће повољно утицати на спољнотрговинске токове у последњем кварталу ове године, док ће раст увоза електричне енергије утицати на погоршање спољнотрговинских токова. Рецесиона кретања, која су почела и пре поплава, вероватно имају допринос на тренутно кретање извоза (који у Q2

---

⁸⁰ Фондација за развој економске науке (ФРЕН), Платни биланс и спољна трговина, Квартални монитор Бр. 37 • април–јун 2014, стр.25

успорава раст, а у јулу бележи међугодишњи пад од 10,9%), али истовремено постављају ограничења у расту увоза (након постепеног убрзавања раста из Q2, увоз поново успорава у јулу – расте по стопи од 1,8% међугодишње).⁸¹

Важно је истаћи да се Законом о спољнотрговинском пословању Републике Србије, уређују спољнотрговинско пословање у складу са правилима Светске трговинске организације (СТО) и прописима Европске уније (ЕУ), као и надлежност Агенције за страна улагања и промоцију извоза.⁸²

Свакако је потребно наставити са неопходним реформама које би омогућиле већи прилив СДИ да би се остварила динамика привредног раста и развоја, значај спољне трговине би био још већи, што би омогућило отварање нових радних места, што би допринело смањењу стопе незапослености. То би допринело и стабилизацији макроекономских токова и повећавању извоза, чиме би се ублажио спољнотрговински и текући платни дефицит.

3.10. Поступак емпиријског истраживања ефеката инструмената спољнотрговинске политике

Поступак и резултати емпиријских истраживања на примеру аутомобилске индустрије, као највећег извозника (компанија Фијат), дати су у даљем тексту овог поглавља.

3.10.1 Дефинисање предмета и циља истраживања

Општи циљ истраживања је стицање научно-стручног сазнања о утицајима спољне трговине на нето девизни ефекат Републике Србије, конкретно утврђивање промена у спољној трговини, њихових манифестација и модела за побољшање нето девизног ефекта.

---

⁸¹ Фондација за развој економске науке (ФРЕН), Платни биланс и спољна трговина, Квартални монитор Бр. 37 • април–јун 2014, стр 25.

⁸² Спољнотрговинско пословање је спољнотрговински промет робе и услуга и обављање привредних делатности страног лица у Републици Србији и домаћег лица у другој држави или царинској територији. Спољнотрговински промет поједином врстом робе и услуге може се посебно уредити у складу са правилима СТО и прописима ЕУ. Спољна трговина наоружањем, војном опремом и робом двоструке намене уређује се посебним законом.

У склопу значаја истраживања структурних промена у спољној трговини уопште, утицај на остварени нето девизни приход представља недовољно, или неадекватно истражен феномен. Овом докторском дисертацијом се тежи да се оствари корак даље у објашњењу корисности и каузалности у сврху њихове практичне примене.

3.10.2 Избор метода истраживања

У циљу што ефикаснијег и квалитетнијег истраживања и добијања поузданијих резултата, примењена је одређена методологија истраживања током израде рада.

а) Од основних метода мишљења и истраживања примењене су следеће:

1. методи анализе и синтезе,
2. методи апстракције и конкретизације,
3. методи генерализације и специјализације и
4. дедуктивној методи закључивања

Тежиште је стављено на анализу, класификацију и генерализацију, свеобухватно примењена у току процеса израде ове докторске дисертације. Наравно, да су се појединачно сагледали сви аспекти ове појаве на начин који би омогућили увид у целину проблема истраживања утицаја промена у спољној трговини на нето девизни ефекат Републике Србије.

Метода анализе коришћена је приликом анализе предмета истраживања растављајући га на чиниоце. Анализом се дошло до карактеристика чинилаца предмета научног истраживања. Тако се омогућава да се спољна трговина, која је веома сложена појава, преко чинилаца који су подвргнути анализи боље разуме и спозна.

Метода синтезе примењена је приликом спајања више чинилаца спољне трговине, њених промена и утицаја на нето девизни ефекат у једну целину. Синтеза је примењена у сазнавању сложених целина промена у спољној трговини, преко њихових појединачних и посебних делова, њиховим спајањем у разне могуће односе и везе.

Метода генерализације је примењена за сазнање општег на основу појединачних елемената спољне трговине и њеног утицаја на нето девизни ефекат Републике Србије. У односу на нето девизни ефекат који је предмет изучавања, применом генерализације

анализираће се поједини елементи да би се дошло до општих закључака у вези са утицајем промена у спољној трговини на предмет истраживања.

Метода специјализације је примењена у сазнавању посебног и појединачног у општем, при чему се опште схватање као целине састављена од чланова који су сви међусобно повезани извесним заједничким својствима, али су међу њима задржане евидентне разлике на основу којих се може идентификовати њихова посебност у одређеном поретку.

б) У оквиру општенаучних метода примењене су:

1. аналитичко-дедуктивна метода,
2. компаративна метода и
3. статистичка метода

Аналитичко-дедуктивна метода примењена је у истраживању како би формирали постулатиону основу евидентирањем разноврсних искустава стечених у утврђивању утицаја спољне трговине на нето девизни ефекат. Овом методом у истим и различитим ситуацијама упоређује се и констатује истоветност у утврђивању утицаја и одговарајућих мера за унапређење и побољшање нето девизног ефекта Републике Србије.

Компаративна метода коришћена је ради поређења нормативних решења и стратегија на плану реализације мера за побољшање нето девизног ефекта између земаља са нашег континента, а и шире, и Републике Србије. Дакле, компаративну методу примењена је у сазнавању идентичности, сличности и различитости спољне трговине у разним временима и на разним просторима одређеним адекватним мерилима, истоветних или разноврсних појава у дефинисаном простору и времену.

Разлози за примену статистичке методе произилазе из чињенице да постоји мноштво законских норми и реаговања различитим формама и садржајима и компетентних субјектата који учествују у њиховој реализацији. Све то подразумева одређена пребројавања – квантификацију докумената и квантитативних исказа, за шта је неопходна примена статистичке методе и њених техника и инструмената. Прикупљање и обрада битних статистичких података послужило је као основа за анализу резултата истраживања, чиме ће се остварити детаљнији преглед садржаја појединих извора ради бољег спознавања утицаја промена у спољној трговини на нето девизни ефекат у Републици Србији. За анализу података коришћене су и математичко-статистичке методе.

Наиме, постојање, јачина и смер односа између променљивих обухваћених хипотезама биће испитани корелационом анализом, односно вредношћу и статистичком значајношћу коефицијента корелације, док је претпостављени каузалитет између зависних и независних променљивих испитан регресионом анализом. Коришћени су и параметарски/непараметарски статистички тестови испитивања разлика у средњим вредностима.

Историјско-економска метода је коришћена при посматрању спољне трговине у историјском развоју, од њеног настанка до данас.

в) Од метода за прикупљање података примењена је метода анализе (садржаја) докумената

Основна оперативна метода примењена је анализа (садржаја) докумената који имају својство раније спроведених истраживања и добијених закључака у овој области, затим докумената која имају својство стратегије, односно предлога за унапређење ове области, као и других текстова који се односе на ову материју. У истраживању је примењена квалитативна и квантитативна техника анализе, што би требало да допринесе да се оствари бољи увид у садржај појединих извора података, а све у циљу сазнања битних својстава спољне трговине и њеног утицаја на нето девизни ефекат.

ЗАКЉУЧАК

Фазу развоја у којој се привреда неке земље налази одређује висина БДП-а *per capita*. На основу БДП-а *per capita* могуће је одредити подручја која су кључна за остваривање економског раста и побољшање конкурентности. Потребно је да свака држава која тежи развоју, објективно сагледа своје снаге и слабости и да адекватним мерама повећава и одржава своју конкурентност. Према извештају Светског економског форума глобална економија је у кризи, јер државе имају потешкоће у спровођењу структурних реформи које су неопходне за подстицање привредног раста.

Криза у Србији се осећа у свим областима. Она заостаје у свом развоју у односу на ЕУ и друге земље из окружења, што показују многе варијабле. Индекс глобалне конкурентности показује да је Србија испод просека за ЕУ, и у односу на бивше југословенске републике. Она нема адекватну инфраструктуру за подстицање креативности и иновативности привредних субјеката. Потребно јој је снажније предузетништво.

Земље са релативно високим вредностима ИГК у односу на Србију бележе пад вредности, што је последица кризе и погоршања виталних параметара. Земље са ниским вредностима ИГК бележе раст, иако имају погоршане квантитативне показатеље конкурентности, што је последица оптимистичких резултата добијених анкетом.

Србија треба да побољша конкурентску способност своје привреде, која је на ниском нивоу, спорост у спровођењу економских реформи, технолошког заостајања, малог обима инвестиција и других негативних појава. Најважнији фактори који ометају пословање у Србији су неефикасна бирократија, слаб приступ финансијским средствима, корупција, неусклађеност образовног система са захтевима конкурентне привреде, немогућност тржишта рада да задржи и привуче талентовану радну снагу и др.

Међутим, присутни су и одређени позитивни помаци у ефикасности појединих институција, као и у макроекономској стабилности, која се огледа, пре свега, у курсу који нема већих осцилација и стабилности банкарског система. Просечна стопа годишње инфлације у Србији у 2015. години је смањена у односу на претходну годину толико да

се сада Србија налази на првој позицији од 140 земаља. Сви остали макроекономски индикатори, као што су кредитни рејтинг земље, ниво штедње у проценту БДП-а, буџетски дефицит и јавни дуг су погоршани.

Конкурентност привреде Србије може се побољшати повећањем стопе привредног раста и повећањем извоза. Битан предуслов за ово је спровођење мера фискалне консолидације. Србији је неопходно образовање које ће оспособљавати појединце да уче и развијају широк спектар вештина потребних за иновације у свим облицима.

Србија би требало више да се оријентише на реализацију и претварање компаративних у конкурентске предности. Треба променити стратегију будућег раста и окренути се привлачењу страних директних инвестиција које би трансфером савременијих технологија учиниле домаће производе атрактивнијим за шира тржишта. Раст базиран на експанзији домаће тражње, уз занемаривање штедње и инвестиција, довео је до тога да Србија има институције и инфраструктуру на нивоу економија вођених основним факторима. Достизање одређеног нивоа међународне конкурентности и стварање модерне, ефикасне и конкурентне индустрије, мора бити један од приоритета Републике Србије. Нове стратегије и политике развијања и јачања конкурентности треба да буду база на којој се на конзистентан и целовит начин дефинишу основни развојни приоритети и правци земље. У дизајнирању таквих стратегија и оперативних политика, највиши приоритет би требало да се фокусира на конкурентност, односно раст конкурентности индустрије уз реиндустријализацију и интензивирање структурних промена, како би се обезбедио њен ефикасан развој и стратешка извозна оријентација у циљу повећања нето девизног ефекта.

Из дефинисаног стратешког циља повећања конкурентности индустрије, хијерархијски посматрано, може се извести низ секундарних циљева, међу којима су :
Нужност динамичног раста продуктивности индустрије утицало би на структурно прилагођавање економским, технолошким и социјалним захтевима и потребама висококонкурентских тржишта, чиме би се обезбедило повећање квалитета и обима извоза. Улазак у вишу развојну фазу индустрије коју карактерише производња производа који стварају високу новододату вредност.

Унапређење основних и посредних фактора и међупроизвода конкурентности, који ће деловати на микроекономску и макроекономску конкурентност, односно резултате конкурентности.

Носиоци развоја српске индустрије, у наредном периоду, уз уважавање ширих интереса, треба да буду:

- Производња моторних возила, компоненти (аутомобилска индустрија са фокусом на повећање броја локалних произвођача као добављача у оквиру процеса кластеризације)
- Производња машина
- Производња електронске опреме и машина
- Производња информационих технологија
- Производња агро-индустријског комплекса, односно прехранбених производа.

Економска политика као значајан стуб развоја захтева унапређење макроекономске стабилности, повећања продуктивности и јачање конкурентности индустрије. Потребан је пакет мера, временски синхронизованих, функционално усклађених и усмерених према истом циљу. Најважнији утицај на конкурентност индустрије несумњиво се мора остварити инструментима и механизмима:

- Политике курса и умерене потцењености динара
- Монетарне политике и њеног утицаја на камате и контролу ликвидности банака
- Фискалне политике и контроле висине прихода и расхода
- Политике доходака и контроле административно регулисаних цена и издатака за плате.

Привреда Србије се налази по много чему на развојној раскрсници која имплицира неопходну промену концепције и стратегију (модел) развоја. Повећање конкурентности индустрије мора имати пресудну улогу у дугорочном развоју српске привреде, али и њеном интегрисању у европску и светску економију. Конкурентност је нужан услов ефикасне реализације извозно оријентисане стратегије развоја индустрије и повећање њеног извоза, којом би се обезбедио њен динамичнији, уравнотеженији и одрживи развој. На овај начин, обезбедио би се развој и осталих сектора и делатности.

Главна сврха нове индустријске политике је да индустрију учини разноврснијом и да створи области у којима ће она бити у конкурентској предности.

Недостаци тржишног механизма, посебно испољени са глобалном кризом, али и специфични услови и положај у коме се налази српска индустрија, орају узети у обзир нужност комбинованог и софистицираног приступа традиционалне (вертикалне) и модерне (хоризонталне) индустријске политике. У оквирима растуће нестабилности глобалне економије, индустријска политика мора да буде способна за брз и ефикасан одговор на непредвидиве догађаје.

У том контексту, економска политика у наредном периоду би требало да се базира на развоју и стимулацији истог који је заснован на конкурентским предностима Србије, првенствено у области аутомобилске, пољопривреде и прехранбене индустрије, енергетике, саобраћајне инфраструктуре, и индустрије информационих технологија.

Технолошки јаз и постојећа производна структура, у којој доминирају сектори ниске технолошке интензивности производње, не могу у дугом року битније утицати на динамичнији раст продуктивности рада и смањење јединичних трошкова рада. То потврђује и анализа извоза и остварених резултата у спољнотрговинској размени, на основу које се може оценити да је целокупна индустрија остварила предност код примарних и производа нижих фаза прераде. Дакле, иако се конкурентност привреде заснива на факторима ефикасности, актуелну извозну структуру индустрије карактерише технолошко заостајање, доминантна заступљеност традиционалне индустријске производње са стандардизованим производима нижег степена обраде, јако мала заступљеност производа високе финализације, јако широк и дисперзиван извозни асортиман у којем не постоји препознатљив или водећи извозни производи.

Економску политику као важан стуб треба значајно унапредити у циљу макроекономске стабилности, повећања продуктивности и јачања конкурентности индустрије. Потребан је пакет мера, временски синхронизованих, функционално усклађених и усмерених према истом циљу. Најважнији утицај на конкурентност индустрије несумњиво се мора остварити инструментима и механизмима:

- Политике курса и умерене потцењености динара
- Монетарне политике и њеног утицаја на камате и контролу ликвидности банака

- Фискалне политике и контроле висине прихода и расхода
- Политике доходака и контроле административно регулисаних цена и издатака за плате.

За имплементацију стратегије извозне оријентације и измену основних праваца развоја индустрије, заснованих на знању, иновативности и предузетништву, неопходно је дефинисати и водити нову, активну и софистицирану економску политику. Управљање модерном економијом и каналисање процеса промена економских структура, без неке форме индустријске политике више није могуће. Она мора добити одговарајуће место, јер је постала један од фундаменталних избора за ефикасан индустријски развој и једна од важнијих економских политика којом се свесно утиче и подстиче раст конкурентности. Главна сврха нове индустријске политике је да индустрију учини разноврснијом и да створи области у којима ће она бити у конкурентској предности.

Недостаци тржишног механизма, посебно испољени са глобалном кризом, али и специфични услови и положај у коме се налази српска индустрија, орају узети у обзир нужност комбинованог и софистицираног приступа традиционалне (вертикалне) и модерне (хоризонталне) индустријске политике. У оквирима растуће нестабилности глобалне економије, индустријска политика мора да буде способна за брз и ефикасан одговор на непредвидиве догађаје.

С обзиром да је циљ овог рада био усмерен на разматрање кључних услова, фактора, политика и подстицаја за повећање конкурентности српске привреде, а тиме и њеног квалитета и обима извоза, који утичу на повећање нето девизног ефекта, пример Фијата је био један од најадекватнијих примера јер је подршком извозних субвенција и олакшица ради подстицања развоја индустријских капацитета за извоз. Поред тога, посебан значај би требало да се придаје даљем развоју процесу кластеризације, усмерене ка развоју локалних добављача, базу домаћих произвођача, који ће промовисати развој овог индустријског сектора, што може служити и овај модел бити примењен и на друге индустријске секторе у нашој земљи.

Кластеризација у циљу привлачења страних инвеститора – добављача (окупљање и подстицање домаћих произвођача) је једно од изузетно значајних области којима је

потребно посветити посебну пажњу. Доласком Фијата на домаће тржиште створени су потенцијали за привлачење њихових традиционалних добављача различитим аутомобилским компонената. Наиме, близина ових добављача и традиционална сарадња обезбеђује сигуран пласман за ове произвођаче, који би могли или да направе кооперативну сарадњу са постојећим локалним произвођачима или да самостално дођу као инвеститори на тржиште.

Привреда Србије се налази по много чему на развојној раскрсници која имплицира неопходну промену концепције и стратегију (модел) развоја. Повећање конкурентности индустрије мора имати пресудну улогу у дугорочном развоју српске привреде, али и њеном интегрисању у европску и светску економију. Конкурентност је нужан услов ефикасне реализације извозно оријентисане стратегије развоја индустрије и повећање њеног извоза, којом би се обезбедио њен динамичнији, уравнотеженији и одрживи развој. На овај начин, обезбедио би се развој и осталих сектора и делатности, и кластеризација би могла да допринесе и убрза тај процес.

Списак литературе

- Арсић Милојко, Василиј Леонтијев (2008), творац инпут-оутпут анализе, Економисти Нобеловци/, Nobel Prize Winners in Economics
- Бабић, М. (1978). *Анализа структуре увозне зависности Југословенске привреде*, Загреб.
- Бабић, М. (1987). *Макроекономска анализа*, Загреб.
- Бабић, М. (1991). *Макроекономски модели*, Загреб.
- Бабић, М. (1990). *Основе input output анализе*, Загреб.
- Бабић, М. (1982). *Увод у теорију вањске трговине*, Загреб.
- Бабић, М. (1975). *Увозна зависност југословенске привреде и ефекти повећања увозних цијена*, (заједно са др М. Секулићем), Економски преглед (5-6).
- Vachem, A., Korte, B. (1979). *Estimating Input-Output matrices*, Seventh International Conference on Input-Output Techniques- Changes in the structure of the world economy, Innsbruck.
- Baldwin, R.E. (1986). *The new protectionism: a response to shifts in national economic power* (NBER working paper no. 1823).
- Барјактаревић, Ј. (2010). *Монетарно кредитни и девизни систем*, Универзитет Сингидунум, Београд.
- Varma, T.(ed), (1955). *Structural Interdependence of the Economy*, J.Wiley et Sons, New York.
- Varma, T.(ed), (1967). *Structural Interdependence and Economic Development*, St. Martins Press, New York.
- Barry, F. (2002). *Foreign direct investment, infrastructure and the welfare effects of labour migration*, Manchester School 70(3): 364-379.
- Бејатовић, М., Пушара, М. (2013). *Спољна трговина*, Београд.
- Бјелић, П. (2002), Светска трговинска организација, Прометеј, Београд.
- Бјелић, П. (2008). *Креирање спољнотрговинске политике – Случај Србије*, у Елементи стратегије спољне политике Србије, Институт за међународну политику и привреду, Београд: 283- 301.
- Бјелић, П. (2011). *Међународна трговина*, Економски факултет, Београд.
- Бјелић, П. (2011). *Међународна трговина- теорија, пословање и политика*, Економски факултет, Београд.

- Бјелић, П. (2003). *Модел спољнотрговинске политике Европске уније*, Економски анали(бр.156), Београд.
- Бјелић, П. (2004). *Нецаринске баријере у међународној трговини*, Београд.
- Бјелић, П., Димитријевић, Д. (2012). *Положај Србије у савременим међународним економским односима*, зборник, Институт за међународну политику и привреду, Београд.
- Бјелић, П., Трошић, Јелисавац С., Поповић Петровић, И. (2010). *Савремена међународна трговина*, Београд.
- Бјелић, П. (2006). *Трговинска мапа Србије*, у Конкурентност привреде Србије, Jefferson Institute, Београд.
- Бошњак, М. (2011). *Глобална финансијска и економска криза и њен утицај на привреду и финансије Србије*, Београд.
- Бошњак, М., (2005), *Конкурентност и развој као полуге европске перспективе Србије*, Економски анали, бр. 166, Економски факултет у Београду.
- Црнобрња, М., Савет страних инвеститора, (2010). *Бела Књига, Предлози за побољшање пословног окружења у Србији*, Београд.
  - Добрица Весић, Перо Петровић (2015), Утицај Светске Економске Кризе на Привредни Развој Србије, МП 1, 2015 (стр. 106-127).
- Грандов, З., Јовановић, Р. (2013). *Спољно трговинско пословање*, Београд.
- Грачанац, А. (2001). *Светско тржиште у условима глобализације*, Привредна комора Југославије, Београд.
- Грубишић, З., Каменковић, С. (2010). *Стабилизациона политика ММФ-а и њена примена у Србији у условима светске финансијске кризе*, Школа Бизниса (бр.3/10), Београд: 25-31.
- De Simone, G. (2008). *Trade in parts and components and the industrial geography of Central and Eastern European Countries*, Review of World Economics vol.144.
- Ehrke, M. (2011). *Export - led growth: central European experiences – magic formula for the Western Balkans*, zbornik, Belgrade.
- Економски анали (2005) Београд. бр. 166. јули - септембар 2005.године
- Emerson, J.M. (1976). *Interregional trade effects in static and dynamic input-output models*, у Polenske K.R., Skolka J.V. Adnances in input- output analysis, Cambridge.
- Фискална стратегија за 2014 годину са пројекцијом за 2015 и 2016 годину.

- Фондација за развој економске науке (ФРЕН) (2014, 2015) Квартални монитор Бр. 37, 38,40
- Глобална економска криза и конкурентска позиција (2014), Фондација за развој економске науке - - ФРЕН
- Никола Фабрис (2007), Како Унапредити Конкурентност Српске Привреде- Предлог Акционог Плана
- Irwin, D. (2009). *Avoiding 1930's style protectionism lessons for today, Effective crisis response and openness- implications for the trading system*, London.
- Јакшић, Б. (2007). *Припрема Србије за интеграције са ЕУ- сегмент унутрашњег тржишта*, Квалитет (7-8), Пословна политика, Београд.
  - Јаћимовић Данијела, Бјелић, Иван Марковић (2013), Утицај Светске Економске Кризе на Међународне Инвестиционе и Трговинске Токове у Региону Западног Балкана, Економске Теме, (2013) 51(1): 1-20
- Јовић, М. (2003). *Кључни фактори конкурентности и транзиција*, Економски магазин (бр.1), Београд.
- Јововић, Д. (2010). *Девизни курс динара- Вредност динара има утицај на укупна макроекономска кретања у земљи*, Економетар (бр.67-68), Београд.
- Јововић, Д. (2010). *Курс динара и макроекономска кретања*, Данас, Београд.
- Karaska, J.G. (1968). *Variation of input-output coefficients for different levels of aggregation*, Journal of reg. science: vol.8, no.2.
- Ковчевић, М. (2009). *Економско-финансијски односи Србије са иностранством- нужност нове стратегије*, у Економско- финансијски односи Србије са иностранством- нужност нове стратегије, Научно друштво економиста Србије, Крагујевац: 13-64.
- Ковачевић, М. (1973). *Фактори конкурентности југословенског извоза*, Институт економских наука, Београд.
- Ковачевић, М. (2002). *Међународна трговина*, Економски факултет, Београд.
- Ковачевић, М. (2012). *Узроци драматичног пада и врло ниског нивоа конкурентности Србије и њене привреде*, у Положај Србије у савременим међународним економским односима, зборник, Београд: 26-52.
- Ковачевић, М. (2010). *Узроци ниског нивоа и мере за повећање конкурентности привреде Србије*, у Како повећати конкурентност привреде и извоза Србије, зборник, Научно друштво

- економиста Србије са Академијом економских наука и Економски факултет у Београду, Београд: 3-39.
- Ковачевић, Р. (2003). *Економски односи Југославије са иностранством*, Економски факултет, Београд.
  - Ковачевић, Р., (2005), *Макроекономски оквири конкурентности извоза привреде Србије*, Тржиште, новац, капитал, јул-септембар, бр. 3, Привредна комора Србије, Центар за научно-истраживачки рад, Београд.
  - Ковачевић, Р. (2009). *Економски односи Србије са иностранством*, Економски факултет, Београд.
  - Ковачевић, Р. (2009). *Извоз и спољни дуг као фактори макроекономске стабилизације привреде Србије*, Економска политика Србије у 2010, Научно друштво економиста Србије са Академијом економских наука и Економски факултет у Београду, Београд.
  - Ковачевић, Р. (2012). *The influence of the global financial crisis on the balance of payments of Serbia*, чланак у *From Global crisis to economic growth which way to take? Vol.1, Economics: 259- 272.*
  - Ковач, О. (1994). *Платни биланс и међународне финансије*, Београд.
  - Ковач, О. (2002). *Спољно трговинска равнотежа и привредни раст: проблеми и искуства Југославије*, Економски факултет, Београд.
  - Козомара, Ј. (1999). *Извоз и увоз робе: међународно пословање*, Економски факултет, Београд.
  - Козомара, Ј. (2001). *Међународна трговина и пословање: међународно пословање: извоз и увоз робе*, Економски факултет, Београд.
  - Козомара, Ј., Стојадиновић Јовановић, С. (2011). *Међународно пословно финансирање*, Економски факултет, Београд.
  - Колпаков, Б. Т. главниј редактор, (1952). *Експортно-импортниј словарь*, енциклопедија, Москва.
  - Крањец, М. (1976). *Међусекторска анализа и утјецај финалне тражње на мултипликативне ефекте*, Економска анализа (бр.3-4).
  - Лабус, М., Милошевић, С. (2009). *Економска криза у Србији: између раста и структурних промена*, Бизнис форум, Копаоник.

- Ланге, О. (1960). *Увод у економетрију*, Веселин Маслеша, Сарајево.
- Лаушевић, Љ. (2013). *Финансирање спољне трговине Србије*, стручна монографија, Београд.
- Лаврач, И. (1974). *Компарација регионалних међусекторских модела са становишта обима потребних података*, Економска анализа (бр.3-4).
- Лековић, В. (2012). *Институционалне промене као детерминанта привредног развоја Србије*, Економски факултет, Крагујевац.
- Макроекономска стратегија привредног развоја Републике Србије од 2006 до 2012 године.
- Марковић, И. (2008). *Економски ефекти приступања Србије Европској Унији*, докторска дисертација, Ниш.
- Марковић, И. (2009). *Европска Унија за и против*, Економски факултет, Ниш.
- Марковић, И. (2009). *How to join the World Trade Organization – some aspects of the accession process*, Економски анали (1-2), Економски факултет, Београд.
- Марковић, И. (2012). *Међународни трговински режим и модалитети даље либерализације међународне трговине услугама*, докторска дисертација, Београд.
- Марковић, И. М. (2009). *Развој Светске трговинске организације*, Београд.
- Мартић, Љ. (1966). *Математичке методе за економске анализе II*, Народне новине, Загреб.
- Међак, В., Тодоровић, Б., Давидовић, М. и Сретић, З. (2008). *Економско привредни водич кроз Споразум о стабилизацији и придруживању*, Београд.
- Миловановић, Г. (2000). *Спољна трговина, теорија, принципи и пракса*, Економски факултет у Крагујевцу, Крагујевац.
- Млинаревић, П. (2013). *Домети фискалне политике у подстицању привредног раста*, зборник (свеска 1 бр.7), Економски факултет, Источно Сарајево.
- Народна банка Србије, (2004). *Конкурентност привреде Србије* (резиме студије) зборник, Економско- финансијски односи са иностранством конкурентност привреде и извоза, Економски анали (тематски број сеп.).
- Научно друштво економиста Србије, (2010). *Како повећати конкурентност привреде и извоза Србије*, зборник радова, Економски факултет, Београд.
- НБС, Макроекономски индикатори, 2014 I 2015.
- Национална стратегија одрживог развоја Републике Србије.
- Николић, Г. (2010). *Показатељи спољнотрговинске размене Србије са Европском унијом и*

- светом, Београд.
- Николић, Г. (2005). *Утицај спољне трговине на економски раст*, Economic Anals (бр. 165 апр-јун). *Отклањање поремећаја у трговини у Европској заједници: прописи о антидампингу, антисубвенционим и заштитним мерама, пракса и поступци*, (2006). ММЕО, Београд.
  - Нешић, С., (2008), *Конкурентност привреде Србије*, радни документ, Српски економски форум, Београд.
  - Пајевић, М. (2008). *Економско- привредни водич кроз Споразум о стабилизацији и придруживању*, Београд.
  - Петровић, П. (2007). *Спољнотрговинска неравнотежа привреде Србије као развојно ограничење*, докторска дисертација, Београд.
  - Петровић, П. (2011). *Утицај структуре спољне трговине на економски раст*, чланак у часопису за економику идустије (број 3 јул-сеп. 2011): 247-259, Економски институт, Београд.
  - Петровић, П., Антевски, М. (2006). *Карактеристике и ефекти страних директних инвестиција у Србији*, Економске теме vol.XLIV, Економски факултет, Ниш: 187- 193.
  - Привредна Комора Србије (2015), ПКС Инвестиције Инфо, април 2015.године.
  - Привредни преглед Србије (2013), публикација” Инвестициони Потенцијал Србије”.
  - ПКС (2014), Месечни Макроекономски Преглед, бр. 11, Припрема Центар за економске анализе – редакција часописа Коњунктурни трендови Србије, Новембар 2014 год., стр.6,7.
  - ПКС (2015), Месечни макроекономски преглед бр.4, април 2015.
  - ПКС (2014), Раст спољнотрговинске размене, 1 децембар 2014.
  - *Pluton Logistics*, Анализа (2015): Шта смо највише увозили, а шта извозили у 2014? 1.фебруар 2015.године
  - Пушара К.(2010), Међународне финансије, Београд.
  - Ристић Ж. (1990),. Тржиште капитала, Београд.
  - Републички завод за развој (2009), Конкурентност привреде 2008, Београд.
  - Република Србија Републички Завод за Статистику (РЗС) 2014.год, Спољнотрговинска робна размена Републике Србије, новембар 2014.
  - РЗС, Електронски месечни преглед (2015), фебруар 2015.године, Београд.

- Сајферт, З., Бешић, Ц., Петровић, Н. (2008). *Улога корпоративног предузетништва у процесу унапређења квалитета пословања домаћих предузећа*, зборник конференције JUSK 08, Београд.
- Салваторе, Д. (2009). *Међународна економија*, Економски факултет, Београд.
- Секулић, М. (1964). *Анализа ефекта вањскотрговинске размене помоћу међусекторског модела*, Статистичка ревија (бр.4).
- Секулић, М. (1964). *Комплексна анализа међузависности цијена помоћу међусекторског модела*, Финанције (бр.33-4).
- Секулић, М. (1980). *Међусекторски модели и структурна анализа*, Информатор, Загреб.
- Секулић, М. (1965). *Зависност југословенске привреде о увозу (статичка структурна анализа)*, Економски преглед (бр.9-10).
- Секулић, М. (1968). *Applications of input-output models to the structural analysis of the Yugoslav economy*, Економска анализа (бр.1-2).
- Секулић, М. (1968). *Примјена структурних модела у планирању привредног развоја*, Народне новине, Загреб.
- Секулић, М. (1971). *Структура увозне зависности југословенске привреде у протеклом десетљећу*, у Актуелни проблеми привредног развоја и привредног система Југославије, Економски Институт, Загреб.
- Секулић, М. (1971). *Неке структурне карактеристике југословенске привреде*, Финанције (бр.5-6).
- Секулић, М. (1972). *Утјецај инвестиционе потрошње на структуру производње и увоза*, Економист (бр.1).
- Секулић, М. (1972). *Осјетљивост југословенске привреде на промјене увозних цијена – структурна анализа*, Економски преглед (бр.3-4).
- Секулић, М. (1969). *Утјецај промјене цијена на економски положај производних сектора*, Економски преглед (бр.9-10). Загреб.
- Секулић, М. (1978). *Кретање структуре увозне зависности и глобалне конкурентности југословенске привреде*, Економски преглед (бр. 8-10).
- Средојевић, Д. (2004). *Улога слободних експортних зона у повећању извоза Србије*,

Економски анали, Економски факултет, Београд.

- Стевановић Мирјана (2014), Улагања у инфраструктуру смањују ниво увозне зависности, лист Данас.рс, сајт посећен 21.12.2014.године
- Стратегија повећања извоза Републике Србије за период од 2008 до 2011 године.
- Стратегија и политика развоја индустрије Републике Србије (2010) од 2011. до 2020. год.
- Стоиљковић, С. (2010). *Значај страних директних инвестиција за привреду Србије*, Економска политика Србије у 2010 години- ка новом моделу макроекономске стабилности, Научно друштво економиста и Економски факултет у Београду, Београд: 383-397.
- Стојадиновић Јовановић, С. (2009). *Глобални токови страних директних инвестиција*, зборник, *Инострани капитал као фактор развоја земаља у транзицији*, Економски факултет, Крагујевац: 100-113.
- *Структурне промене у спољној трговини Југославије*, (1999). JUBMES и SZS, Београд.
- Светска банка (2014), *Како до стабилније српске привреде: Унапређење конкурентности, јачање приватног сектора и отварање нових радних места*, Трговина и конкурентност, Европа и Централна Азија, Документ Светске Банке, мај 2014. године.
- Танасковић С., Ристић Б., (2015), *Конкурентска позиција Србије у 2015. години према Извештају Светског економског форума*, www.френ.орг.рс/ноде/305?ланг=ср
- Танасковић Светозар, Бојан Ристић, Фондација за развој економске науке, “Конкурентска позиција Србије у 2014. години према Извештају Светског Економског Форума”, Септембар 2014.год.
- Тешић, Ј., Глигорић, Д. (2010). *Државни протекционизам као баријера изласка земаља из глобалне економске кризе*, Економски факултет, Бања Лука.
- Тешић, Ј. (2012). *Специфичности протекционизма у условима глобалне економске кризе*, зборник бр.6, Економски факултет, Источно Сарајево.
- The Global Competitiveness Report 2010, 2009, 2008, 2007, 2006, 2005, 2004
- The Global Competitiveness Report (2010), 2010- 2011, WEF, Switzerland
- Шулетић, Р. (2006). *Положај и значај дрвне индустрије у спољнотрговинској размени Србије*, стручни рад (апр.-јун 2006), Шумарски факултет.
- Шошкић, Д., Живковић, Д. (2007). *Финансијска тржишта и институције*, Економски факултет, Београд.

- Шошкић, Д. (2009). *Промена структуре БДП и могуће мере економске политике, Економска политика Србије у 2010*, Научно друштво економиста Србије са Академијом економских наука и Економски факултет у Београду, Београд.
- Унковић, М. (2013). стручна монографија, *Спољна трговина уживо*, Београд.
- Унковић, М. Стакић, Б. (2011). *Спољно трговинско и девизно пословање*, Универзитет Сингидунум, Београд.
- Видас Бубања, М. (2003). *Глобални и регионални фактори прилива страних директних инвестиција у домаћу привреду*, Научно друштво економиста Србије и Економски факултет у Београду, Економски анали (тематски број апр. 2003), Београд: 297-298.
- Влада Републике Србије (2013) Фискална стратегија за 2014 са пројекцијама за 2015. и 2016.годину
- Walther, T. (1997). *The World economy*, New York.
- Зборник, (2001). *Економско- финансијски односи са иностранством- стратегија повећања извоза*, Економски анали (ванредни број јан. 2001).
- Зборник, (2001). *Економско- финансијски односи са иностранством у функцији обнове и развоја југословенске привреде*, Економски анали (тематски број, окт. 2001).
- Жугић, Ј., Јакшић-Стојановић, А. (2013). *Утицај страних директних инвестиција на националне економије региона*, Економски изазови (бр.03/13): 112-126.
  - World Bank Group (2014) -Serbia Partnership Program Shapshot, October 2014.

Интернет извори:

http://nbs.rs/export/sites/default/internet/latinica/90/90_4/godisnji_izvestaj_2013.pdf - str. 34

<http://nbs.rs/internet/latinica/90/index.html>

http://nbs.rs/export/sites/default/internet/latinica/90/90_4/godisnji_izvestaj_2013.pdf - str. 34

<http://siepa.gov.rs/>- SIEPA

<http://www.gs.gov.rs/lat/strategije-vs.html> - list svih strategija

<http://nbs.rs/internet/latinica/90/index.html>

www.economist.com.

<http://www.seio.gov.rs/>

http://www.mfin.gov.rs/UserFiles/File/dokumenti/2013/Casopis%20finansije%202012_godina.pdf

www.pks.com

<http://www.bofos.org.rs/>

<http://fiskalnisavet.rs/lat/>

<http://www.economy.rs/finansije/9790/Poslovanje-finansijskih-institucija-u-Republici-Srbiji->

<http://www.ac-broker.rs/arhiva/vesti/2013/3>

http://www.pks.rs/_PKS_MAKROEKONOMSKEinfo-novembar2014.pdf

http://www.pks.rs/_PKS_MAKROEKONOMSKEinfo-april2015.pdf

<http://www.kombeg.org.rs/Komora/udruzenja/UdruzenjeTrgovine.aspx?veza=1404>

<http://siepa.gov.rs/sr/index/podrska-izvozu/baza-dobavljacka/prijava-dobavljacka.html>

<http://serbia-locations.rs/suppliers-srb/index.php>

<http://www.kursna-lista.com/kursna-lista-nbs>

<http://webrzs.stat.gov.rs/axd/arhiva>

<http://siepa.gov.rs/sr/index/podrska-izvozu/izvoz-u-brojkama/2013.html#izvozuvoz,>

URL: http://www.kombeg.org.rs/Komora/centri/c_eko/Aktuelnosti.aspxv

НБС, Статистика (<http://www.nbs.rs/internet/cirilica/80/index.html#i3>)

<http://www.kombeg.org.rs/Komora/udruzenja/UdruzenjeTrgovine.aspx?veza=1409>

<http://www.seio.gov.rs/info-servis/pres-materijal/pitanja-i-odgovori/ssp.171.html>

http://www.kombeg.org.rs/Komora/centri/c_eko/Aktuelnosti.aspx

БИОГРАФИЈА АУТОРА

Кандидат Мр Смиљана С. Балшић рођена је 10.10.1961 године у месту Плав, у Црној Гори. У Црној Гори је са одличним успехом завршила основну и средњу Биолошко техничку школу.

Основне академске студије завршила је 1994. године на Пољопривредном факултету, Универзитета у Београду, смер агроекономија и стекла звање дипломираног агроекономисте. Тема дипломског рада је била „Еколошки чиниоци и развојни правци у пољопривреди Црне Горе” који је оцењен оценом десет.

Магистарске студије је успешно завршила 2010. године на Економском факултету, Универзитета у Београду, смер Међународна економија одбраном магистарског рада на тему „Примена мултиваријационих процедура у анализи спољне трговине земаља у транзицији“ са оценом десет и стекла звање магистар економских наука.

Прво радно ангажовање је било у предузећу „Аутоматик“ у Београду 1990. године у својству приправника. Године 1994. настављен је рад у Републичкој управи јавних прихода- Одељење Вождовац- Сектор за превентивну контролу на радном месту инспектора. Од 2003. године је запослена у Министарству финансија- Пореска управа, Филијала Вождовац. Од 2004. године и даље на пословима вишег пореског инспектора канцеларијске контроле 1 ангажована је у Пореској управи - Филијала Чукарица.

Током свог радног ангажовања од стране руководиоца увек је оцењивана највишим оценама. Има знања и вештине MS Office програмских пакета (Word, Excel, Power Point) и Интернета. Поседује сертификат - овлашћени рачуновођа.

Универзитет у Нишу
Економски факултет

ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ

Изјављујем да је докторска дисертација, под насловом **СТРУКТУРНЕ ПРОМЕНЕ У СПОЉНОЈ ТРГОВИНИ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ У ФУНКЦИЈИ ПОБОЉШАЊА НЕТО ДЕВИЗНОГ ЕФЕКТА**, која је одбрањена на Економском факултету Универзитета у Нишу:

- резултат сопственог истраживачког рада;
- да ову дисертацију, ни у целини, нити у деловима, нисам пријављивао/ла на другим факултетима, нити универзитетима;
- да нисам повредио/ла ауторска права, нити злоупотребио/ла интелектуалну својину других лица.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци, који су у вези са ауторством и добијањем академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада, и то у каталогу Библиотеке, Дигиталном репозиторијуму Универзитета у Нишу, као и у публикацијама Универзитета у Нишу.

У Нишу, 24/05/2016. године

Аутор дисертације Мр Смиљана С. Балшић

Потпис аутора дисертације _____

Универзитет у Нишу
Економски факултет

**ИЗЈАВА О ИСТОВЕТНОСТИ ШТАМПАНОГ И ЕЛЕКТРОНСКОГ ОБЛИКА
ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ**

Име и презиме аутора: Мр Смиљана С. Балшић

Наслов дисертације: СТРУКТУРНЕ ПРОМЕНЕ У СПОЉНОЈ ТРГОВИНИ РЕПУБЛИКЕ
СРБИЈЕ У ФУНКЦИЈИ ПОБОЉШАЊА НЕТО ДЕВИЗНОГ ЕФЕКТА

Ментор: Проф. др Иван Марковић

Изјављујем да је штампани облик моје докторске дисертације истоветан
електронском облику, који сам предао/ла за уношење у Дигитални репозиторијум
Универзитета у Нишу.

У Нишу, 24/05/2016. године

Потпис аутора дисертације С. Балшић

Универзитет у Нишу
Економски факултет

ИЗЈАВА О КОРИШЋЕЊУ

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Никола Тесла“ да, у Дигитални репозиторијум Универзитета у Нишу, унесе моју докторску дисертацију, под насловом: СТРУКТУРНЕ ПРОМЕНЕ У СПОЉНОЈ ТРГОВИНИ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ У ФУНКЦИЈИ ПОБОЉШАЊА НЕТО ДЕВИЗНОГ ЕФЕКТА.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском облику, погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију, унету у Дигитални репозиторијум Универзитета у Нишу, могу користити сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons), за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство (CC BY)
2. Ауторство – некомерцијално (CC BY-NC)
3. Ауторство – некомерцијално – без прераде (CC BY-NC-ND)
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима (CC BY-NC-SA)
5. Ауторство – без прераде (CC BY-ND)
6. Ауторство – делити под истим условима (CC BY-SA)

У Нишу, 24/05/206.. године

Аутор дисертације Мр Смиљана С. Балшић

Потпис аутора дисертације _____